

Revue sociálnych služieb
Revue of Social Services

ISSN 2729-9120
(online)

2022
Ročník 2
Číslo 2

Revue sociálnych služieb, ročník 2, číslo 2, rok 2022

Vydavateľ: Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Redakčná rada časopisu

Predsedička redakčnej rady: prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD., FSV UCM v Trnave

Zástupcovia/zástupkyne:

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA, PU v Prešove

doc. PhDr. Mgr. Oľga Bočáková, PhD., mim. prof., FSV UCM v Trnave

Členovia redakčnej rady:

prof. PhDr. Anna Bérešová, PhD., UPJŠ Košice, SR

doc. PhDr. Peter Brnula, Ph.D., UJEP Ústí nad Labem, ČR

Dr. Hab. Ursula Anna Domżał, prof. nadzw., UNS, Łódź, Poľsko

PhDr. Michal Imrovič, PhD., FSV UCM v Trnave, SR

prof. PhDr. Peter Jusko, PhD., UMB BB, SR

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D., UK Praha, ČR

Dr.inż. Zygmunt Mietlewski, prof. WSSE, WSSE Gdańsk, Poľsko

doc. PhDr. Jaroslav Mihálik, PhD., FSV UCM v Trnave, SR

doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD., KU v Ružomberku, SR

prof. Vladimír Pavlovič Šalajev, dr. fil. nauk, Joškar-Ola, Rusko

Mgr. Zuzana Truhlářová, PhD., UHK Hradec Králové, ČR

doc. PhDr. Martina Žáková, PhD., TU v Trnave, SR

prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., UPJŠ Košice, SR

doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD., UMB BB, SR

PhDr. Zuzana Mičková, PhD., FF UCM v Trnave, SR

Mgr. Jana Koišová, PhD., FZV UCM v Trnave, SR

prof. PhDr. Martina Mojtovej, PhD., FSVaZ UKF Nitra, SR

Technická redaktorka: Mgr. Michaela Vaceková

Periodicita: 2 x ročne

ISSN 2729-9120 (online)

OBSAH

Editoriál.....4

KAMPAŇ Zastavme násilie na ženách 2022.....7

Vedecké príspevky

STRCULOVÁ Zuzana, LEVICKÁ Jana

SOCIÁLNY ROZVOJ AKO SÚČASŤ TRVALO UDRŽATELNÉHO ROZVOJA / SOCIAL DEVELOPMENT AS PART OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....8

KODYMOVÁ Pavla

SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK SOCIÁLNÍ PÉČE, NEBO ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK? DISKUZE KE VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V LETECH 1918–1938 / SOCIAL CARE WORKER, OR HEALTH AND SOCIAL WORKER? A DISCUSSION ON SOCIAL WORKERS' EDUCATION IN 1918–1938.....19

LEVICKÁ Jana

EXISTOVALA NA SLOVENSKU SOCIÁLNO-VÝCHOVNÁ TERAPIA? / DOES SOCIAL-EDUCATIONAL THERAPY EXIST IN SLOVAKIA?.....32

VACEKOVÁ Michaela, LEVICKÁ Jana

CHARITATÍVNO-SOCIÁLNA ČINNOSŤ MANŽELOV FRANTIŠKY A DIONÝZA ANDRÁSSYOVÝCH / CHARITABLE AND SOCIAL ACTIVITY OF FRANTIŠKA AND DIONÝZ ANDRÁSSY.....50

Recenzie

OCHABOVÁ Erika

KUSIN Vasko, ŠEBESTOVÁ Petronela, DRÁBIKOVÁ Jana. 2015. ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI A OTÁZKY LUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD. Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálnych štúdií. 192 s. ISBN 978-80-8167-025-1.....64

STRCULOVÁ Zuzana

OPAČIĆ, Ana. 2021. PRACTICING SOCIAL WORK IN DEPRIVED COMMUNITIES, COMPETENCIES, METHODS, AND TECHNIQUES, EUROPEAN SOCIAL WORK EDUCATION AND PRACTICE. Springer. ISBN 978-3-030-65986-8.....67

Editoriál

Vážené čitateľky,
Vážení čitatelia,

v druhom čísle druhého vydania časopisu *Revue sociálnych služieb / Revue of Social Services* Vám ponúkame príspevky predovšetkým z oblasti dejín sociálnej práce a eko-sociálnej práce.

Autorkami prvého príspevku *Sociálny rozvoj ako súčasť trvalo udržateľného rozvoja* sú Zuzana Strculová a Jana Levická. V súvislosti s narastajúcou environmentálnou krízou autorky poukazujú na nevyhnutnosť zaradenia environmentálnej sociálnej práce do vzdelávania sociálnych pracovníčok a pracovníkov na Slovensku.

Sociálna práca ako pomáhajúca profesia má svoju históriu, ktorej poznanie je významným indikátorom pri vykonávaní profesie. Autorka druhého príspevku, Pavla Kodymová, ktorá sa dlhodobo venuje histórii českej sociálnej práci predkladá poznatky z historiografického výzkumu archívnych materiálov v príspevku s názvom *Sociální pracovník sociální péče, nebo zdravotně sociální pracovník? Diskuze ke vzdělávání sociálních pracovníků v letech 1918–1938*. Autorka zdôrazňuje, že „*bez porozumění zákonitostem současnosti optikou minulosti tak bude jejich cesta pravděpodobně ještě delší, než si přiznávají, protože vzdělávání v sociální práci ovlivňovalo praxi sociální práce (a naopak) a bylo jedním z klíčových hybatelů sociální práce na její cestě za profesionalizací.*“ V slovenskom prostredí poukazuje na význam histórie sociálnej práce Jana Levická, ktorá je autorkou ďalšieho príspevku s názvom *Existovala na Slovensku sociálno-výchovná terapia?* Autorkami posledného príspevku s názvom *Charitatívno-sociálna činnosť manželov Františky a Dionýza Andrassyových* sú Michaela Vaceková a Jana Levická.

V druhej časti aktuálneho vydania časopisu ponúkame dve recenzie. Prvou recenziou je recenzia Eriky Ochabovej na monografiu Vaska Kusina s názvom *Etika v sociálnej práci a otázky ľudských práv a slobôd*. Druhú recenziu pripravila pre časopis Zuzana Strculová na monografiu *Practicing Social Work in Deprived Communities, Competencies, Methods, and Techniques, European Social Work Education and Practice* od autorky Any Opačić.

V závere by som rada upriamila pozornosť na každoročnú významnú udalosť v profesii sociálna práca, ktorou je oslava Svetového dňa sociálnej práce. Tretí utorok v marci je už tradične venovaný Svetovému dňu sociálnej práce. Za organizáciu tohto významného dňa stojí IFSW, ktorá 21. marca 2023 vyhlásila už 16. ročník. Leitmotívom tohtoročného svetového dňa sociálnej práce je „*Rešpektovanie rozmanitosti prostredníctvom spoločnej sociálnej činnosti*“. Katedra sociálnej práce FSV UCM v Trnave sa zaslúžila o preklad plagátu do slovenského jazyka a plánuje tiež aktívne osláviť tento deň.

Pozývame Vás k oslave Svetového dňa sociálnej práce 2023!

Michaela Vaceková

REŠPEKTOVANIE
ROZMANITOSTI
PROSTREDNÍCTVOM
SPOLOČNEJ SOCIÁLNEJ
ČINNOSTI

SVETOVÝ DEŇ
SOCIÁLNEJ PRÁCE
21. MARCA 2023
#WSWD2023

Milí naši autori a čitatelia,
v mene celej redakcie
Vám želáme
úspešný

Nový rok
2023

KAMPAŇ Zastavme násilie na ženách 2022

Na prahu roku 2022 by som rada vyzdvihla iniciatívu, ktorá prebiehala v mesiacoch november a december. Koniec novembra 2022 sa niesol v duchu 4. ročníka celosvetovej kampane **Zastavme násilie na ženách / Orange the World**. Kampaň sa začala 25. novembra na *Medzinárodný deň za odstránenie násilia páchaného na ženách* a trvala do 10. decembra, ktorý je *Medzinárodným dňom ľudských práv*. V rámci celosvetovej iniciatívy OSN realizovalo Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách, ktoré pôsobí v

rámci Inštitútu pre výskum práce a rodiny, 16 dní aktivizmu proti rodovo podmienenému násiliu prostredníctvom osvetových aktivít proti násiliu na ženách v jednotlivých regiónoch Slovenska. Sloganom kampane OSN v roku 2022 bolo: **Orange the world: UNITE! Activism to end violence against women and girls/ Zafarbime svet na oranžovo: SPOJME SA! Aktivizmom proti násiliu na ženách a dievčatách**. Oranžová farba tak symbolizuje svetlejšiu budúcnosť pre ženy a dievčatá, ktoré zažívajú násilie a zároveň ňou OSN upozorňuje, že násilie na ženách a dievčatách je jedným z najrozšírenejších prípadov porušovania ľudských práv miliónov dievčat a žien na svete. Cieľom aktivít bolo zvýšenie povedomia verejnosti o téme násilia na ženách, významnosti šestnástich dní aktivizmu a tiež iniciovanie novej spolupráce medzi aktivistami / aktivistkami a najrôznejšími inštitúciami, ktoré by mohli pomôcť ženám a deťom zažívajúcim násilie. V Trnavskom kraji zorganizoval Juraj Janček diskusiu s riaditeľkou azylového domu Tamara, PhDr. Andreou Tóthovou. Diskusie sa zúčastnili aj študenti a študentky odboru sociálna práca na Katedre sociálnej práce FSV UCM v Trnave.

Michaela Vaceková

SOCIÁLNY ROZVOJ AKO SÚČASŤ TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA

SOCIAL DEVELOPMENT AS PART OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Zuzana STRCULOVÁ, Jana LEVICKÁ

Abstrakt

Klimatické zmeny, ktoré zasiahli v ostatných rokoch aj územie Slovenska, upriamili pozornosť sociálnej práce k environmentálnej paradigme, ktorá stála v úzadí záujmu slovenských sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Cieľom príspevku, ktorý má charakter teoretickej štúdie, je preto priblížiť bazálne teoretické poznatky z oblasti trvalo udržateľného rozvoja, ktorými by mali disponovať sociálni pracovníci a pracovníčky.

KLúčové slová: TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ. SOCIÁLNY ROZVOJ. UDRŽATEĽNOSŤ.

Abstract

Climatic changes, which have also affected the territory of Slovakia in recent years, directed the attention of social work to the environmental paradigm, which stood in the interest of Slovak social workers. The aim of the contribution, which has the character of a theoretical study, is therefore to approximate the basic theoretical knowledge in the field of sustainable development, which should be available to social workers.

Keywords: SUSTAINABLE DEVELOPMENT. SOCIAL DEVELOPMENT. SUSTAINABILITY.

ÚVOD

Postupujúca environmentálna kríza, ktorá sa prejavuje najmä klimatickými zmenami, dôsledkom ktorých sú veľké výkyvy počasia, otepľovanie planéty, rozširujúce sa zóny sucha, zhoršujúca sa dostupnosť k pitnej vode, záplavy, extrémne búrky a pod. podporuje myšlienku prijatia princípov udržateľného rozvoja ako základného východiska pre budúcnosť ľudského spoločenstva.

Z lokálneho pohľadu sa slovenskej verejnosti požiadavky spojené s udržateľným rozvojom ešte pred časom mohli zdať ako zaujímavé, ale pre Slovensko nepotrebné. Klimatické zmeny sprevádzajúce environmentálnu krízu boli v domácom prostredí veľmi dlho laickou verejnosťou takmer neidentifikovateľné. Geografická poloha Slovenska ochraňovala krajinu pred extrémnymi výkyvmi počasia, čo mohlo prispievať k nezájmu väčšiny obyvateľov o environmentálnu problematiku, čím sa vo verejnosti posilňovalo prijatie antropocentrickej paradigmy. Jej posilneniu v slovenskej spoločnosti paradoxne prispeli aj ekonomicko-politické zmeny po novembri 1989. Pred slovenskou spoločnosťou sa otvorili možnosti ľahkého prístupu k tovarom a službám, ktoré boli pred týmto rokom u nás nedostupné. Situácii neprospera ani silnejúca liberalizácia spoločnosti. S presadením myšlienok liberalizmu sa žiaľ spája aj posudzovanie úspešnosti jedinca prostredníctvom jeho majetku. Konzumný spôsob života sa tak presadil u väčšiny spoločnosti nielen v domácom prostredí, ale aj v prostredí

bývalých „socialistických krajín“, členovia ktorých v narastajúcom konzume videli priblíženie sa ku kvalite života tzv. vyspelých západných krajín.

Stupňujúca sa environmentálna kríza je v domácom prostredí stále nedostatočne reflektovaná a požiadavka na zmenu paradigmy, ktorá by viedla od konzumného, na jedinca koncentrovaného prístupu, k prevzatiu paradigmy trvalo udržateľného rozvoja.

Teórie neobmedzeného hospodárskeho rastu, ktoré často argumentujú, že neustále rozširovanie spotreby je najvýznamnejším znakom kvality života, vedú šikovne využívať aj tvrdenia zástancov trvalo udržateľného rozvoja. Je prirodzené, že hospodárske aktivity sú potrebné pre napĺňanie ľudských potrieb každého obyvateľa planéty. V tomto zmysle je potom potrebné podporovať vedu a výskum, ktoré môžu významne prispieť práve k tejto úlohe. Vývoj je potom chápaný ako *evolučný proces, v ktorom sa ľudská kapacita zvyšuje v zmysle iniciovania nových štruktúr, zvládania problémov, prispôsobovania sa neustálym zmenám a cieľavedomého a tvorivého úsilia o dosiahnutie nových cieľov* (Peet, 1999, In: Mensah, Casadevall, 2019). Podľa Reyesa (2001) je rozvoj *sociálnou podmienkou spoločnosti*, v ktorej sú potreby jeho obyvateľstva uspokojované racionálnym a trvalo udržateľným využívaním prírodných zdrojov a systémov. Rozvoj je možné chápať ako multidimenzionálny proces, ktorý zahŕňa veľké zmeny v sociálnych štruktúrach, postojoch a inštitúciách, ako aj ekonomický rast, znižovanie nerovností a odstraňovanie absolútnej chudoby (Mensah, Casadevall, 2019). S rozvojom sa úzko spája otázka udržateľnosti. Basiago (1999) tento termín vysvetľuje ako schopnosť udržať nejakú entitu, výsledok alebo proces v priebehu času. Pomerne veľa autorov sa zhoduje v chápaní konceptu udržateľnosti ako procesu zlepšovania a udržania zdravého ekonomického, ekologického a sociálneho systému zameraného na rozvoja človeka (Milne, Gray, 2013; Tjarve, Zemite, 2016; Mensah, Enu-Kwesi, 2018; Thomas, 2015). Stoddart (2011) definuje udržateľnosť ako efektívnu a spravodlivú distribúciu zdrojov vnútrogeneračne a medzigeneračne realizovaných sociálno-ekonomických aktivít v rámci ohraničeného ekosystému. Ben-Eli (2015) na druhej strane vidí udržateľnosť ako dynamickú rovnováhu v procese interakcie medzi populáciou a nosnou kapacitou jej prostredia tak, že *sa populácia vyvíja tak*, aby prejavila svoj plný potenciál bez toho, aby vytvárala nezvratné nepriaznivé účinky na únosnosť prostredia, od ktorého závisí. V tomto duchu Thomas (2015) konštatuje, že udržateľnosť kladie dôraz na ľudské aktivity a ich schopnosť uspokojovať ľudské potreby a prania bez vyčerpania prírodných zdrojov, ktoré majú k dispozícii. Aktuálne sa väčšina globálneho sveta riadi paradigmou globálneho ekonomického rozvoja, čo znamená, že ľudský život na Zemi je podporovaný a udržiavaný využívaním obmedzených prírodných zdrojov, ktoré sa na Zemi nachádzajú (Allen, Clouth, 2012). Dernbach (2003), ktorý dlhodobo poukazuje na fakt, že v dôsledku rastu svetovej populácie rastú aj požiadavky na množstvo takých komodít ako jedlo, oblečenie, bývanie, vzdelanie, zdravie atď. však upozorňuje, že potrebné prostriedky a zdroje na ich zabezpečenie nie je možné donekonečna neobmedzene zvyšovať.

1 TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

Viacerí autori upozorňujú na hrozbu, že sa z pojmu trvalo udržateľný rozvoj (ďalej len TUR) stane len prázdna fráza, ktorá bude len rétoricky používaná (ba možno až zneužívaná) pri rôznych vystúpeniach politikov (Mensah, Casadevall, 2019). Na potrebu jednoznačnej definície poukazujú napríklad Gray (2010), Mensah and Enu-Kwesi (2018), Abubakar (2017), Hylton (2019). Pre potreby nášho príspevku budeme vychádzať

z definície OSN, podľa ktorej je možné TUR charakterizovať ako taký rozvoj, ktorý uspokojuje potreby súčasnosti bez toho, aby ohrozil schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby. Ako sa v dokumente konštatuje, na jeho dosiahnutie je potrebné zosúladiť tri bazálne prvky a to hospodársky rast, sociálnu inklúziu a ochranu životného prostredia (Mensah, Casadevall, S., 2019). Ide o prvky, ktoré sú vzájomne prepojené a zároveň sú pokladané za bazálne prvky pre budovanie spoločnosti usilujúcej ako o blaho celku, tak aj o sociálne blaho jednotlivcov. V súlade s týmto tvrdením je aj Taylorov koncept (2016) troch základných pilierov TUR, ktorými sú **ekonomická udržateľnosť**, **sociálna udržateľnosť** a **udržateľnosť životného prostredia**. Sakalasooriya (2021) tento koncept rozširuje o etický rozmer, konštatujúc, že udržateľnosť nie je stav, ale dynamický proces, pravidlá ktorého musia byť citlivo a spravodlivo nastavené.

TUR je tak protikladom k ekonomickým koncepciám presadzujúcim myšlienku neobmedzeného hospodárskeho rastu. S cieľom zlepšiť porozumenie TUR a úlohám sociálnej práce v tomto kontexte prepájame aj s poznaním procesu jeho historického vývoja. Začiatok je spájaný s rokom 1968, kedy bola publikovaná esej G. Hardina *The Tragedy of the Commons*, v ktorej Hardin upozorňuje na narastajúce nebezpečenstvo vyplývajúce zo zvyšujúceho sa znečisteného životného prostredia (Purnomo, Hubacek, 2010). O niekoľko rokov neskôr na žiadosť Rímskeho klubu realizovali Meadows a kol. počítačovú simuláciu, ktorá mala poukázať na dôsledky neobmedzenej spotreby ľudí. Sledovali pritom interakcie prebiehajúce v piatich dimenziách a to rast svetovej populácie, industrializácia, znečisťovanie, nárast produkcie potravín a vyčerpávanie neobnoviteľných zdrojov. Výstupom simulácie bolo niekoľko scenárov, z ktorých najhorší predpokladal, že ak sa nezastaví neobmedzený hospodársky rast, potom do konca 21. storočia príde k ekonomickému a sociálnemu kolapsu. Simulácie potvrdili Hardinovo tvrdenie, že ak sa budú aj naďalej ľudia správať bez rešpektu k ostatným a sústredia sa na presadzovanie svojich individuálnych záujmov, nakoniec sa toto individuálne správanie dostane do rozporu so záujmom ich komunit, štátov ako aj globálnej spoločnosti, pretože by sa tak spotrebovali neobnoviteľné prírodné zdroje, ktoré ľudstvo nevie nahradiť. Zabrániť prichádzajúcej tragédii je možné len vtedy, ak ľudstvo radikálne zmení svoje spotrebiteľské správanie (Meadows et al., 1972).

Tieto prognózy natoľko znepokojili svetových odborníkov a politikov, že sa spustila diskusia o vplyve človeka na životné prostredie v kontexte ekonomického rozvoja. Bazálnym cieľom týchto diskusií bolo a aj zostalo, stanoviť pravidlá a princípy, ktoré by boli nasmerované k ochrane prostredia potrebného pre život ľudí. S týmito diskusiami sa spája prijatie indexu ľudského rozvoja HDI¹ (Human Development Index) v kontexte udržateľného rozvoja, ktorý sa používa na meranie hospodárskych a sociálnych úspechov jednotlivých krajín. Prostredníctvom HDI sa sledujú také dimenzie ako je *zdravie, vzdelanie, finančné toky, mobilita či bezpečnosť ľudí*. Podľa informácií získaných pod hlavičkou OSN dospeli politici a vedci k zhode, že pre ďalší vývoj ľudstva je potrebné aby sa minimalizovala tzv. ekologická stopa. Za predpokladu, že by sa ľudstvo správalo ekologicky zodpovedne, mohlo by dospieť k bodu, kedy by dosiahlo minimálneho HDI, čo by zároveň umožňovalo uspokojovať aj také ľudské potreby ako vzdelanie a zdravie. Globálna ľudská spotreba, ktorá by sa pohybovala pod hranicou maximálnej spotreby by umožnila, aby sa neohrozil život budúcich generácií, pretože

---

¹ Autorom HDI je pakistanský ekonóm Mahbúb-al-Hak, ktorý ho predstavil svetu v roku 1990. Od roka 1993 HDI spracováva HDI vo svojich ročných správach.

takto znížená spotreba by umožnila, aby sa Zem sama regenerovala (Basiago, 1999; Evers, 2018; Kolk, 2016; Pierobon, 2019; Sakalasooriya, 2021 a i.).

Napriek tejto zhode, ku ktorej svetové spoločenstvo dospelo, spotreba na globálnej úrovni neklesla, práve naopak, neustále narastá, čím sa vytvára deficit, ktorý nevieme nijako odstrániť. Súčasné spotrebiteľské správanie je preto vnímané ako veľká hrozba pre trvalo udržateľný rozvoj. Všetky tieto aktivity viedli v roku 1987 k vypracovaniu **Brundtlandovej správy** o trvalo udržateľnom rozvoji. V tomto dokumente sa nachádza zatiaľ najakceptovanejšia definícia TUR podľa ktorej je trvalo udržateľný rozvoj taký, hospodársky a sociálny rozvoj, ktorý neohrozuje schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby (Schaefer, Crane, 2005, In: Mensah, J., Casadevall, 2019; Goodland, Daly, 1996; Batie, 1989). Ústredným bodom správy Brundtlandovej komisie boli dve kľúčové oblasti. Prvou bola koncepcia potrieb, najmä základných potrieb chudobných vo svete (ktoré by mali mať prvoradú prioritu) a druhou myšlienka obmedzení, ktoré bude potrebné prijať v záujme uchovania schopnosti prostredia uspokojovať súčasné a budúce potreby (Kates at al., 2001).

Za ďalší míľnik v histórii TUR je možné označiť vytvorenie Medzinárodného panelu pre zmenu klímy. Ide o spoločný rozvojový program OSN a Svetovej meteorologickej organizácie, cieľom ktorého je získať a rozvíjať poznatky o vplyve ľudskej činnosti na zmenu klímy, vrátane výskumu príčin, dôsledkov spôsobov boja proti klimatickým zmenám (rok 1988). Tieto aktivity viedli neskôr k stanoveniu Indexu environmentálnej udržateľnosti (ESI), ktorý bol neskôr nahradený novým indexom EPI (Environmental Performance Index), ktorý sa od roku 2006 používa na meranie environmentálnej výkonnosti krajín. EPI sa zameriava na hodnotenie 10 oblastí lokálnych politík, medzi ktorými sú:

- 1) Environmentálne zdravie,
- 2) Voda (dostupnosť a účinky na ľudské zdravie),
- 3) Znečistenie (účinky na ľudské zdravie),
- 4) Znečistenie ovzdušia (ekosystémové efekty),
- 5) Vodné zdroje (ekosystémové efekty),
- 6) Biodiverzita a biotopy,
- 7) Lesy,
- 8) Rybné hospodárstvo,
- 9) Poľnohospodárstvo,
- 10) Klimatické zmeny (Sakalasooriya, 2021).

Za zaujímavé pokladáme aj miléniové hodnotenie ekosystémov v kontexte TUR, ktoré si v roku 2001 vyžiadala OSN. Vyhodnocovanie dôsledkov, ktoré priniesli zmeny ekosystémov na kvalitu života ľudí realizovalo vyše 1200 vedcov počas rokov 2001 - 2004. Medzi základné zistenia patrí, že ekosystémy sa menili rýchlejšie ako v predchádzajúcich obdobiach, pričom sa rozšíril aj okruh zasiahnutých ekosystémov. Niektoré zmeny v ekosystémov boli nezvratné.

V médiách je TUR poväčšine spájaný len s požiadavkou na obmedzenie hospodárskeho rastu, ktorý sa dotýka len životného prostredia. Takéto chápanie TUR je však neúplné. Súčasťou TUR je aj úsilie o zabezpečenie silnej, **zdravej** a spravodlivej spoločnosti. To znamená, že globálna spoločnosť si kladie za cieľ napĺňať rôznorodé potreby všetkých ľudí v existujúcich a budúcich komunitách, podporovať osobné blaho, sociálnu súdržnosť a sociálnu inklúziu a vytvárať rovnaké príležitosti pre všetkých členov ľudskej spoločnosti.

Vychádzajúc z tejto perspektívy WHO chápe TUR ako strešný pojem, ktorý sa používa na opis politík, projektov a investícií, ktoré prinášajú výhody bez toho, aby bolo nutné obetovať environmentálne, sociálne alebo osobné zdravie budúcich generácií.

Výhody trvalo udržateľného rozvoja sa však prejavujú aj v širokom priereze ľudského zdravia a pohody, vrátane zníženia výskytu chorôb súvisiacich so znečistením a životným prostredím, zlepšených zdravotných výsledkov a zníženia stresu. WHO spolu s OSN v roku 2021 na základe štatistických zistení konštatovali, že až 24% úmrtí na celom svete bolo dôsledkom znečisteného životného prostredia. Ako konštatovali obe organizácie, týmto úmrtiam by sa dalo zabrániť realizovaním primeraných preventívnych opatrení. WHO uvádza, že ročne na svete zomiera na znečistené životné prostredie až 7 000 000 ľudí, pričom sa očakáva, že ďalšie zhoršenie životného prostredia tieto počty ešte zvýši.

TUR pritom nemôže prísť s požiadavkou stagnácii, či poklesu ekonomického rozvoja. Hlavnou príčinou je totiž stúpajúci počet obyvateľov Zeme. Ako argumentoval Dernbach (2003), v dôsledku rastu populácie sa neustále zvyšuje množstvo jedla, oblečenia, bývania a pod., teda komodít potrebných na naplnenie bazálnych ľudských potrieb. Táto skutočnosť vytvára tlak na ekonomické trhy, aby poskytovali dostatočné množstvo požadovaných tovarov a služieb. Hospodársky rast sa tak odohráva medzi dvomi mantinelmi: na jednej strane tlak na dostatok tovarov a služieb a na strane druhej tlak na obmedzenie čerpania z neobnoviteľných prírodných zdrojov. Prostriedky a zdroje dostupné vo svete nemožno zvyšovať donekonečna. Ekonomický rozvoj musí preto hľadať rovnováhu medzi požiadavkou naplňovania potrieb a zdrojmi potrebnými na ich zabezpečenie (Dernbach, 2003; Zhai, Chang, 2019).

2 SOCIÁLNY ROZVOJ

Jedným z pilierov TUR je aj sociálny rozvoj. Udržateľnosť sociálneho rozvoja je pre sociálnu prácu najzaujímavejšou súčasťou celého konceptu TUR. Daly (1992) uvádza, že sociálna udržateľnosť obsahuje pojmy ako rovnosť, splnomocnenie, dostupnosť, participácia, kultúrna identita, či inštitucionálna stabilita. Ak je sociálny rozvoj nástroj na elimináciu chudoby, potom sociálna udržateľnosť sa pohybuje medzi zlepšovaním životných podmienok predovšetkým chudobných ľudí a ochranou životného prostredia. Hlavnou tézou sociálnej udržateľnosti je, že zmierňovanie chudoby nemá viesť k ničeniu životného prostredia, ale ani k ekonomickej nestabilite (Farazmand, 2016; Kumar, Raizada, Biswas, 2014; Scopelliti et al., 2018). V praktickej rovine sociálnu udržateľnosť môžeme vidieť ako snahu spoločnosti zameranú na podporu rozvoja ľudí, komunit a kultúr s cieľom umožniť ľudským spoločnostiam žiť zmysluplný život. Predpokladom sociálnej udržateľnosti je dostupnosť kvalitnej zdravotnej starostlivosti, vzdelania, uplatňovanie rodovej rovnosti, podpora mieru a stabilita globálneho sveta (Saith, 2006; Mensah, Casadevall, 2019). Takéto chápanie sociálnej udržateľnosti signalizuje komplikovanosť dosiahnutia a udržania sociálnej udržateľnosti (Benaim, Raftis, 2008). V rozpore s tvrdením, že sociálna udržateľnosť znamená, že ľudia nie sú vystavení podmienkam, ktoré podkopávajú ich schopnosť uspokojovať svoje potreby (Everest-Phillips, 2014 In: Mensah, Casadevall, 2019) je chápanie sociálnej udržateľnosti podľa Kolka (2016). Kolk tvrdí, že sociálna udržateľnosť neznamená, že musia byť uspokojené všetky potreby každého jedinca. Cieľom sociálnej udržateľnosti je skôr vytvoriť podmienky, ktoré by umožnili každému rozvinúť jeho schopnosti tak, aby on sám mohol realizovať svoje potreby, ak si to sám želá. Takéto chápanie sociálneho rozvoja nájdeme aj v materiáloch OSN, kde sa zdôrazňuje, že *sociálny rozvoj je o zlepšovaní potenciálu každého jednotlivca v spoločnosti, aby mohol dosiahnuť svoje ciele*. Čokoľvek, čo bráni tejto schopnosti, sa považuje za prekážku, ktorú je potrebné vyriešiť tak, aby jednotlivci, organizácie alebo

komunity dosiahli pokrok smerom k sociálnej udržateľnosti (Brodhag, Taliere, 2006; Pierobon, 2019). Podľa OSN medzi oblasti, na ktoré sa má **sociálny rozvoj** zameriavať patria:

- seniori a globálne starnutie,
- občianska spoločnosť,
- družstvá,
- zdravie,
- zamestnanosť,
- rodina,
- domorodé národy,
- nerovnosti,
- chudoba,
- sociálne začlenenie,
- deti a mládež,
- šport,
- mier (Taqi, 2022; Mensah, Casadevall, 2019).

James Midgley (1999, In: Taqi, 2022), ktorý porovnával sa zaoberal vzťahom medzi sociálnym rozvojom, sociálnou politikou a sociálnou prácou stanovil nasledovné odlišnosti medzi sociálnym rozvojom a tými dvomi oblasťami.

Tabuľka 1: Charakteristiky sociálneho rozvoja

Sociálny rozvoj	Odlišnosť sociálneho rozvoja od sociálnej politiky a sociálnej práce
Aspekt ekonomického rozvoja	SR významné prepojenie s ekonomickým rozvojom
Interdisciplinárne zameranie	Čerpá z rôznych spoločenských vied, ktoré iné prístupy nevyužívajú; zásahy sa realizujú na národnej i medzinárodnej úrovni; vplyv politickej ekonomie, práca s hodnotami a predsudkami
Sociálny rozvoj ako proces	Základné pojmu: rast a zmena; Dve fázy procesu pred začatím procesu a po dosiahnutí pozitívnej zmeny
Progresívny charakter	Cieľom je dosiahnutie pokroku – pozitívneho rozvoja spoločnosti
Intervenčný charakter	Organizované úsilie o zlepšenie sociálneho blahobytu pre všetkých
Univerzálny charakter	Fokusuje sa na všetko obyvateľstvo, nielen na vybrané sociálne skupiny
Využívanie množstva stratégií	Napr. kvalitné vzdelávanie, kvalitný a dostupný systém starostlivosti o deti atď.
Dôraz na sociálne blaho	Finálnym cieľom je podpora sociálneho blahobytu

Zdroj: Upravené podľa Midgley 1999, In: Taqi, 2022

Ako sme už skôr spomenuli, vzhľadom k stúpajúcemu počtu ľudí, nie je možné predpokladať, že by sme v najbližších rokoch mohli rátať s výraznejším poklesom ekonomického rozvoja. Koncept environmentálnej udržateľnosti túto skutočnosť plne akceptuje a jeho cieľom je snaha o udržanie potrebnej kvality životného prostredia popri hospodárskom a sociálnom rozvoji. Environmentálna udržateľnosť súvisí s integritou ekosystému a nosnou kapacitou prírodného prostredia (Brodhag, Taliere, 2006). Z čoho vyplýva, že prírodné zdroje sa nesmú ťažiť rýchlejšie, ako sa môžu

regenerovať, zatiaľ čo odpad sa nesmie vypúšťať rýchlejšie, ako ich dokáže asimilovať životné prostredie (Diesendorf, 2000; Evers, 2018). Je to preto, že zemské systémy majú limity, v rámci ktorých sa udržiava rovnováha. Oproti snahe o nastolenie dodržanie environmentálneho rozvoja stojí koncept neobmedzeného hospodárskeho rastu, ktorý kladie na zemský systém stále väčšie nároky a kladie čoraz väčší tlak na tieto limity, pretože technologický pokrok nemusí podporovať exponenciálny rast a to aj napriek tomu, že neustále pribúdajú dôkazy o negatívnych dopadoch ľudskej činnosti na životné prostredie (Taqi, 2022; Sakalasooriya, 2021). Klimatické zmeny sú významné a dlhotrvajúce zmeny v klimatickom systéme spôsobené prirodzenou premenlivosťou klímy alebo ľudskou činnosťou (Coomer, 1979). Medzi ne radíme otepľovanie atmosféry a oceánov, klesajúcu hladinu ľadu, stúpajúca hladinu morí, zvyšovanie acidifikácie oceánov a zvyšovanie koncentrácie skleníkových plynov (Du, Kang, 2016).

ZÁVER

TUR nemožno dosiahnuť izolovanými iniciatívami, ale skôr integrovaným úsilím na rôznych úrovniach, ktoré zahŕňajú sociálne, environmentálne a ekonomické aspekty. Ide o koncept, ktorý prosperuje z individuálnych a skupinových záväzkov ľudí, a preto je potrebné, aby sa zvýšila miera participácie verejnosti na riešení problematiky udržateľného rozvoja. Konečným cieľom TUR je dosiahnuť rovnováhu medzi environmentálnou, ekonomickou a sociálnou udržateľnosťou. V rámci tohto dynamického procesu je potrebné, aby boli do konceptu TUR zapracované aj dve požiadavky na sociálnu spravodlivosť a to:

- a) na vnútrogeneračnú spravodlivosť – ide o rovnosť medzi majetnými a nemajetnými členmi spoločnosti nachádzajúcich sa v jednej generácii,
- b) na medzigeneračnú spravodlivosť, ktorá sa zameriava na rovnosť medzi súčasnou a budúcou generáciou (Sakalasooriya, 2021).

Batie (1989) sa v súvislosti kategoricky požaduje od súčasnej generácie také správanie, ktoré neohrozí schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje materiálne potreby a tešiť sa zo zdravého životného prostredia.

Sociálni pracovníci a pracovníčky požadujúci zakomponovanie environmentálnej sociálnej práce do pregraduálnej prípravy budúcich sociálnych pracovníkov poukazujú na to, že hoci sa koncept TUR zdanlivo javí ako veľmi vzdialený od sociálnej práce, pravdou je, že prístupy sociálneho rozvoja majú v sociálnej práci dlhú históriu a sú vhodné na to, aby riešili otázky ľudského rozvoja s ohľadom na politiky a programy udržateľnosti (Mohan, 2007). Prístupy sociálneho rozvoja sú zhodné s prístupmi rozvojovej sociálnej práce do tej miery, že Midgley a Conley (2010) ich stotožňujú, keď tvrdia, že prístupy sociálneho rozvoja sa nazývajú tiež sociálna rozvojová práca, ktorá sa zameriava na budovanie základných kapacít u jednotlivcov, skupín a komunít prostredníctvom riešenia otázok spojených s napĺňaním základných potrieb.

Ďalším argumentom je potvrdzujúcich úzky vzťah medzi sociálnym rozvojom (ako súčasťou TUR) a sociálnou prácou vychádza z ich spoločného prístupu k ľudskému rozvoju, ktorý je ukotvený v ochrane ľudských práv. Ľudské práva poskytujú základný hodnotový rámec súčasnej sociálnej práce a rovnako aj sociálnemu rozvoju (Mapp, 2007; McKinnon, 2008, Besthorn, 2011). Dominelli (2012) upozornila, že sociálna práca v svojich teoretických aj praktických aktivitách na rozdiel od konceptu TUR operuje aj úlohou moci v rámci

systemu. Oproti tomu koncept ekologickej udržateľnosti nezohľadňuje mocenský vzťah medzi rôznymi subsystémami.

Sociálny rozvoj a jeho trvalú udržateľnosť aktuálne vnímame ako závažnú výzvu pre slovenskú sociálnu prácu, v aplikácii ktorej do domácej praxe vidíme možnosť prispieť ku skvalitneniu životov našich klientov.

POĎAKOVANIE

Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-20-0094 Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce.

POUŽITÉ ZDROJE

ABUBAKAR, I. R. 2017. Access to sanitation facilities among nigerian households: Determinants and sustainability implications. *College of Architecture and Planning, University of Dammam, Saudi Arabia; Sustainability*, 9(4), 547. doi:10.3390/su9040547.

ALLEN, C., S. CLOUTH. 2012. *Green economy, green growth, and low-carbon development – history, definitions and a guide to recent publications*. UNDESA: A guidebook to the Green Economy. [online]. Dostupné na:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/GE%20Guidebook.pdf>.

BASIAGO, A. D. 1999. *Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice: The environmentalist*. Boston: Kluwer Academic Publishers.

BATIE, SANDRA S. 1989. "Sustainable Development: Challenges to the Profession of Agricultural Economics." *American Journal of Agricultural Economics*, 71(5):1083-1101. <https://doi.org/10.2307/1243090>.

BENAIM, C. A., L. RAFTIS. 2008. The Social Dimension of Sustainable Development: Guidance and Application: Thesis submitted for completion of Master of Strategic Leadership towards Sustainability, Blekinge Institute of Technology, Karlskrona, Sweden in Mensah, J., Casadevall, S. R. 2019. Ben-Eli, M. 2015. Sustainability: Definition and five core principles a new framework the sustainability laboratory New York, NY info@sustainabilitylabs.org www.sustainabilitylabs.

BESTHORN, F. H. 2011. Deep Ecology's contributions to social work: A ten-year retrospective. [online]. In: *International Journal of Social Welfare*, 21(2):248-259 [2022-02-21]. [online]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00850.x>.

BRODHAG, C., S. TALIERE. 2006. Sustainable development strategies: Tools for policy coherence. *Natural Resources Forum*, 30, 136–145. doi:10.1111/narf.2006.30.issue-2

Coomer, J. 1979. *Quest for a sustainable society*. Oxford: Pergamon eBook ISBN: 9781483148366.

DALY, H. E. 1992. U.N. conferences on environment and development: retrospect on Stockholm and prospects for Rio. *Ecological Economics : the Journal of the International Society for Ecological Economics*, 5, 9–14. doi:10.1016/0921-8009(92)90018-N.

DERNBACH, J. C. 2003. Achieving sustainable development: The Centrality and multiple facets of integrated decision making. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 10, 247–285. doi:10.2979/gls.2003.10.1.247.

- DIESENDORF, M. 2000. Sustainability and sustainable development. In D. Dunphy, J. Benveniste, A. Griffiths, & P. Sutton (Eds.), *Sustainability: The corporate challenge of the 21st century* (pp. 2, 19–37). Sydney: Allen & Unwin.
- DOMINELLI, L. 2012. *Green social work: From environmental crises to environmental justice*. Cambridge, UK: Polity.
- DU, Q., KANG, J. T. 2016. Tentative ideas on the reform of exercising state ownership of natural resources: Preliminary thoughts on establishing a state-owned natural resources supervision and administration commission. *Jiangxi Social Science*, 6, 160.
- EVERS, B. A. 2018. Why adopt the Sustainable Development Goals? The case of multinationals in the Colombian coffee and extractive sector: Master Thesis Erasmus University Rotterdam.
- FARAZMAND, A. 2016. *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance*. Amsterdam: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-319-31816-5_2760-1. <https://www.researchgate.net/publication/313794820>.
- GOODLAND, R., H. DALY. 1996. *Environmental sustainability: Universal and non-negotiable: Ecological applications*, 6(4), 1002–1017. Wiley.
- GRAY, R. 2010. Is accounting for sustainability actually accounting for sustainability ... and how would we know? An exploration of narratives of organisations and the planet. *Accounting, Organizations and Society*, 35(1), 47–62. doi:10.1016/j.aos.2009.04.006.
- MILNE, M., GRAY, R. 2013. W(h)ither ecology? The triple bottom line, the global reporting initiative, and corporate sustainability reporting. [online]. *Journal of business ethics*. Vol. 118, pp. 13-29. [2021-12-04] DOI: 10.1007/s10551-012-1543-8.
- HYLTON, K. N. 2019. When should we prefer tort law to environmental regulation? *Washburn Law Journal*, 41, 515–534. Sustainability 2019, 11, 294.
- KATES, R. W., et al. 2001. Sustainability science. [online]. *Science*, 292, No. 5517, pp. 641–642. [2021-12-14] DOI:10.1126/science.292.5522.1627b.
- KOLK, A. 2016. The social responsibility of international business: From ethics and the environment to CSR and sustainable development. *Journal of World Business*, 51(1), 23–34. doi:10.1016/j.jwb.2015.08.010.
- KUMAR, S., RAIZADA, A., , BISWAS, H. 2014. Prioritising development planning in the Indian semi-arid Deccan using sustainable livelihood security index approach. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 21, 4. Taylor and Francis Group. doi:10.1080/13504509.2014.886309.
- LITTIG, B., E. GRIEBLER. 2005. Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8, 65–79. doi:10.1504/IJSD.2005.007375.
- MAPP, S. 2007. *Human rights and social justice in a global perspective: An introduction to international social work*. New York, NY: Oxford University Press.
- MCKINNON, J. 2008. Exploring the nexus between social work and the environment. *Australian Social Work*, 61, 256–268.
- MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J., & BEHRENS, W. W. 1972. *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York, NY: Universe Books. <https://doi.org/10.1349/ddlp.1>.
- MENSAH, J., F. ENU-KWESI. 2018. Implication of environmental sanitation management in the catchment area of Benya Lagoon, Ghana. *Journal of Integrative Environmental Sciences*. doi:10.1080/1943815x.2018.1554591.

- MENSAH, J., S. R. CASADEVALL. (Reviewing editor). 2019. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review, *Cogent Social Sciences*, 5:1, DOI: 10.1080/23311886.2019.1653531.
- MIDGLEY, J., CONLEY, A. 2010. *Social work and social development: Theories and skills for developmental social work*. New York, NY: Oxford University Press.
- MOHAN, Brij. 2007. *Fallacies of development: Crises of human and social development*. New Delhi, India: Atlantic Publishers.
- PIEROBON, C. 2019. Promoting sustainable development through civil society: A case study of the EU's NSA/LA thematic programme in Kyrgyzstan. *Development Policy Review*; Wiley, 37. doi:10.1111/dpr.12411.
- PURNOMO, E. P., K. HUBACEK. 2010. Management of commons with a proper way: A critical review Hardin's essay on the tragedy of commons. In: *International Conference on Environmental Engineering and Applications*, Singapore, 2010, pp. 4-7, doi: 10.1109/ICEEA.2010.5596078.
- REYES, G. E. 2001. Four main theories of development: modernization, dependency, world-system, and globalization. *Nómadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas*, 4(2), 109–124. University of Pittsburgh, USA.
- SAITH, A. 2006. From universal values to millennium development goals: Lost in translation. *Development and Change*, 37(6), 1167–1199. doi:10.1111/j.1467-7660.2006.00518.x.
- SAKALASOORIYA, N. 2021. Conceptual Analysis of Sustainability Development. [online] *Open Journal of Social Sciences*, 9, 396-414. [2022-10-10]. Dostupné na: <https://doi.org/10.4236/jss.2021.93026>.
- SCOPELLITI, M., MOLINARIO, E., BONAIUTO, F., BONNES, M., CICERO, L., DE DOMINICIS, S., BONAIUTO, M. 2018. What makes you a “hero” for nature? Socio-psychological profiling of leaders committed to nature and biodiversity protection across seven; EU countries. *Journal of Environmental Planning and Management*, 61, 970–993. doi:10.1080/09640568.2017.1421526.
- STODDART, H., SCHNEEBERGER, K., DODDS, F., SHAW, A., BOTTERO, M., CORNFORTH, J., & WHITE, R. 2011. A pocket guide to sustainable development governance. *Stakeholder Forum 2011*.
- TAYLOR, S. J. 2016. *A review of sustainable development principles: Centre for environmental studies*. South Africa: University of Pretoria.
- TAQI, A. 2022. *Social and Sustainable Development*. [online]. [2022-10-7] Dostupné na: <https://www.nonviolenceny.org/post/social-and-sustainable-development>.
- TJARVE, B., I. ZEMĪTE. 2016. The Role of Cultural Activities in Community Development. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 64 (6), 2151–2160. doi:10.11118/actaun201664062151.
- THOMAS, C. F. 2015. Naturalizing Sustainability Discourse: Paradigm, Practices and Pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson: Ph.D Thesis: Arizona State University
- ZHAI, T. T., CHANG, Y. C. 2019. Standing of environmental public-interest litigants in China: Evolution, obstacles and solutions. *Journal of Environmental Law*, 30, 369–397. doi:10.1093/jel/eqy011.

Revue sociálnych služieb, ročník 2, číslo 2, rok 2022

Vydavateľ: Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

<https://rss.fsvucm.sk/index.php/rss/index>

DOI: <https://doi.org/10.34135/rss.220201>

Kontakt

Mgr. et Mgr. Zuzana Strculová, interná doktorandka (strculova1@ucm.sk)

prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD. (jana.levicka@ucm.sk)

Katedra sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

Bučianska 4/A, Trnava, 917 01

SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK SOCIÁLNÍ PÉČE, NEBO ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK? DISKUZE KE VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V LETECH 1918–1938

SOCIAL CARE WORKER, OR HEALTH AND SOCIAL WORKER? A DISCUSSION ON SOCIAL WORKERS' EDUCATION IN 1918-1938

Pavla KODYMOVÁ

Abstrakt

Příspěvek vznikl na základě historiografického výzkumu archivních materiálů vzniklých z aktivit Mezinárodního Červeného kříže, Rockefellerovy nadace, Vyšší školy sociální péče v Praze, Štefánikova ústavu v Turčianském sv. Martině, Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče a textů dobových periodik, která o významných aktivitách z této oblasti informovala širokou čtenářskou obec. Historická sonda je věnována vzdělávání sociálních pracovníků na území bývalého Československa mezi lety 1918 a 1938. Konkrétně pak dobové diskuzi o tom, zda má být vzdělávání sociálních pracovníků realizováno ve dvou typech vzdělávacích plánů, a to pro sociální péči a pro zdravotní péči zvlášť, či v jednotném pro oblast sociálně zdravotní péče.

KLíčové slová: SOCIÁLNÍ PRÁCE. DĚJINY. VZDĚLÁVÁNÍ. ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ. ROCKEFELLEROVA NADACE. VYŠŠÍ ŠKOLA SOCIÁLNÍ PÉČE V PRAZE. MASARYKOVA STÁTNÍ ŠKOLA ZDRAVOTNÍ A SOCIÁLNÍ PÉČE. ŠTEFÁNIKŮV ÚSTAV V TURČIANSKÉM SV. MARTINĚ.

Abstract

The paper is based on historiographical research of archival materials arising from activities of the International Red Cross, the Rockefeller Foundation, the Higher School of Social Care in Prague, the Štefánik Institute in Turčianský sv. Martin, the Masaryk State School of Health and Social Care and texts from contemporary periodicals that informed the general public about important activities in the field. The historical probe is devoted to the education of social workers in the former Czechoslovakia between 1918 and 1938. Specifically, it focuses on the contemporary discussion about whether the training of social workers should be implemented in two types of curricula, i.e. for social care and for health care separately, or in a single curriculum for social and health care.

Keywords: SOCIAL WORK. HISTORY. EDUCATION. CZECHOSLOVAK RED CROSS. ROCKEFELLER FOUNDATION. HIGHER SCHOOL OF SOCIAL CARE IN PRAGUE. MASARYK STATE SCHOOL OF HEALTH AND SOCIAL CARE. ŠTEFÁNIK INSTITUTE IN TURČIANSKÝ SV. MARTIN.

ÚVOD

V období mezi lety 1918 a 1938 prošla sociální práce na území Československé republiky od snah o své uznání jako profese přes postupné etablování se mezi ostatními profesemi až k vymezování si hranic s nimi. Tento vývoj byl silně ovlivněn propojením s americkou sociální prací, které se datuje z přelomu 19. a 20. století. A právě tento vliv potencoval ve druhé a třetí dekádě dvacátého století diskuzi, zda a případně nakolik je, či má být upozaděna sociální složka při vzdělávání sociálních pracovníků.

Významnou roli v této diskuzi zaujala Alice Masaryková, která rozvíjela spolupráci v sociální a zdravotní péči na místní i mezinárodní úrovni a jako předsedkyně Československého Červeného kříže (dále ČsČk) řídila dokončení jeho hygienických i sociálních cílů (Špatenková, 2001, 303). Pod jejím vedením se ČsČk nebývale rozvinul¹, a tak se o pouhých deset let později stal jednou z největších národních organizací, která měla více než 600 tisíc členů, řídila přes 300 různých sociálně zdravotních zařízení a podniků, rozvíjela stanice první pomoci, zabezpečovala výchovu ošetřovatelek a uspořádala tisíce osvětových přednášek z oblasti péče o zdraví pro lid. ČsČk zásluhou A. Masarykové, vyplývající z četných zahraničních kontaktů a aktivit², svou činností záhy přesáhl hranice a zařadil se do mezinárodní společnosti červených křížů, kde získal zvučné jméno jako nositel nového pojetí náplně.

Zvláštní důraz kladla A. Masaryková na řádné vzdělávání sil a odtud vyšla i její spolupráce při zakládání a činnosti Státní dvouleté ošetřovatelské školy v Praze, Vyšší školy sociální péče v Praze, stejně tak jako školy pro výchovu sociálně zdravotních pracovníků při Štefánikově ústavě v Turčianském sv. Martině (Československá republika, 1929, 3). Činnost A. Masarykové byla postavena na dlouholeté odborné spolupráci na mezinárodní úrovni a jejím propojení se zahraničními odborníky a institucemi. V Americe to byly zejména Rockefeller Foundation, American Red Cross, Chicago University Settlement, Vassar College. Právě jejich aktivity podnítily diskuzi o vyvážení obsahu vyučovaných předmětů z oblasti sociální a zdravotní péče na výše uvedených československých školách, zejména však Vyšší škole sociální péče v Praze. Nejednalo se ovšem jen o diskuzi lokálního charakteru, o čemž svědčí konstatování Mary Sewall Gardner, že Amerika je oproti stavu v Anglii opožděna v názoru na sociální práci, protože upozadňuje sociální složku celé práce (Šindelářová, 1928, 46). A k obdobné situaci došlo nakonec koncem třicátých let minulého století i na našem území.

Cílem předkládaného textu je zachytit proces, který k tomu vedl. Konkrétně pak zodpovědět otázku, nakolik se snaha o vzdělávání sociálně zdravotního personálu propsala do obsahu vzdělávání sociálních pracovníků. A také připomenout neodmyslitelnou roli A. Masarykové s jejími vazbami na Americký Červený kříž a Rockefellerova nadace (dále RF) působící i na našem území v období po první světové válce, kdy v rámci celosvětové pomoci začaly ve zdravotnictví prosazovat anglosaský ošetřovatelský model.

1 VYŠŠÍ ŠKOLA SOCIÁLNÍ PÉČE A ÚSTAV RASTISLAVA ŠTEFÁNKA

Důsledky první světové války *zdůraznily potřebu systematické a prohloubené práce sociální ve všech civilizovaných státech světa* (Šárecká, 1922, 59). Aby se tak stalo i na našem území, bylo nutné rozvinout stávající či založit dosud neexistující vzdělávání odborníků. To

---

¹ V roce 1921 E. Břeský navrhl, aby se Čsl. Červený kříž stal tmelem dosud příliš roztráštěné sociálně zdravotní práce u nás a umožnil vzájemné informování korporací o sobě, kontrolu i dostatek pevných a promyšlených plánů (Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze 1921, 14).

² Internacionalismus byl důležitým tématem v transatlantické historii sociálních reforem a mnoho průkopnických sociálních pracovníků prosazovalo nastolení a udržení míru, zajištění válečné pomoci, podporu lidských práv a hledání mezinárodních cest pro řešení sporů. Pro některé byl internacionalismus neoddělitelný od sociálního blahobytu. Jane Addams ve Spojených státech, Alice Masaryková z Československa a Alice Salomon z Německa byly na počátku 20. století ústředními postavami transatlantických kampaní za sociální reformu a mezinárodní spolupráci, stejně jako vzniku sociální práce.

bylo také nezbytným krokem k reorganizaci původního rakouskouherského systému sociální péče, tak aby vyhovoval potřebám nově vzniklého Československého státu a poválečnému zdravotnímu a sociálnímu stavu společnosti. Tento úkol svěřil prezident T.G. Masaryk své dceři Alici, která o zavedení sociální práce jako profese usilovala už před první světovou válkou.

A. Masaryková vzhledem ke svému zájmu o zdraví nastoupila po střední škole ke studiu medicíny, odtud přešla na filozofickou fakultu, kde se zaměřovala na oblast národního hospodářství a sociální problémy v kontextu zdraví. Studovala na filozofických fakultách v Praze, Berlíně a Lipsku. Po doktorátu odjela do Spojených států (Padesát roků života A. Masarykové, 1929, 3), motivována otcem, aby se zde podílela na kultivaci vztahů s českými a slovenskými přistěhovalci (Skilling, 2001), a svým zájmem o studium oblasti zdravotně sociální péče. Po odjezdu Alice napsala její matka Charlota 7. dubna 1904 osobní dopis známé americké sociální aktivistce Janne Adams. Informovala ji o příjezdu své dcery do Ameriky a sdělila jí, že ji jako matku uklidňuje, že se o Alici stará rodinná přítelkyně Mery McDowell. „Svěřila jsem ji slečně McDowellové, bez této jistoty bych se s ní sotva mohla rozloučit. Přesto ji požádala o: „...vedení a ochranu, pokud byste ji potkala. Vaše doporučení nebo varování by jí mohlo velmi pomoci v jejím průzkumu sociálních sil a lidí v Americe.“ (Garrigue Masaryk, Charlotte (1850-1923).

Za svého pobytu navázala A. Masaryková blízký přátelský a spolupracující vztah s Julií Lathrop, Jane Addams a dalšími sociálními reformátorkami, kupř. Ruth Crawford Mitchell, Grace Abbott, Lillian Waldem. Avšak profesionální vztah i přátelská vazba se rozvíjely zejména mezi Alicí Masarykovou a M. McDowell. (Hegar, 2013, 49–51) Za svého pobytu u M. McDowell v Chicagu studovala A. Masaryková problém emigrace po stránce sociálně zdravotní, zejména souvislost špatného bydlení a tuberkulózy. V té době již byla M. McDowell uznávanou sociální pracovnící a ředitelkou „domu pro imigranty na univerzitě v Chicagu (Hull House)“³, který založila. Po celou dobu své profesní kariéry se intenzivně zabývala zlepšováním životních a pracovních podmínek, stejně tak jako reformou veřejného zdraví. Během svého pozdějšího pobytu v Československu, který M. McDowell uskutečnila na pozvání prezidenta T. G. Masaryka jako osobní host jeho rodiny zde připravila nový učební plán zdravotnické školy⁴ a lekce angličtiny pro umožnění přechodu od německé k anglické literatuře. M. McDowell se po návratu do Ameriky stala nadšenou propagátorkou československé zdatnosti a pokrokovosti této země (Český svět, 1922, 564). „Mezi Američany a Američankami proslulými svojí humanitní činností a obětavostí měl československý lid a Republika Československá sotva oddanější, v přátelství osvědčenější duše, nežli je Miss Mary E. McDowellová ... bojovnice proti dětské práci a za práva dělného lidu, přítelkyně a ochránkyně přistěhovalců československého původu...“ (Amerikán, 1937, 2). Za přátelství a zásluhy na poli sociální péče na našem území byla oceněna československým Řádem bílého lva (Český svět, 1922, 564).

³ Od doby pobytu A. Masarykové hostila M. McDowell mnohé Čechoslováky. A každý, kdo přijel do Chicaga, měl možnost se na ni obrátit s prosbou o radu, o pomoc a seznámit se s její prací. Když prezident T. G. Masaryk přednášel na chicagské universitě, byl jejím hostem. Po roce 1918 k ní poslal ČsČk po řadě své nejlepší pracovnice. Kupř. pí. Novákovou, dr. Bukovcovou, dr. Poubovou, pí. Pelantovou. Přijel i legační rada Jan Masaryk, sociální attaché Dr. Sum a mnozí další (Zprávy Československého Červeného kříže, 1922, 202).

⁴ Doba snah o reformu zdravotnictví, tedy přesunu od rakousko-uherského policejné zdravotního typu k medicíně první poloviny dvacátého století, kterou lze označit za sociálně hygienickou medicínu (Nová poválečná republika in: *Zlatá dvacátá*. 2022. TV, ČT2, 24. prosince 2022, 19.05.

Pobyt A. Masarykové v Americe znamenal transformující období pro její chápání sociální a zdravotní péče. Do Evropy se vrátila nejen s jasnou představou o organizaci a cílech sociální práce i ošetrovatelství v oblasti veřejného zdraví (Hegar, 2013:49–51), ale také s rozhodnutím založit školu, která by sociální pracovníky pro praxi připravovala. Její snaha se po návratu sice nesešla s úspěchem, ale potřeba pracovníků, kteří by rozuměli sociální práci v té době již chápané jako *činnost odborná, složitá a odpovědná*, si požadavek jejich vzdělávání postupně vynutila. Proto se také první vzdělávací kurzy zaměřené na sociální práci objevily již před koncem první světové války.⁵

Založení první školy bylo vyústěním mnohaletých aktivit A. Masarykové, kdy došlo ke spojení sil dvou korporací, a to Kuratoria dívčího lycea v Praze VII., kde byla profesorkou (lyceum též dalo prostor pro školu), a České zemské komise pro péči o mládež v Praze. Dne 7. října 1918 byla otevřena Ženská vyšší škola pro sociální péči (ke splnění podmínek pro přijetí bylo třeba mít ukončené střední vzdělání), jako soukromá jednorozhodná škola, vedená a udržovaná s pomocí státních a autonomních subvencí oběma zakladateli. Od založení po zrušení prošla tato škola několika změnami: změna sídla, vypuštění slova „ženská“, když byla škola zpřístupněna i mužům, měnily se správy školy, její docenti, a hlavně doba studia (postupně prodlužovaná ze dvou semestrů na tři a později na čtyři), také vzdělávací osnovy, které zdůrazňovaly stále více konkrétní, speciální cíl přednášek teoretických se zřetelem k sociální péči a velkou důležitost praktického výcviku v průběhu studia. V r. 1928 převzalo na žádost dosavadního udržovatele školy České zemské komise pro péči o mládež v Praze správu školy Ustředí dobrovolných sociálních a zdravotních spolků v ČSR. Důvodem byla snaha zvýšit zájem většího počtu organizací na škole a tím i zájem o práci těch, kteří školu absolvují. Ředitelem a učiteli školy byly na návrh správy školy kuratoriem jmenovány osoby vědecky způsobilé k výuce na vysokých nebo středních školách, případně osoby, jejichž odborné vzdělání bylo srovnatelné s touto způsobilostí. Honorováni byli jako vysokoškolští docenti (Pracovnice péče sociální a sociálně zdravotní, 1929–1936, 535). Škola vzdělávala sociální pracovníky teoreticky i prakticky pro sociální i zdravotní péči a vydávala po dvouletém kurzu diplom pracovníka sociální péče. Přijetí do prvního ročníku studia bylo podmíněno předložením vysvědčení ze střední školy nebo z tříleté školy pro ženskou povolání hospodářská, a to po dovršení 20. roku věku. (Výjimečná dispens nebyla vyloučena.) Vstup do druhého ročníku byl umožněn absolventkám ročníku prvního a těm z bývalé jednoleté vyšší školy sociální péče, stejně jako sociální pracovníci ve věku nejméně 30 let s rovnocenným předběžným vzděláním a praxí nejméně pětiletou. Absolventky nalézaly zaměstnání jako tajemnice okresní péče o mládež, sirotčích spolků a jiných podpůrných sdružení, školní důvěrnice, zdravotní tajemnice lidových sociálně zdravotních ústavů (dispensářů a ústavů ochrany matek a kojenců), úřednice ČsČk, asistentky živnostenského inspektorátu, správkyně a dozorkyně dětských ozdraven, útulků aj. (Kafka, 1926, 514).⁶

⁵ Znáмым je kurz, který uspořádala koncem r. 1917 Česká zemská komise pro péči o mládež v Praze pro 63 posluchačů. Úspěch kurzu značně přispěl k urychlení příprav pro zřízení školy sociální péče. Jako další příklad lze uvést Informační kurz sociální pracovního charakteru pořádaný též v roce 1917 v Olomouci o kterém se z dobového periodika „Našinec“ dozvídáme, že má vzdělávat kroužek sociálních pracovníků. Kurz byl sice primárně určen kněžím, ale otevřen všem dalším zájemcům a byl o něj velký zájem (1917, 3). Kurzy pořádal i ČsČk a pokračoval v jejich nabídce i v době, kdy již existovaly samostatné školy a další.

⁶ V roce 1928 také provedl stavovský spolek „Organisace absolventek vyšší školy sociální péče“ (přejmenovaný v roce 1929 na „Organizaci sociálních pracovníků“) sdružující ty, které byly činné v sociální práci, statistické šetření

Doložené je angažmá A. Masarykové i při zakládání školy Štefánikova ústavu v Turčianském sv. Martině. Škola byla za účasti prezidenta republiky T. G. Masaryka otevřena 29. srpna 1926 v reakci na dlouhotrvající naléhavou potřebu vzdělaných sociálních pracovníků na Slovensku (Klíma, 1926, 118). Stejně jako Vyšší škola sociální péče v Praze ani tato by nevznikla bez dlouhodobých snah. Jak uvádí J. Levická (2018, 37), o možnosti zřízení školy pro sociální pracovníce uvažovala zakladatelka a dlouholetá předsedkyně spolku slovenských žen Živena Elena Maróthy Šoltésová již od konce 19. století. Spolu s ostatními členkami Živeny v té době opakovaně usilovala o vznik ženského odborného školství na území Slovenska. Vzdělávání v oboru sociální péče bylo určeno slovenským ženám. E. Šoltésová se mimo jiné zasloužila také o spolupráci mezi Živenou a ČsČk, natolik významnou, že byla na popud výkonného výboru v roce 1935 jmenována první čestnou členkou v historii ČsČk (Šmakal, 1935, 4, Zprávy Československého Červeného kříže, 1935, 107). K sociální činnosti se Živena připravovala od roku 1918 za spolupráce s Františkem Marešem a A. Masarykovou. Masaryková vyslala na vlastní náklady Marii Poubovou studovat do Ameriky tamní sociální školství. Poubová za svého pobytu kromě studia přednášela americkým Slovákům a napsala propagační brožuru, aby získala peněžitou pomoc k založení sociální školy na Slovensku. Slovenská liga v Americe odhlasovala vklad jednoho milionu korun. Původně měla škola vzniknout pod vedením Poubové v Bratislavě, na návrh F. Mareše však byla zřízena v Turč. sv. Martině, sídle spolku Živena. (Ja, 1925, 9)⁷. Základní kámen Štefánikova ústavu pro sociální péči byl položen v roce 1922 na závěr Mariánských slavností. Pamětní listina vložená do základního kamene budovy je zakončena slovy předsedkyně Živeny Eleny Margoty Šoltésové: „...našim vnučkám i najďalším pravnučkám odkazujeme, aby nesklamaly naše, k min sa nesúce, dobré očakávania, že s pokolenia na pokolenia budú ony svojmu národu v milej našej draho vydobytej československej vlasti tou nenarušenou mravnou oporou, ktorá rodinu i národ udržia v zdravej sile, chránia citovú teplotu duše, ktorá rodí blaho a pripútava spokojnosť. Nech prijímú pozdrav od nás, svojch practcov a prematick, ktorí teraz pripravujeme im dar: Ústav Milana Rastislava Štefánika! Při slavnosti a čtení slavnostní listiny z pera E. M. Šoltésové byla přítomna i již zmiňovaná M. McDowell, která konstatovala, že: „... ženy mají sociální smysl a mají být k tomuto cíli cvičeny a chce si od nás odnést idealismus, kterého nemá Amerika, ač je bohatá na mnohé věci (Ja 1925, 9).

---

zaměřené na oblasti praxe svých členek. Dle výsledku se k 1.1.1929 jednalo o 238 činných členek, jen 136 bylo zaměstnáno v praktické sociální péči, 38 (21%) ve stanicích Masarykovy ligy proti tuberkulóze, 28 (18%) v úřadovnách Péče o mládež, 17 (12%) v úřadovnách a dětských zdravotních stanicích ČsČk, 16 (10%) v poradnách Ochrany matek a dětí. 14 (9%) v sociální péči města Prahy a zbytek v různých sociálních a zdravotních institucích a úřadech: v Čechách 97 (v Praze 61), na Moravě a ve Slezsku 31 (v Brně 7), na Slovensku 24 (v Bratislavě 13), na Podkarpatské Rusi 4. Není bez zajímavosti že tzv. služební nárok sociálních pracovníků absolvovavších VŠSP., jak jej stanovila Rámcová smlouva stanovoval: a) počáteční plat nejméně 800 Kč měsíčně (pozn. Autorky: průměrná mzda činila u úředníků 1360Kč/měs. (muži 1550 Kč, ženy 840 Kč)), po roční nepřetržitě bezúhonné službě zvýšení o 20%, b) naturální byt nebo náhrada za něj. c) náhradu cestovního a diety, d) novoročné ve výši služného (Pracovnice péče sociální a sociálně zdravotní 1929-1936, 536).

⁷ Na stavbu kromě milionu od Slovenské ligy v Americe půjčil ministr Šrobár po dohodě Alicí Masarykovou z tak zv. „Šrobárova fondu“ darovaného americkými Slováků na kulturní účely ČsČk bezúročně na dobu 15 let. Potřebný zbytek žádal ČsČk jako subvenci dle bytového zákon na stavbu (Ja 1925, 3). Školu zřídilo a vydržovalo župní zastupitelstvo župy Povážské s podporou ministerstev, zejména ministerstva školství, města Turčianský sv. Martin, ČsČk a kulturních korporací slovenských (Živeny, Matices Slovenské Ligy v Americe): řízena byla kuratoriem složeným ze zástupců jmenovaných úřadů a institucí (Ja, 1925, 9).

J. Levická zmiňuje, že po celou dobu trvání Ústavu M. R. Štefánika byly zakládány nové školy či kurzy a organizačně do ústavu začleňovány. Kupř. dvouletá ošetrovatelská škola připravující kvalifikované zdravotní sestry (2018, 39). Stejně jako Vyšší škola sociální péče v Praze prošla i tato škola za dobu svého trvání mnohými změnami, a to dle Levické v názvu, v obsahu a rozsahu poskytovaného vzdělávání a postupným převáděním jednotlivých škol, které byly soukromého charakteru, pod správu župy nebo státu (2018, 39). V roce 1932 již bylo uvedeno, že tyto školy byly nejdříve župné a nyní jsou krajinské (zemské) pod správou zvláštního kuratoria sestaveného ze zástupců ministerstev, země, města Turčianského svätého Martina a z členů vícero slovenských kulturních organizací (Živena, Matice Slovenská a Slovenská Liga v Americe). Předsedou byl krajinský prezident Orság a jednatelem i poradcem F. Mareš, který se významně podílel na vzniku Štefánikova ústavu, a to zejména sestavením vzdělávacího programu. Od té doby byl Štefánikův ústav se svojí sociální školou a různými kurzy pro slovenské ženy kulturním útočištěm připraveným k pomoci těm, kteří jsou na pomoc odkázáni, tak jak si to od počátku přála jeho patronka A. Masaryková (Šoltésová, 1932, 26). Podmínky k přijetí do studia sociálně zdravotní péče stanovily dovršení 18. roku věku (dosaženého nejpozději do konce kalendářního roku, doloženo křestním či rodným listem), dále dle potvrzení lékaře schopnost práce v sociálně zdravotní péči, ukončené vzdělání odpovídající nejméně vzdělání na měšťanské škole a absolvované vzdělání na dvouleté rodinné školy při Štefánikově ústavu (Levická, 2018, 46). O Ústavu M. R. Štefánika bylo v roce 1938 uvedeno, že vzdělává „pracovnice a ošetrovatelky, odtud se organisují ludové kurzy pre ženy ve všech okresích, mající velký význam pro vzdělání slovenských žen. Ve školním roce 1936-37 byly pořádané kurzy v 171 obcích, a to za účasti 29 učitelek a 6021 posluchaček, vesměs prostých vesnických žen, které se učily vaření, šití, zdravotvědě, nauce o potravinách, výchově a péči o děti a p.“ (Úchylná mládež 1938,134).

2 DISKUZE NAD OBSAHEM VZDĚLÁVACÍCH PLÁNŮ A ZAMĚŘENÍ ŠKOL

V roce 1921 si Rockefellerova nadace (dále RF) v USA vytyčila ambiciózní plán v průběhu příštích dvou desetiletí obkroužit školami veřejného zdraví zeměkouli a za mnohamilionových nákladů pomoci založit v Praze (dále pak ve Varšavě, Londýně, Torontu, Kodani, Budapešti, Oslu, Bělehradu, Záhřebu, Madridu, rumunské Kluži, Ankaře, Sofii, Římě, Tokiu, Aténách, Bukurešti, Stockholmu, Kalkatě, Manile a São Paulu) (The Rockefeller Foundation) Toto rozhodnutí později ovlivnilo obsah vzdělávání sociálních pracovníků na našem území a předurčilo zánik Vyšší školy pro sociální péči. Podle zdrojů RF bylo Československo první zemí v Evropě, kde program zahájila. Až do roku 1919 nebyla Evropa považována – mimo spolupráce s úřady pověřenými správou zámořského majetku – za cílovou lokalitu aktivit nadace (Benjamin 2001, 259).

Mezi lety 1920 a 1923 se na našem území podíleli experti z RF a z řad ošetrovatelek Amerického Červeného kříže na implementaci moderních přístupů v ošetrovatelství na české ošetrovatelské škole v Praze (vymezení kompetencí, otázka ošetrovatelských standardů, edukace pacientů) (Zaoralová, Kutnohorská, Mikšová, 2016, 33). Klíčovou roli v rozvoji ošetrovatelství zde i jinde v Evropě zastávala Frances Elisabeth Crowell, americká zdravotní sestra / sociální pracovnice. F. E. Crowel studovala ošetrovatelské potřeby zemí kontinentální Evropy, navrhovala ošetrovatelské vzdělávací programy a spolupracovala s evropskými vládními zdravotnickými úředníky v oblasti přípravy ošetrovatelství personálu a RF při provádění schválených doporučení. Její hodnocení odhalilo, že koncepce

ošetřovatelství v Evropě se v důsledku pevně zakořeněné kulturní tradice definující ženské role lišila. Odmítavý postoj k povolání zdravotní sestry v Československu byl po první světové válce pro rozvoj ošetřovatelského vzdělávání překážkou. Oproti tomu sociální práce byla kulturně přijatelnou formou pečovatelské činnosti pro vzdělané ženy, které vnímaly ošetřovatelství jako nemocniční funkci vykonávanou řeholními řády a méně vzdělanými sestrami. Tento názor přejala i A. Masaryková a sociální pracovníci chápala jako profesionála schopného poskytnout pomoc v oblasti sociálně zdravotních intervencí (potřeba snižování dětské úmrtnosti, léčení tuberkulózy či alkoholismu a jejich důsledků), což se projevilo v jejich návrzích na řešení problémů sociálního zabezpečení v poválečném období (Vickers, 2022, 67). V jednom z textů A. Masaryková konstatovala, že: „...aby člověk svobodný a zdravý našel svoji práci, aby při všem respektu k síle a ceně vyvinuté industrie nebyly pomíjeny požadavky lidskosti a krásy, k tomu také směřuje uvědomělá práce sociálně-zdravotnická. Ba možno říci, že industrialisace si sociálně-zdravotní práci vynutila. (Masaryková, Šmakalová, 1935, 17).

Snaha o změny ve vzdělávání zdravotních sester prohloubila diskusi, zda mají být sociální pracovníce vzdělávány ve dvou samostatných liniích, tedy pro sociální péči a pro sociálně zdravotní péči, či nastavit vzdělávání plošně pro péči sociálně zdravotní. Situaci komplikoval stav nevyjasněné odbornosti pro vstup do profese sociální práce či ošetřovatelství pro absolventky sociálních škol. Kupř. Kafka v roce 1925 uvedl, že sociálními školami, které mají vzdělávat sociální pracovníce a pracovníky, jsou zatím jen ošetřovatelské školy a jedna dvouletá Vyšší škola pro sociální péči v Praze (koedukační) (1925–1926, 514). K tomuto se kriticky vyjádřil MUDr. Skalák z Prosečnice s tím, že v Praze poskytují vzdělání dvě školy zdánlivě velmi podobného rázu, a to Státní škola ošetřovatelská vzdělávající ošetřovatelský personál a Vyšší škola sociální péče zaměřená na sociálně – zdravotní vzdělávání⁸. Jejich podobnost vede absolventky Státní školy ošetřovatelské k tomu, že se hlásí na místa sociálních pracovníků, kam jsou také jako takové přijímány. Důsledkem pak není jen nedostatek řádně školených ošetřovatelských sil, ale i nedostatečně vzdělané pracovníce pro sociální péči, které tyto nedostatky dohánějí sebevzděláváním a zapracovávají se až v praxi, protože jim chybí průprava poskytovaná Vyšší školou sociální péče. Oproti tomu absolventky Vyšší školy sociální péče mají bez ohledu na získanou průpravu i v oblasti ošetřovatelství, respektive toho, co v sociálně zdravotní praxi ve svém oboru potřebují, tendenci se více uchýlovat k praxi kancelářské či úřednické (bytová péče, Česká zemská komise aj.) a odchylují se tak od možností práce v dispenzářích i v analogických institucích, kde je jádro veškeré praktické činnosti sociálně zdravotní (1925, 127).

V roce 1928 byla Prvním sjezdem sociální a zdravotní práce v Československu, kterého se zúčastnila i A. Masaryková, vydána rezoluce, v níž pracovníci různých oborů sociální a zdravotní činnosti vyjádřili přesvědčení, že se jedná o jediný nedělitelný celek, kde lze nejlepších výsledků dosáhnout společnou, promyšlenou a účelnou prací s rozumnou dělbou úkolů. Aby toho bylo možné dosáhnout, je nutné veškeré aktivity opřít o vědecký základ, rozvinout soustředěnou spolupráci mezi prací veřejnou i dobrovolnou, bez rozdílu společenských tříd, národnosti i náboženství. Prvním sjezdem byl určen i program pro druhé desetiletí s tím, že nejdříve musí být sociální a zdravotní péče od základu organizována a co nejučelněji vedena tak, aby se mohla zařadit do mezinárodní spolupráce jako její hodnotná

---

⁸ Sociální pracovníce zdravotní byly: porodní babičky, zdravotní tajemnice, ošetřovatelky atd. (Věstník Společnosti Moravského hygienického musea 1928).

složka. Toho může být dosaženo jenom tehdy, jestliže práce bude zodborněna a bude vedena i vykonávána pracovníky odborně připravenými. Pro tuto výchovu pak je nezbytné vybudovat celou co nejdokonalejší soustavu školství odborného (Československá republika, 1928, 4).

Započaté jednání s RF a předpokládané změny ve vzdělávání sociálních pracovníků a ošetrovatelek na našem území, konkrétně plán, že dojde ke zrušení Vyšší školy sociální péče, se setkal s protesty sociálních pracovníků a jejich stavovského spolku Organizace sociálních pracovníků (dále OSP). V té době již existovaly v Československu tři školy v Praze, Brně⁹ a Turčianském sv. Martině. Pražská Vyšší škola sociální péče však byla nejstarší a byla vnímána tak, že měla celostátní význam a byla pro stav vzdělávání sociálních pracovníků směrodatná. Ve vzdělávání sociálních pracovníků na Vyšší škole sociální péče se do vzdělávací osnovy od počátku promítaly dvě tendence. Dle té první se měly sociální pracovníky zaměřovat na odstraňování sociálních nedostatků nejen v hospodářském, kulturním i právním řádu, ale také ve veřejném zdravotnictví. Rysem práce těchto pracovníků byla samostatnost a rovnocennost jejich činnosti s povoláním právníka, lékaře, učitele. Tento požadavek hájili ti, kteří v sociálních pracovnících viděli nositelky sociální práce a za základ jejich výchovy považovali nauky sociální. Dle druhé tendence měla být činnost sociálních pracovníků redukována na technicko-výkonnou sílu podléhající lékaři, který řídil její práci a kontroloval její výkon. Byla tedy zařazena mezi pomocný personál. A zástupci tohoto směru viděli podstatu sociální práce v hygieně a základ vzdělání sociální pracovníky v ošetrovatelství (Anketa o výchově sociálních pracovníků, 1930, 1).

Právě proto, že se na Vyšší škole sociální péče nakonec podařilo vyvážit vzdělávání pro sociální pracovníky s kompetencemi v ošetrovatelství, přinášely osnovy nově navrhované školy krok směrem zpět. Nevyhovovaly, protože ne vycházely z potřeb domácího prostředí (byly komplexně přeneseny RF ze zahraničí, což byla podmínka financování vzniku nové školy, stejně jako to, že škola bude státní) a opět vrátily do vzdělávacího plánu nepoměr mezi zdravotními a sociálními předměty v neprospěch sociální práce (10 let existence OSP, 1931). Účelem nové školy měla být výchova jednotného typu pracovníků pro všechny obory sociální a sociálně zdravotní práce – tedy převzít úkoly dosavadní Vyšší školy sociální péče s použitím jiných metod a založit vzdělávání na principu ošetrovatelském s více než dvěma třetinami učební osnovy naplněnými předměty z oblasti ošetrovatelské a zdravotnické a zbylou necelou třetinou věnovanou teorii a praxi sociální a sociálně zdravotní. S ohledem na praxi bylo dle OSP žádoucí jednotné vzdělávání pro práci sociální a sociálně zdravotní. Zatímco ošetrovatelství je samostatným obsahem od sociální práce odlišným povoláním, nemůže být bráno jako vhodné vzdělávání pro výkon sociální a sociálně zdravotní práce (Anketa o výchově sociálních pracovníků, 1930, 2).

V rámci vyjádřeného nesouhlasu byla v roce 1930 uspořádána OSP veřejná anketa (později byly její výstupy i publikovány knižně), již spolek oslovil odborníky (70 osob, a sice 23 sociálních pracovníků, 24 lékařů, 23 pedagogů, právníků, sociálních politiků a jiných odborníků v sociální péči ať prakticky či teoreticky činných). Odpovědělo 61 osob (Anketa o výchově sociálních pracovníků, 1930, 23). Položeny byly tyto otázky: 1. a) Mají být pracovníky vychovávány jednotně pro práci sociální a sociálně-zdravotní?

⁹ Dvouletá Městská škola sociální v Brně, která byla v roce 1927 zřízena jako součást Odborné školy pro ženská povolání, přijímala absolventky měšťanských nebo rodinných škol ve věku od 16 let. Tato škola byla hodnocena spíše jako vyšší stupeň školy rodinné než jako odborná škola sociální. Sociálně-právní a zdravotní nauky byly přednášeny ve velmi omezeném rozsahu a většina času byla věnována jiným naukám, zejména všeobecným. Získaná kvalifikace se dle dobového hodnocení hodila spíše pro účely sociálně výchovných ústavů (Pracovníky péče sociální a sociálně zdravotní 1929-1936, 536-7). Z tohoto důvodu nebyla zahrnuta.

b) Anebo na jedné škole zvlášť pro práci sociální a na druhé škole zvlášť pro práci sociálně-zdravotní a ošetrovatelskou? 2. Jste-li pro výchovu sociálních a sociálně-zdravotních pracovníků na jedné škole, který typ školy pokládáte za správný: a) školu s rovnováhou disciplín sociálních, zdravotních a pedagogických? b) školu s převahou disciplín zdravotních a ošetrovatelských? 3. Jste-li pro to, aby pracovníci byly vychovávány pro práci sociální na škole jedné a pro práci sociálně-zdravotní a ošetrovatelskou na škole druhé, kde vidíte prakticky hranici mezi prací sociální a sociálně-zdravotní? (tamtéž, 1930, 2).

Jen 2 z odpovědí byly pro to, aby byla zřízena jediná škola, společná pro sociální pracovníce, sociálně zdravotní pracovníce a ošetrovatelky. 54 hlasů bylo pro to, aby existovaly dvě školy, jedna pro výchovu ošetrovatel, druhá pro společnou výchovu sociálních a sociálně zdravotních pracovníků. Z těchto padesáti čtyř hlasů se jich 5 vyslovilo pro společné školení pouze v prvních semestrech, a pro další semestry doporučili bifurkaci; a sice ve 3 případech pozdější specializaci pro službu sociální a sociálně-zdravotní, v 1 případě pro službu kancelářskou a ústavní a v 1 případě pro službu sociální, pěstounskou a ošetrovatelskou. 5 hlasů bylo proto, aby existovaly tři školy, zvlášť pro sociální pracovníce, zvlášť pro sociálně-zdravotní pracovníce, zvlášť pro ošetrovatelky. Z oněch 54 hlasů, které žádaly společnou jednotnou výchovu pro pracovníce sociální a sociálně-zdravotní, se zmínilo o učební osnově 39 hlasů. Z nich 1 žádá průpravu ošetrovatelskou, ostatních 38 je v zásadě pro osnovu složenou rovnoměrně z disciplín sociálních, zdravotních a pedagogických (s různými částečnými modifikacemi). 5 hlasů doporučuje pro sociální pracovníce vzdělání vysokoškolské. 6 osob by se v případě nutnosti smířilo i s řešením jiným, než pro jaké se vyslovují principiálně (tamtéž, 1930, 23)..

Jak je zřejmé, byl v tomto období zformulován obsah činností sociálních a sociálně zdravotních pracovníků. Sociální pracovníci se zaměřovali na péči čistě sociální – zlepšování životních podmínek těch, kteří nejsou schopni vlastními silami, a to ani pomocí péče vlastní rodiny zajistit přiměřený existenční vývoj bez ohledu na to, zda je, či není tento stav způsoben nemocí.¹⁰ Sociálně zdravotní pracovníci se zaměřovali na pomoc lidem, které při uplatňování ve společnosti hendikepovala jejich nemoc, a zároveň na zdravotní prevenci. Za tímto účelem vyhledávaly rodiny, ve kterých onemocnění jednoho nebo více členů ohrožovalo ostatní členy rodiny, sousedy atd. ve snaze rozlišit, zda vychází příčina choroby ze sociálních, nebo zdravotních poměrů (tuberkulóza, alkoholismus, chudoba, špatná životospráva, nehygienický byt atd.).¹¹ Ale i když byly intervence realizované sociálními pracovníci v sociální péči, byl u jejich klientů v nezanedbatelném počtu případů sociálně nepříznivý stav způsoben či doprovázen nemocí, kterou bylo možné vyléčit nebo zmírnit. A tak se ukazovalo, že je žádoucí přidat i opatření zdravotní. Tato potřeba se následně vyvolala otázku, na kterou v relativně velmi mladé praxi ještě nebylo možné hledat dostatečně podloženou odpověď. Tedy zda je případů vyžadujících čistě sociální intervence tolik, aby bylo obhajitelné vzdělávání samostatné kategorie sociálních pracovníků s převahou sociologicko-právního obsahu a povšechným (spíše encyklopedickým) vzděláním zdravotním. Nebo zda se zaměřit na jednotné vzdělávání sociálně zdravotního pracovníka a v případě směřování do praxe čistě sociální získat nezbytné znalosti vhodným výběrem, resp. doplněním přednášek na právnických fakultách. Pak by

¹⁰ Především děti a nezletilí bez péče rodiny (sirotci, děti z rozvrácených rodin, riziková mládež apod.), dále jedinci se zdravotním postižením, duševním onemocněním, senioři, lidé bez možnosti výdělků, lidé postižení katastrofami atd. Péče byla zaměřena na úpravu jejich sociálních vztahů.

¹¹ K tomu musely rozpoznat povahy lidí, se kterými pracovaly v rámci individuální péče, tak aby mohly zvolit vhodné prostředky vedoucí k nápravě či zmírnění nevyhovujícího stavu a zároveň získaly a udržely ochotu ke spolupráci (u infekční choroby identifikovat zdroj a cesty infekce, umožnit léčbu, zamezit šíření a aplikovat vhodná preventivní opatření, lidem závislým na alkoholu poskytnout účinné rady, avšak s ohledem na zachování lidské důstojnosti (bez moralizování), jedincům stížených chudobou zprostředkovat zaměstnání nebo jinou pomoc, lidem se špatnou životosprávou poskytnou vhodné poradenství a možnosti změny apod.).

postačila jediná škola toho druhu. Rozhodování o obsahu vzdělávání ztěžovala struktura státní administrativy, kdy zdravotní složka sice byla v gesci ministerstva veřejného zdravotnictví a těl. výchovy a složka sociální v gesci ministerstva sociální péče, ale ministerstvo veřejného zdravotnictví mělo i odbor pro sociální patologie, v jehož působnosti kupř. předepisovalo okresním lékařům vedle zdravotní činnosti i činnost sociální, a ministerstvo sociální péče mělo odbor pro sociální péči o mládež a o osoby tělesně a duševně vadné, ačkoliv tato péče byla mnohdy neoddelitelná od péče zdravotní, a přesto nemělo přímý vliv na sociální činnost okresních lékařů. Rozpolcenost agendy nejvyšších správních úřadů se propsala jak do vzdělávání ošetrovatelk pod vedením ministerstva veřejného zdravotnictví, tak i sociálně zdravotních, resp. sociálních pracovníc pod neúředním vlivem ministerstva sociální péče – Vyšší škola sociální péče v Praze, či pod dozorem ministerstva školství – Škola v Turč. sv. Martině a vznikající školy v Brně (Praktický lékař, 1927, 701).

3 MASARYKOVA STÁTNÍ ŠKOLA ZDRAVOTNÍ A SOCIÁLNÍ PÉČE

Bez ohledu na probíhající diskuzi a snahu zachovat vzdělávání na Vyšší škole sociální péče přinesl rok 1931 oznámení v tisku, že bylo ukončeno jednání s RF o zřízení školy pro zdravotně sociální sestry při Státním zdravotním ústavu se závazkem nadace přispět na vybudování školy a internátu pro 80 kandidátek až 100 tisíc dolarů a chod během prvních tří let do výše 25 tisíc dolarů. Pro školu byl určen pozemek Státního zdravotního ústavu. Úkolem nové státní školy byla výchova pracovníc české a německé národnosti pro preventivní službu ve směru sociálním i zdravotním, s důrazem na působení v dosud málo podchycených mimoměstských lokalitách (Státní škola pro zdravotně sociální sestry ve Státním zdravotním ústavu v Praze, 1931,4). Zřízení nové školy bylo podpořeno názorem, že pro požadovanou práci v sociálně zdravotní oblasti neposkytuje potřebné vzdělání ani Vyšší škola sociální péče ani Škola ošetrovatelská a je zapotřebí založit novou jednotnou školu, která by zajistila rovnoměrné vzdělání ve zdravotních i sociálních a eventuálně pedagogických disciplínách a praktickou přípravu v oblasti ošetrovatelství, které by daly absolventkám základ a tzv. „pravý lidský vztah“ k práci s rodinami. Vyšší škola pro sociální péči pak měla být převedena pod Státní školu zdravotní a sociální péče a Státní škola ošetrovatelská zachována, ale již jen jako škola specificky ošetrovatelská (Pracovnice péče sociální a sociálně zdravotní, 1929–36, 535).

V roce 1936 byla Vyšší škola pro sociální péči i přes protesty OSP zrušena a místo ní nákladem RF (100 tisíc dolarů) založena „Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče“. Podle úmluvy s RF v New Yorku bylo účelem školy teoretická a praktická výchova sester zdravotně sociálních a sociálních pracovníc. Absolventky byly vzdělávány zejména: a) pro správní místa ve veřejné neb soukromé službě zdravotně-sociální a sociální; b) pro místa zdravotních sester a sociálních pracovníc v poradnách všeho druhu; c) pro administrativní i odborná místa v ústavech humanitních a sociálních (ozdravovny, jesle, sirotčince, chorobince apod.). Učební běh školy trval dva roky (22 a půl měsíce). Ke studiu byly přijímány absolventky středních škol (s maturitou) nebo škol jiných rovnocenných, ve věku od 18 do 30 let. Výjimečně mohly být přijaty i uchazečky bez středoškolského vzdělání, pokud prokázaly při přiměřeném předběžném vzdělání nejméně dvouletou vynikající činnost v některé instituci zdravotní nebo sociální. V kuratoriu školy byla zastoupena ministerstva: školství a národní osvěty, veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a ministerstvo sociální péče vždy dvěma zástupci (Bebr a Chaloupka, 1937, 745-7).

Podle vysvědčení absolventky této školy Věry Pohlové byl rekonstruován studijní plán školy:
1. ročník - Německý jazyk, Anatomie, Fyziologie, Patologická anatomie, Bakteriologie a

chemie – teorie a praktikum, Neurologie, psychologie a psychiatrie, Zdravověda kojence a batolete, Hygiena dítěte, Vnitřní choroby, Tuberkulóza, Infekční choroby a epidemiologie, První pomoc a nemoci chirurgické, Porodnictví a gynekologie, Otorinolaryngologie, Foniatrie, Oční choroby, Kožní a pohlavní choroby, Nauka o dědičnosti a rase, Léčebné prostředky a jejich využití, Sociální služba v nemocnici, Administrativa nemocnic, Fyziologie výživy zdravého a nemocného, Normální a dietní vaření, Hygiena, Péče o nemocné – teorie a praxe, Sociální lékařství, Tělocvik, Psaní strojem. Praktikum se konalo v Praze ve Vinohradské nemocnici, v Zemské nemocnici a v Nemocnici na Bulovce – na kojeneckém oddělení a na oddělení chorob kožních a pohlavních. 2. ročník - Etika, Občanské právo a řízení před občanskými soudy, Trestní právo, Ústavní a správní právo, Národní hospodářství, Sociální politika, Sociální pojištění všeobecné a lékařské, Pedagogika, Lékařská statistika, Veřejná správa zdravotní, Veřejná správa sociální, Organizace péče o mládež, Praktická péče o mládež, Sociologie, Péče o dorost, Úvod do vlastní sociálně-zdravotní péče, Tuberkulózní poradny, Vládní nařízení č. 254/1941 a jeho praktické provádění, Prenatální, kojenecké a dětské poradny, Školní hygiena, Pracovní lékařství – živnostenská hygiena, Zdravotní péče o dítě, zdravotní zařízení pro děti, Zábрана úrazu, Poradna pro volbu povolání, Pohlavní hygiena, Korespondence, administrativa a účetnictví, Sociálně ochranná policejní služba v boji proti zločinnosti, Propagace a sociálně-zdravotní lidovýchova s praktickým cvičením, Dobrovolná sociálně-zdravotní péče, Spolupráce s jinými organizacemi (jako byl např. Československý červený kříž, Masarykova liga proti rakovině, Sociální pomoc), Protirevmatická a protidiabetická péče, Péče o srdečně choré, Teorie případové práce, Tělesná výchova, správné držení těla, ortopedická cvičení, Sociálně-zdravotní seminář, Seminář práce případové. Praktikum se konalo v Protituberkulózní poradně, Dětské poradně, Péči o mládež (Kodymová a Honsů, 2019, 89).

Ačkoliv škola skutečně vrátila do osnov převahu zdravotnických předmětů, a to i pro přípravu sociálních pracovníků, nelze říci, že byla ve výsledku méně úspěšná než její předchůdkyně Vyšší škola sociální péče. Jeden z nepopíratelných úspěchů této školy tkvěl v práci Marie Krakešové, která právě zde založila kořeny budované sítě sociálních klinik (po vzoru pojetí klinik ve zdravotnictví) jako odborných pracovišť zahrnujících dle Hynka funkce léčebné, vyučovací a badací (1939, 235), sloužících pro praxi studentek Vysoké školy politické a sociální v Praze a Vysoké školy sociální v Brně (Kodymová, 2020).

ZÁVĚR

Výsledky studie přinesly náhled na to, nakolik snahy amerických odborníků o konvergenci sociální práce a veřejného zdraví a přenos jejich poznatků definovaly rané charakteristiky vzdělávání sociálních pracovníků v Československé republice. Vlivný názor obsahující snahu zkoumat sociální faktory jako příčiny špatného zdraví v kombinaci s využitím epidemiologicky informované práce na případech podpořila činnost A. Masarykové nejdříve umožněná osobními a politickými vazbami rodiny Masarykových v Americe a později vazbami s předními americkými odborníky zabývajícími se činností a vzděláváním pro sociální a zdravotní péči.

Přínosem by bylo sledovat linii proměn vzdělávání v oblasti sociální práce i po roce 1948, kdy došlo k paradoxu, že na funkční místo sociálních pracovníků mohl nastoupit jedinec s maturitou, avšak bez profesního vzdělání pro sociální práci. Pokud však chtěl působit jako sociální pracovník v oblasti zdravotnictví, musel absolvovat roční rekvalifikační kurz v Institutu pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků v Brně.

Poznatky o neúspěších vyjednávání sociálních pracovníků o obsahu vzdělávacích plánů, jejich kompatibilitě s potřebami společnosti a kompetencích absolventů oboru pak mohou být jedním z argumentů při současném vyjednávání o podobě profese a přípravě na ni. Stejně tak v odolávání snahám o „podkopání“ profesionality v sociální práci. Aktuálně sociální pracovníci argumentují potřebami společnosti, méně či

téměř vůbec vlastní historií, tedy obdobími, kdy se ukázalo, že bez profesionálních sociálních pracovníků se společnost neobejde. A zdá se, že jedinou příčinou, proč tomu tak je, je jejich minimální znalost vlastní historie. Domnívám se proto, že bez porozumění zákonitostem současnosti optikou minulosti tak bude jejich cesta pravděpodobně ještě delší, než si přiznávají, protože vzdělávání v sociální práci ovlivňovalo praxi sociální práce (a naopak) a bylo jedním z klíčových hybatelů sociální práce na její cestě za profesionalizací.

POUŽITÉ ZDROJE

10 let existence OSP. 1931. Praha: Organizace sociálních pracovníků.

Amerikán: národní kalendář na rok. 1937. Chicago: Aug. Geringer, 60(1).

Anketa o výchově sociálních pracovníků. 1930. Praha: OSP nákladem vlastním.

BENJAMIN, B. 2001. First Steps: the Rockefeller Foundation in Early Czechoslovakia. *East European Quarterly*, 35(3), 259-308.

Časopis lékařů českých. 1939. Praha: Vinc. J. Schmied. 03.03.1939, 78(9), 235-239.

Československá republika. 1928. Praha: Státní tiskárna v Praze, 3.5.1928, 249(105).

Československá republika. 1929. Praha: Státní tiskárna v Praze, 3.5.1929, 250(105).

Český svět: ilustrovaný čtrnáctidenník. 1922. Praha: Karel Hipman, 25.5.1922, 18(35).

Garrigue Masaryk, Charlotte (1850-1923). [online]. [17. 10. 2021]. Dostupné z: <https://digital.janeaddams.ramapo.edu>.

HAVLÍČEK, F. 1924. Stavba státních budov 1922-23. *Ročenka Československé republiky*. Praha: [s.n.], 3(1), 163-166.

HEGAR, R. L. 2013. The Masaryks of Czechoslovakia: Contributions in Sociology, Social Welfare and Politics. *Journal of Sociology and Social Welfare* [online], 40(2), 41-62 [17. 10. 2021]. Dostupné z: www.scholarworks.wmich.edu/jssw/.

HYNEK, K. 1927. Feuilleton. *Praktický lékař: časopis pro další vzdělávání lékařů*. Praha: Mladá generace lékařů, 20.09.1927, 7(18), 701.

Ja. 1922. Martinské slavnosti. Základní kámen ústavu Štefánikova – valná hromada Slovenské Matice, *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 10.8.1922, 30(397, ranní vydání).

KAFKA, J. 1926. *Domáci vševěd: ilustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství, rodinného a společenského života*. V Praze: Šolc a Šimáček, 1925-1926. sv. Díl 3., s. 514-515.

KLÍMA, S. 1926. *Osvobozené Slovensko*. Praha: J. Otto.

KODYMOVÁ, P, HONSŮ, R. 2019. *Věra Pohlová, Sociální práce a život ve 20. století*. Praha: Karolinum.

KOSE, J. Vzácná žena. 1922. *Zprávy Československého Červeného kříže*. Praha: Československý Červený kříž, 20.6.1922, 2(6), 200-203.

LEVICKÁ, J, 2018. Prínos Ústavu M. R. Štefánika ku vzdelávaniu sociálnych pracovníkov na Slovensku. *Sociální práce/Sociálna práca*, 18(5), 35-51.

MASARYKOVÁ, A., ŠMAKALOVÁ, I. 1935. *Československý Červený kříž*. V Praze: Československý Červený kříž.

Našinec. 1917. Olomouc: Josefina Černochová. 4.7.1917, 53(151).

Padesát roků života Alice Masarykové. 1929. *Československá republika*. Praha: Státní tiskárna v Praze, 3.5.1929, 250(105).

- Pracovnice péče sociální a sociálně zdravotní. 1929-1936. In: Masarykova akademie práce. *Československá vlastivěda*. Praha: Sfinx, 1929-1936. sv. 2, 533–537.
- SKALÁK, V. 1925 *Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze*. Praha: Masarykova liga proti tuberkulóze, 20.6.1925, 6(7), 127.
- SKILLING, H., G. 2001. *Matka a dcera, Charlotta a Alice Masarykovy*. Praha: Gender Studies. Sociální pracovnice. 1933. In: *Zdravotnická ročenka československá*. Praha: Piras, 1933, 5(1), 258-259.
- Státní škola pro zdravotně sociální sestry ve Státním zdravotním ústavu v Praze. 1931. *Československá republika*. Praha: Státní tiskárna v Praze, 17.04.1931, 252(91).
- ŠÁRECKÁ, M. 1922. Mezinárodní služba sociální. *Ženské listy: Časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. Praha: F. A. Urbánek, 30.5.1922, 50(5), 59-60.
- ŠINDELÁŘOVÁ. 1928. L'infirmière visiteuse. *Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze*. Praha: Masarykova liga proti tuberkulóze, 6.3.1928, 9(3).
- ŠMAKAL, F., ŠOLTĚSOVÁ, E. M. 1935. *Zprávy Československého Červeného kříže*. Praha: Československý Červený kříž, 5.1.1935, 15(1), 4-5.
- ŠOLTĚSOVÁ, E. M. 1932. K sedemdesiatke veľkého dobrodruhu žien in: ZVĚŘINOVÁ, Ž. *Sborník Vesny*. Brno: Vesna, 23-27.
- ŠPATENKOVÁ, N. 2001. Alice Masaryk (1879–1966) - Czechoslovakia. Historical portraits of important European leaders in social work. *European Journal of Social Work*, Oxford University Press. 4(11), 303-311.
- The Rockefeller Foundation*. [online]. [13. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.rockefellerfoundation.org/about-us/our-history/>.
- Úchylná mládež. 1938. Časopis pro výzkum a výchovu mládeže slabomyslné, hluchoněné, slepé, mravně vadné a zmrzačené. Praha: Spolek pro péči o slabomyslné. 07.04.1938, 14 (3-4).
- Věstník Společnosti Moravského hygienického musea*. 1928. Brno: Společnost Moravského hygienického musea, 1(6).
- Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze*. 1921. Praha: Masarykova liga proti tuberkulóze, 5.1.1921, 2(1).
- VICKERS, E.D. 1999. Frances Elisabeth Crowell and the Politics of Nursing in Czechoslovakia after the First World War. *Nursing History Review*. 7(1), 67-96.
- ZAORALOVÁ, R., KUTNOHORSKÁ, J., MIKŠOVÁ, Z. 2016. United States share in the reorganization of the Czech nursing school in Prague in 1920-1923. *Profese online*. 9. 33-41. 10.5507/pol.2016.010.
- Zprávy Československého Červeného kříže*. 1925. Praha: Československý Červený kříž, 1.1.1925, 5(1).
- Zprávy Československého Červeného kříže*. 1935. Praha: Československý Červený kříž, 1.7.1935, 15(7).

Kontakt

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D. (pavla.kodymova@ff.cuni.cz)

Katedra sociální práce

FF UK v Praze

Na Příkopě 584/29, Praha 1

EXISTOVALA NA SLOVENSKU SOCIÁLNO-VÝCHOVNÁ TERAPIA?

DOES SOCIAL-EDUCATIONAL THERAPY EXIST IN SLOVAKIA?

Jana LEVICKÁ

Abstrakt

V rámci Československej republiky sme sa od jej vzniku, v roku 1918, stretávali s postupnou tvorbou jednotného konceptu vzdelávania v sociálnej práci, pričom jasne dominoval prístup ukotvený v prípadovej sociálnej práci. V tomto kontexte sa po roku 1990 začal vyzdvihovať Krakešovej koncept psycho-sociálno-výchovnej terapie. V českej odbornej literatúre je spomínaná problematika dostatočne rozpracovaná s tým, že sa poukazuje na aplikáciu tohto prístupu, predovšetkým v Prahe a neskôr v Ostrave. Aplikácia teórie vypracovanej Krakešovou-Doškovou v slovenskom prostredí sa predpokladá, ale nie je potvrdená žiadnou odbornou expertízou. Viaceré novšie tvrdenia viažuce sa k osobe a dielu Marie Krakešovej-Doškovej majú podobu skôr ideálu ako faktu. Primárnym cieľom príspevku je preto kritická reflexia pohľadu na prínos Krakešovej-Doškovej k rozvoju prípadovej sociálnej práce s fokusom na slovenské prostredie.

KLúčové slová: SOCIÁLNO-VÝCHOVNÁ TERAPIA. MÁRIA KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ. PRÍPADOVÁ SOCIÁLNA PRÁCA.

Abstract

In the Czechoslovak Republic, since its establishment in 1918, we have encountered the gradual creation of a unified concept of education in social work, while the approach anchored in case-based social work clearly dominated. In this context, Krakeš's concept of psycho-social-educational therapy began to be highlighted after 1990. In the Czech professional literature, the mentioned issue is sufficiently elaborated, with the fact that the application of this approach is pointed out primarily in Prague and later in Ostrava. The application of the theory developed by Krakešová-Došková in the Slovak environment is assumed, but is not confirmed by any professional expertise. Several more recent claims related to the person and work of Maria Krakešová-Došková have the form of an ideal rather than a fact. The primary goal of the paper is therefore a critical reflection on the contribution of Krakešová-Došková to the development of social case work with a focus on the Slovak environment.

Keywords: SOCIAL-EDUCATIONAL THERAPY. MÁRIA KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ. SOCIAL CASE WORK.

ÚVOD

Znovuo tvorenie pregraduálnej prípravy v odbore sociálna práca po roku 1990 bolo spojené s tvorbou nových študijných programov a následne aj celej rady študijných textov, učebníc, odborných a vedeckých prác. Prevažná väčšina textov pritom uvádzala, že Marie Krakešová-Došková je jedinou československou autorkou, ktorá k rozvoju profesie prispela vlastnou, originálnou teóriou (Matoušek a kol., 2001; Navrátil, 2001; Navrátil, Kříčková, 2020; Novotná, Schimmerlingová, 1992; Klimentová, 2013; Kodymová, 2015; Brnula, Kodymová, Michelová, 2014 a ďalší). Zároveň autori uvádzajú, že Krakešová svoju teóriu overila aj vlastnou praxou spojenou s výskumom (Klimentová, 2013). Za vrchol práce Krakešovej-Doškovej je pokladaná jej psycho-sociálno-výchovná terapia. V rámci riešenia širšie koncipovaného výskumu sme prirodzene dospeli k otázke, od kedy,

od ktorého konkrétneho času je možné hovoriť o existencii teórie psycho-sociálno-výchovnej terapie? A v nadväznosti na to, aké boli predpoklady, že tento teoretický koncept sa rozšíri natoľko, aby sme mohli potvrdiť jeho existenciu aj v prostredí súčasného Slovenska?

1 METODOLÓGIA

V centre nášho záujmu stojí snaha o reflektovanie ukotvenia sociálno-výchovnej terapie podľa Marie Krakešovej-Doškovej v československom, a špecificky v slovenskom prostredí. Vychádzajúc zo skutočnosti, že Marie Krakešová-Došková bola publikačne aktívna už počas I. Československej republiky, sa nám ako optimálny dizajn javil historický výskum.

Z metodologického hľadiska historicky zameraný výskum zaraďujeme medzi sociálne orientované výskumy, čo znamená, že aj tento druh výskumu vychádza z metodológie sociálneho výskumu. Špecifikom je, že predmetom výskumnej aktivity bádateľa sú historické skutočnosti. Spracovávanie historických skutočností je možné vnímať ako retro-rozprávanie, ktoré je založené na schopnosti výskumníka pohybovať sa v čase smer späť, teda od súčasného poznania skúmaného javu do minulosti a tiež od identifikovaného vzniku udalosti k súčasnosti, respektíve k času, keď skúmaný jav prestal fungovať. Táto historická trajektória nám umožňuje nielen spoznávať fakty časovo a priestorovo vzdialené, ale porozumieť aj okolnostiam ich vzniku a odhaliť vplyv skúmaného javu na prítomnosť (Garraghan, 1946).

Z ponuky metód používaných v historickom výskume sme si zvolili chronologickú metódu (nazývanú tiež problémovo-chronologická metóda), ktorá spočíva v štúdiu sledu určitých historických skutočností tak, ako sa objavovali v konkrétnom historickom úseku.

2 ZÁKLADNÉ FAKTY ZO ŽIVOTA A DIELA MARIE KRAKEŠOVEJ – DOŠKOVEJ

2.1 Vybrané biografické dáta

Marie Krakešová - Došková sa narodila 3. júla 1898 v českom kúpeľnom meste Toušeň. Jej pozitívny vzťah k vzdelaniu bol podporovaný aj v rámci rodiny a tak po skončení základnej (v tom čase obecnej) školy pokračovala v štúdiu na známej MINERVE. Minerva bola dievčenským reálnym gymnáziom, na ktorom žiačky okrem iného získala vedomosti z latinčiny a francúzštiny. Práve na Minerve sa prvý raz stretla s Alicou Masarykovou, s ktorou v neskoršom období úzko spolupracovala pri budovaní vzdelávania pre oblasť sociálnej starostlivosti. Po ukončení štúdia na gymnáziu Krakešová-Došková pokračovala vo svojom vzdelávaní štúdiom antropológie¹ a súbežne s tým študovala na Prírodovedeckej fakulte Karlovej univerzity tiež zoológiu a prírodnú filozofiu. Paralelne so štúdiom na Karlovej univerzite sa venovala aj štúdiu na „sociální škole“. Po vzniku prvej Československej republiky z podnetu Alice Masarykovej vycestovala v roku 1920 na dvojročný študijný pobyt do Ameriky

---

¹ Ako uvádza Kodymová, Krakešová-Došková mala veľký záujem o štúdium psychológie, ale v tom čase nebolo možné tento odbor na Karlovej univerzite študovať, keďže tam chýbal profesor psychológie.

na univerzitu Vassar College², kde sa venovala najmä štúdiu sociológie. Po návrate z USA v roku 1923 obhájila malý doktorát z prírodných vied a získala titul RNDr. (Kodymová, 2015). Už v období vysokoškolského štúdia sa začala venovať transformácii dobrovoľníctva na sociálnu prácu ako špecializovanú odbornú činnosť. Skúsenosti a poznatky získané v USA, kde sa stretla s prácami viacerých autorov, ktorí sa venovali prípadovej sociálnej práci, sa snažila Krakešová-Došková odovzdať prostredníctvom svojej prednáškovej na Ženské vyšší škole pro sociální péči v Prahe.

Jej profesionálny záujem o rozvoj prípadovej práce posilnilo aj manželstvo s Jozefom Krakešom, ktorý pracoval na Ministerstve sociální péče³. Ich spoločný záujem o sociálnu prácu vyústil aj do spoločnej publikácie *Sociální případ*, ktorá je často označovaná ako prvá československá učebnica metód prípadovej práce (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2019).

Okrem publikačnej a prednášateľskej práce Krakešová-Došková prispela k rozvoju profesie sociálna práca aj svojou organizačnou prácou. Spolu s ďalšími sociálnymi pracovníčkami založili pracovnú skupinu, v ktorej prebiehali diskusie o metódach sociálnej práce a o ich skúsenostiach s prácou v teréne (Kodymová, 2015). Ako uvádza Kodymová, v roku 1921 Krakešová so spolužiačkami založili Organizáciu absolventek Vyšší školy sociální péče. Podobné informácie nájdeme aj v práci Sotoniakovej (2005), ktorá poukázala na podmienky, ktoré si v tom čase stanovili sociálni pracovníci usilujúci o kvalitný výkon praxe. Boli to nasledovné podmienky:

- 1) Profilovanie sociálnej starostlivosti ako samostatného pracovného odboru,
- 2) Vybudovanie systému samostatného sociálneho školstva, ktorý by bol súčasťou systému vysokoškolského vzdelávania a bol by zabezpečovaný štátom,
- 3) Hodnotenie sociálnej práce ako odborného výkonu.

Po vzniku Sociální fakulty v Prahe sa Krakešová-Došková stala jednou z jej vyučujúcich. Spolupráca s fakultou bola ukončená po zmene politického režimu v roku 1948 (Novotná, Schimmerlingová, 1992, Brnula, Kodymová, Michelová, 2014). Marie Krakešová-Došková spolu s manželom sa stiahli z verejného života. Ako však uvádzajú Brnula, Kodymová a Michlová (2014), po roku 1948 Krakešová-Došková spolupracovala s protialkoholickým oddelením nemocnice u Apolináře, kde viedla skupinové stretnutia a semináre a tiež spolu so študentmi pokračovala vo výskumnej práci. Zmena politického života v krajine priniesla Krakešovej-Doškovej aj zmenu v jej pracovnom živote. Bolo jej umožnené, aby začiatkom 70. rokov minulého storočia pôsobila ako konzultantka na Ministerstve práce a sociálních věcí (Brnula, Kodymová, Michlová, 2014; Králik, 1986). A následne v roku 1973 vydala s podporou MPSV dvojdielnu prácu *Výchovná sociální terapie*⁴. Predhovor k práci napísala Brablecová, bývalá študentka Marie Krakešovej-Doškovej a v tom čase vedúca odboru na ministerstve práce a sociálních věcí.

---

² Vassar College bola založená v roku 1861 v Hudson Valley v New Yorku a jej vtedajší názov bol Vassar Female College. Škola vznikla s cieľom umožniť ženám rovnocenné vzdelanie, aké mužom v tom čase ponúkali najlepšie vysoké školy v USA. Vassar College patrila medzi tzv. Seven Sisters čo bolo zoskupenie elitných ženských vysokých škôl. Pôvodne vznikla ako ženská škola a na koedukovanú formu vzdelávania prešla až v roku 1969.

³ JUDr. Josef Krakeš je jedným z prvých odborníkov, ktorí sa v ČSR venovali otázkam utečenectva.

⁴ Pomerne často je táto 2. dielna práca uvádzaná pod názvom *Výchovná sociální terapie* jako metoda individuální sociální práce.

2.2 Sociální případ podľa Krakešovej Doškovej

Krakešovej pozornosť od začiatku pôsobenia v oblasti sociálnej práce bola zameraná na prípadovú prácu s rodinou, s mimoriadnym záujmom o situáciu detí v rodine. Jej dlhodobým cieľom v tomto smere bolo preniesť spôsob sociálnej práce a jej metód zo zahraničia do československej sociálnej práce (Kodymová, 2015; Klimentová, 2013). K tomu smerovala od svojho študijného pobytu v USA, čo je možné pozorovať aj na jej publikačných výstupoch. Hoci viacerí autori za jej vrcholné dielo označujú prácu *Výchovná sociální terapie*, korene Krakešovej teórie sa nachádzajú v jej ranných prácach, hlavne v práci *Sociální případ*, ktorú napísala v spoluautorstve s manželom Josefom Krakešom. V tejto práci podáva výklad základných pojmov, na ktorých stojí jej teória. Centrálnym pojmom je v nej sociálny prípad, prostredníctvom objasňovania tohto pojmu je možné sledovať aj posuny v myslení Krakešovej-Doškovej. Používanie tohto termínu obhajuje nasledovne: „*České terminologii⁵ se doposud nepodařilo nalézt vhodnějšího označení pro osobu neb rodinu, která jest předmětem pozornosti a péče sociální organizace. Termín převzatý z cizí literatury nelze nahradití označením chudobný, nešťastný, ubohý, živořící, závislý, pomoci potřebující člověk. Ani nelze rozdrobití jej ve výpočet lidských utrpení a béd, které nejčastěji sociální případ doprovázejí. Člověk opuštěný, slbomyslný, duševně zatížený, nemocný, invalidní, bez prostředků nemusí totiž být zároveň sociálním případem. Stává se jim teprve tehdy, není-li schopen svými vlastními silami neb za pomoci své rodiny ze svého obtížného postavení se dostat.*

Výraz sociální případ má svým obsahem krytí nejružnější druhy lidí fysicky, morálně či společensky úchylné.

Jak již bylo zdůrazněno, sociální případ vyznačuje se jednak tím, že vnějším zásahem porušen byl pravidelní život člověka neb rodiny a jednak tím, že člověk nedovedl tomuto vnějšímu zásahu svou vnitřní kapacitou čeliti.“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 13).

Takto široko vysvetlený pojem sociálny prípad na inom mieste Krakeš a Krakešová dopĺňajú nasledovne: „*Sociálním případem stává se člověk, kterému postavily se do cesty překážky v jeho prostředí, aneb v jeho fysických nedostatcích a který nedovede tyto překážky správně rozeznati, jejich nebezpečí odhadnouti a plánovitým trpělivým vlastním přičiněním je překonávati neb jim předcházeti.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 13) a ako dopĺňajú neskôr, tento človek nedokáže svoje problémy riešiť tak, „*aby byly ve shodě se základními společenskými řády.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 45).

Otázky súvisiace so sociálnym prípadom rozvinula hlbšie Krakešová už samostatne v práci **Psychogeneze sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti** (1946). Z tejto práce je jasné, že primárnou snahou Krakešovej sa stalo porozumenie osobnosti klienta. Vychádza pritom predovšetkým zo skúseností prípadových sociálnych pracovníčok z USA, ktoré boli klinicky orientované a úzko spolupracovali s psychiatrami a psychológmi. Potreba znalosti ľudskej psychiky a vývoj osobnosti jedinca s poznaním všetkým možných aspektov interných aj externých, ktoré môžu tento vývoj ovplyvniť sa tiahne celou touto prácou. Krakešová zároveň

⁵ V poznámke pod čiarou sa autori odvolávajú na cudzojazyčnú terminológiu, pričom uvádzajú termíny Social case, Der social Fall, einzelner Fall a tiež franúzke dobové pomenovanie klienta Le cas sociales (individuel), čo potvrdzuje ich kvalitnú orientáciu v súdobej zahraničnej literatúre. A hoci manželka Krakešová namietali, že tento termín nevystihuje celú podstatu toho, čo aj oni nazývali sociálnym prípadom, tento termín sa v československej praxi udomácnil natoľko, že aj v 21. storočí sa môžeme stretnúť s jeho verziou, ktorá bola používaná naprieč viacerými profesiami, a to kauza sociális.

naznačuje potrebu ďalšieho vedeckého skúmania tým, že pomenováva oblasti, na ktoré vtedajšie vedecké poznanie ešte odpovede neprinieslo. Ambíciou Krakešovej je teoreticky lepšie ukotviť sociálnu terapiu v československom prostredí. Prináša preto v svojej práci aj cenné odkazy na v tom čase aktuálne poznanie v zahraničí a snaží sa naň nadviazať. Krakešová-Došková približuje aspoň bazálne prvky teórií, ktoré priniesli práce Mery Richmond, Virginie Robinson, Bertha Capen Reynolds, Porter L. Lee, Maryon E. Kenworthy a ďalších. Tieto poznatky interdisciplinárne prepájala s poznatkami, ktoré prinášali významní psychológovia, sociológovia, či psychiatri. Na tomto základe buduje Krakešová teoretický koncept sociálnej práce. Sympatické nie je len jej nadväzovanie na aktuálne interdisciplinárne znalosti svojej doby, ale aj akési voľné pokračovanie prác M. Richmond (ktorá položila teoretické základy sociálnej diagnózy), V. Robinson (ktorá vo svojich prácach zachytila dovtedajší vývoj prípadovej sociálnej práce vrátane postupnej premeny zo sociologicky orientovanej praxe k psychologickému ukotveniu) a B.C Reynolds⁶ (ktorá rozšírila orientáciu prípadovej sociálnej práce o oblasť psychiatrie). Ako keby v pokračovaní na práce približujúce proces tvorby sociálnej diagnózy a práce, ktoré sa venovali otázkam etáp prípadovej sociálnej práce Krakešová sa zdanlivo vracia pred všetko toto úsilie. Prvým krokom, ktorý by mal predchádzať samotné stanovenie, sociálnej diagnózy, je podľa nej odborná pripravenosť sociálnych pracovníčok a pracovníkov⁷. Svoju pozornosť upriamuje na objasnenie toho ako a prečo sa z niektorých ľudí stávajú sociálne prípady. Využíva svoje interdisciplinárne poznatky a na základe nich postuluje jeden zo základných bodov jej budúcej teórie nasledovne:

„Člověk, který prožil svoje dětství v prostředí sociálně vadném, není tak dobře připraven na život, jako dospělý, který byl vychován v normální rodině. Člověk zdravý, uspokojený a ukázněný dovede se přispůsobiti většině změn, a to příznivých i nepříznivých bez porušení životní rovnováhy, a dovede též uvést v život nesčetné jiné změny, které jsou na prospěch lidské společnosti. Sociální případ nedovede asimilovat změny, překážky a většinu osobních nesnází. Neuspokojený a na život nepřipravený člověk postrádá životní rovnováhy nutné k rozvážlivé, ukázněné i pohotové funkci, jakou je lidský život. K lidské společnosti nedovede zaujmouti stanovisko zcela normální. Je buď na ní závislý, či je k ní apatický a často má k ní postoj vysloveně nepřátelský. Pochopitelně. Od počátku svého vývoje nebyl upůsoben, aby dorostl v sociálně dospělého člověka, aby se ke společnosti choval kladně a s ní spolupracoval.“ (Krakešová, 1946, s. 11). Z uvedeného je zřejmé, že medzi **neprekonateľné prekážky**, ktoré musí sociálny prípad/klient prekonávať patrí rodinné prostredie, ktoré Krakešová nazýva tiež rodinnou atmosférou. A táto má podľa nej zásadný formatívny vplyv na dieťa. *„Atmosféra v rodině opráda jej členy imaginárnými vlákny a proniká nehmotnou tvárlivou dědičnou základnou budoucích životů, působíc na ně přímo i nepřímo. Hrubé, nebo lhostejné, klidné nebo nervósní soužití nezůstane bez účinku na dítě. Citové prostředí formuje dítě nesčetnými, drobnými nepřímými kontakty, které působí jako odraz nálady, životního postoje a problémů rodičů, sourozenců i ostatních členů domácnosti, právě tak, jako péče a výchova, které se dítěti dostane od rodičů a rodiny přímo.*

⁶ Reynolds v spolupráci ďalšími klinicky orientovanými sociálnymi pracovníčkami a psychiatrami sa zaslúžila o vznik Child- guidance clients. Týmto názvom sa označovali špecializované poradne pre deti s problémami duševného zdravia.

⁷ Aj keď v práci Psychogenese sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti (1946) Krakešová priamo netvrdí, že prvým predpokladom dobre zvládnutej sociálnej terapie sú kvalitné vedomosti o osobnosti človeka, jej vývoji a možných zmenách -pozitívnych aj negatívnych, z obsahu práce je tento záver možné jednoznačne identifikovať.

*Pohoda v rodině jest výslednicí četných vlivů, které plynou z mnoha zdrojů. Jak u dítěte, tak i u rodičů řídicí silou, která určuje rovnováhu jejich života, jest citová stránka. Zkušenosti, které rodičům přinesly uspokojení či neuspokojení v jejich dětství, v době dospívání či později v manželství, stejně jako jejich výchova a ukáznění, ovlivňují citové prostředí v jejich nynější rodině. Na rodinou atmosféru má vliv též postavení rodiny v jejím okolí, její vztahy k sousedům, příbuzným, ke škole, ke kamarádům dítěte, hmotné starosti rodičů, nemoci rodičů, chronická invalidita některého z členů rodiny, snášenlivost rodičů k sobě navzájem, nespravedlivost rodičů k dětem, nesnášenlivost mezi sourozenci, nespokojenost rodičů s některým méně nadaným dítětem, ilegální poměry otce či matky, inteligence a vzdělání rodičů, jejich chybné sklony atd. Rovněž v atmosféře rodiny spolupůsobí i nálady, problémy a životní postoje ostatních členů domácnosti. Podle zkušeností, čerpaných ze sociálních případů, vliv rodinného prostředí na dítě je tak velikým že lze stěžít si o tom učiniti představu.*⁸ (Krakešová, 1946, s. 53-54).

Medzi ďalšie prekážky, ktoré sa stavajú do cesty človeku a sú len ťažko prekonateľné, zaradila Krakešová-Došková ešte spolu s manželom Josefom Krakešom širšie sociálno-ekonomické prostredie, v ktorom človek vyrastá. „*Rychlé sociální změny, vyvolané technickým a průmyslovým rozvojem, jsou charakterisovány velikým neklidem ve všem a všude. Problémy jsou tím větší, ježto nejsou jen místní povahy, nýbrž dotýkají se hospodářských a sociálních otázek v celém světě. Lidé klesají pod nezvyklým tempem v zaměstnání, vystupňovaným na nejvyšší hranici duševních a tělesných sil. Závodní tempo a neklid přenáší se do veřejného života, do úřadu do školy, do rodiny. Život stáva se závodním, kde každý snaží se vyniknouti a předstihnouti všechny ostatní i za cenu zkázy své nebo svého bližního. Lze pochopiti, že v této neúprosné soutěži přibývá lidí, které život odstrkuje a sráží k zemi. Činí z nich kategorii lidí – sociálních případů. Jsou odkázáni na cizí pomoc, kterou jim poskytují soukromné či veřejné sociální organizace.*“ (Krakeš, Krakešová 1934, s. 10).

Napriek tomu, že manželia Krakešovi vnímali vplyv širšieho prostredia na vznik problematickeho sociálneho fungovania určitej skupiny ľudí, neočakávali, že prípadová sociálna práca by sa mala angažovať pri zmene ekonomicko-politických podmienok krajiny.

„*Technický pokrok a industrializace našeho života způsobily, že dnešní člověk má před sebou otevřeno tolik různých možností.*

A přece stále přibývá lidí, kteří ani jedinou z těchto mnoha možností nemohou zachytiti a pro sebe použiti. Přibývá sebevrahů, pesimistů, lidí bez existence, ztroskotanců.

Těmito lidmi – sociálními případy – musí se společnost stále více zabývati. Sociální práce se snaží pochopiti je a jim pomoci.

Nedovedli se přizpůsobiti novému životu, nenalezli v sobě rovnováhy mezi možnostmi, které jim život otevřel a schopnostmi, aby jich použili.

Nutno ještě dodati, že sociální práce individuální není všelékem. Stará se výhradně o jednotlivé sociální případy. Neodstraňuje ani nezmenšuje hospodářské a sociální nedostatky platného světového řádu⁹. Je sice závislá na tom, jak tyto celkové poměry se utvářejí, neboť s rostoucí bídou a nedostatkem přibývá i osob závislých na sociální péči, avšak zároveň je na těchto celkových poměrech nezávislá potud, že sociální případy vznikají i v poměrech příznivých.“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 12).

⁸ Text zvýraznila autorka štúdie.

⁹ Text zvýraznila autorka štúdie.

Nad otázkami spojenými s materiálnymi podmienkami rodiny sa Krakešová (1946) zamýšľa najmä v kontexte situácie dieťaťa v takejto rodine. „*Po stránce fyzické i duševní potřebuje každý člověk ke svému normálnímu životu, aby byl do určité míry hmotně zajištěn. Většina sociálních případů je z chudých rodin. Je proto samozřejmá domněnka, že musí být nějaký vztah mezi chudobou a vznikem sociálního případu.*“

Vliv chudoby na fyzickou stránku je celkem známy. U dětí z rodin na nízké hospodářské úrovni je větší kojenecká úmrtnost, větší nemocnost, jejich vzrůst a tělesná váha jest nižší nežli u dětí z rodin lépe situovaných. Četné anthropologické práce ukázaly, jaký vliv má chudoba na změnu tělesných proporcí člověka. Jiné práce z odboru duševního vývoje a inteligence zvláště prokázaly tentýž vliv hmotných poměrů po stránce duševní. Nejméně pozornosti bylo dosud věnováno tomu, do jaké míry člověk žijící v chudých poměrech ztrácí schopnost spravovati zodpovědně své vlastní životní záležitosti.“

Aj v spojitosti s vplyvom chudoby na vývoj dieťaťa prináša Krakešová zahraničné poznatky, na ktoré nadväzuje a rozvíja ich. V tomto prípade išlo o výsledky výskumu Dr. Hildegardy Hetzerovej, ktorá porovnávala vplyv chudoby na vývoj detí, pričom sledovala skupinu detí pochádzajúcich z lepšie sociálne situovaných rodín (tzv. **deti pestované**) a porovnávala ich vývoj s deťmi, ktoré pochádzali z chudobných rodín (označovala ich ako **deti nepestované**). Krakešová zhrňuje poznatky dr. Hetzerovej s vlastnými skúsenosťami z prípadovej sociálnej práce a konštatuje, že: „*Tragika nepěstovaných dětí záleží v tom, že se vyvíjejí pomaleji a že je jim pro jejich pomalejší vývoj dáno méně času. Škola nepřihlíží k jejich pomalejšímu vývoji. Třebaže nepěstované dítě často prožívá v pokročilém školním věku ještě věk pohádek, dostává ve škole nesnadné úkoly, které neodpovídají jeho opožděnému vývoji. Ač by u nepěstovaných dětí pro jejich pomalejší vývoj měla škola také pomaleji postupovati a ač by měly nepěstované děti školu déle navštěvovati, jest jejich školní návštěva a jejich připravenost pro život již ve 14. roce skončena. Rozsah vyučované látky je příliš veliký. Stejně bezohledný je i život. Ačkoli nepěstované dítě je ještě dítětem a rádo by si hrálo, musí již pracovat a vydělávat, živit sebe a mnohdy přispívat na výživu svých rodičů nebo sourozenců.*“ (Krakešová, 1946, s. 176).

Ale ani tieto skutočnosti nie je možné jednoznačne označiť za neprekonateľné. „*Většina dětí nepěstovaných, které pocházejí z chudých poměrů, i když jsou v nevýhodě před dětmi pěstovanými, když dospějí, stávají se lidmi sociálně nezávadnými a mají normální poměr ke společnosti.*“ (Krakešová, 1946, s. 181). Práve toto presvedčenie vyvolalo u Krakešovej jej celoživotný záujem o otázky vzniku a formovania sa sociálno-patologických prvkov (sociálni úchylnosti) u jednotlivca. Na objasnenie tohto fenoménu prináša do sociálnej práce individuálnej termín „**sociálna dospelosť**“. „*Pojem sociální dospělosti si zřídka vybavujeme. K ujasnění sociální dospělosti ve značné míře přispěje v budoucnu vědecké prozkoumání úchylného vývoje sociálních případů, u nichž lze poznati, že pod vlivem jejich vratké životní rovnováhy trpí především sociální vztahy k jejich blízkým lidem i k širším a vzdálenějším společenským celkům. Bude patrnó, že lidem, kteří v opačném případě se vyznačují vyspělostí ve vzájemných vztazích a zodpovědností v plnění životních úkolů, dostalo se jejich životních podmínek v jejich prostředí a lepší přípravy pro život v jejich zkušenostech, takže mohli prodělati normální sociální vývoj a dospěti po sociální stránce. Sociální dospělost je možno definovat jako schopnost samostatně spravovati své záležitosti a zodpovědně plniti své životní úkoly ve svém sociálním prostředí a ve své společenské skupině, s níž soužití přináší oběma stranám uspokojení a prospěch a současně neporušuje harmonii s platným společenským řádem.*“ (Krakešová, 1946, s. 153). Krakešová zastáva názor že sociálne problémy

matiek a výchovné problémy ich detí sú úzko prepojené s matkinou *sociálnou nedospelosťou*. Už v tejto práci používa Krakešová striedavo termín sociálny prípad a klient. Termín klient sa v práci objavuje prevažne v spojitosti s odvolávaním sa na publikácie a prácu prípadových sociálnych pracovníčok a pracovníkov z USA, kde termín klient v 30. rokoch minulého storočia začal vytláčať termín sociálny prípad.

O dva roky neskôr Krakešová v svojej práci *Úvod do praxe na sociálnych klinikách* konštatuje, že „*Sociálnym prípadom nevedecky nazývame človeka buď sociálne oslabeného, alebo sociálne vykoľajeného, ktorý je v péči niektorej sociálnej organizácie. Jiný termín – síce vžitý, avšak odbornější – je sociálny klient.*“ (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2018, s. 110). Príčinami vzniku sociálneho prípadu sa zoberala počas kontinuálne počas celej svojej praxe. „*Nezpusobilosť upraviť své poměry bez cizí pomoci objeví se dříve či později podle toho, jak velké úchytky od pravidelného a obvyklého života se vyskytnou. Sociálním případem se stáva jedinec či rodina, která setkala se s nesnázeami přesahujícími její schopnosti vyrovnati se s vyskytnuvšími se překážkami. Je tudíž nutno sociální případ skoumati se dvou hledisk: Jaké a jak velké jsou překážky, které se v určité rodině vyskytly, a jak velký je nedostatek vlastní schopnosti svěřencovy, aby se z neštěstí dostal.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 21). Podobne, ako Richmond, manželia Krakešovi rozlišujú medzi vonkajšími a vnútornými prekážkami, ktorým musí jedinec čeliť. „*Při studiu a úvahách o sociálním případu jest zkoumati na jednotlivých případech, jaký vzájemný vztah při vzniku sociálního případu mají ony vnější překážky, které v životě člověka se vykytly, a nedostatky vnitřního rázu, které nedovolují člověku, aby překážky překonal.*“

Za vnější překážky jest považovati události, které potkávají člověka, aniž by mohl míti na jejich vzniku a zániku rozhodující vliv. Jsou to nemoci, invalidita, stáří, nezaměstnanost, živelní pohromy, smrt a jiné nepředvídatelné skutečnosti.

Za vnitřní stránky, jež spolupůsobí při zrodu sociálního případu, lze pak pokládati souhrn nejrůznějších složek, jež vystupují v duševní sféře lidského bytí a jež ve formě vhodných vlastností a návyků, přizpůsobivosti a nezdolnosti vedou člověka k překonávání nesnází a pomáhají mu přizpůsobiti se neodvratným ranám osudu neb jim předcházeti.“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 11).

Druhá kapitola práce Sociálny prípad má názov Metodika sociálnej práce individuálnej. V jej úvode píše „*Způsob jak vstoupí sociální pracovník do rodiny, jak hovoří, jak se dívá, jak jedná se všemi členy rodiny, jak hovoří s příbuznými, zaměstnavatelem, známými, sousedy, učitelem, lékařem, soudcem má tak bezprostřední vliv na výsledek jeho práce, že třeba věnovati mnoho pozornosti těmto úkonům. Tato technická stránka činnosti sociálního pracovníka má značný vliv na úspěch či neúspěch jeho práce, že jest vhodné vytýčiti pracovní plán a program aspoň několika hesly, podle nichž třeba postupovati.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 57). Krakešovi sa nevyjadrujú o etapách, či fázach prípadovej práce individuálnej, ale uvádzajú jednotlivé kroky a ich postupnosť.

- 1) Poznať sociálny prípad,
- 2) Roztriediť a zanalyzovať získaný materiál,
- 3) Zostaviť pravdepodobný vývoj úpadku,
- 4) Analyzuje príčiny úpadku a vypracuje záver, ktorý by mal obsahovať odhalenie vzájomného vzťahu medzi vonkajšími prekážkami a nedostatkom vlastných síl klienta potrebných na prekonanie prekážok,
- 5) Sociálny pracovník na základe záverov vypracuje pracovný plán,
- 6) Postupuje podľa plánu (Krakeš, Krakešová, 1934).

Pri objasňovaní významu sociálnej diagnózy je už v tejto práci badateľný odklon od Richmondovej a príklon k jej objasňovaniu v rámci psychosociálneho prístupu, ktorý nachádzame aj u Hamiltonovej. Hamiltonová požadovala, aby sociálni pracovníci rešpektovali dynamiku vývoja sociálneho prípadu, a aby k diagnóze pristupovali ako hypotéze, teda k niečomu, platnosť čoho je potrebné priebežne overovať (Levická, Levická, 2015; Klimentová, 2013). Na možné dynamické zmeny, ku ktorým môže prísť počas práce na riešení klientovej situácie upozornili aj Marie a Josef Krakešovi. *„Sociální pracovník nezjišťuje přítomný stav, v jakém se nalézá sociální případ, nýbrž pozoruje před sebou plynoucí život, každým okamžikem změnitelný. ... Sociální pracovník nezjišťuje poměry svěřence v určitém hodině jeho života, nezjišťuje jeho stav, nýbrž pozoruje běh jeho minulého života a promítá jej do budoucnosti. Podstata činnosti sociálního pracovníka tkví v jeho dynamickém poměru ke svěřenci.“* (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 59). Tento prístup k sociálnej diagnóze je možné označiť za stabilný prvok teórie Marie Krakešovej-Doškovéj. *„Každá sociální diagnóza musí ve skratce zrcadlit celý sociální vývoj dotyčného jednotlivce. I když po formální stránce nemusí být v sociální diagnóze zachycen postupný vývoj, je třeba, aby sociální diagnóza obsahovala zjištění: a/ o jaký problém se jedná, b/ jaké příčinné vlivy vzhledem k problému úchylný vývoj vyvolaly, c/ jaký vyvolaly vývojový proces a jaké deformované vztahy a postoje vznikly v příčinné souvislosti s problémem, d/ do jaké větší skupiny klientů s podobným úchylným vývojem by bylo možné zařadit klienta s touto sociální diagnózou.“*

Základem sociální diagózy je zjištění příčinných vlivů úchylného vývoje a poznání vývojového procesu ze životní historie klientovy. Je patrné, že sociální diagnóza má etiologický charakter. Shodujeme se s některými uvedenými autory¹⁰, že sociální diagnóza má jít na kořen problému a objasnit jej v příčinné souvislosti s vlivy vnitřními i vnějšími. Teoreticky není rozdílu ani v tom, že problém má být objasněn z klientovi životní historie.“ (Krakešová, 1973, s. 63).

Krakešovej chápanie sociálnej práce je budované v psychologickom kontexte a preto je samozrejmé, že aj dôvody problémov v oblasti sociálneho fungovania jednotlivca, či rodiny hľadala práve v tejto oblasti, pričom ju v súlade so vtedajším trendom Krakešová rozšírila o prevýchovu jedincov, či rodín. *„Podstata sociální práce individuální skutečně spočívá v tom, že má přetvořit sociální případy opět v lidi, žijící plným životem. K tomu ovšem bylo by mnohdy zapotřebí tak dlouhého a velikého úsilí, že v mnoha, ba ve velké většině případů neodstraňuje sociální pracovník kořen zla, nýbrž řeší bezprostřední naléhavé úkoly, které nestrpí odkladu.“* (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 47). V tomto zmysle uvažujú o sociálnej práci v dvoch vzájomne sa doplňujúcich rovinách. Jedným z dôvodov pre takéto rozloženie praxe podľa nich je, že *„Sociální práce individuální ve své dokonalé formě má pečovat o změnu lidí společensky vadných, avšak mnohdy nemůže dosáhnouti tohto konečného cíle a musí se spokojit s tím, že odstraňuje bezprostřední závady, které sice jsou velmi naléhavé, avšak jejich odstraněním se trvalé nápravy nedocílí.“* (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 48). Sociálnu prácu tak členia na externú a internú stránku sociálneho prípadu. *„Pro jednoduchost a z nedostatku vhodnější terminologie možno označiti onu část pomocných úkonů sociálního pracovníka, která se týká vnější stránky*

¹⁰ Krakešová-Došková sa v svojich prácach odvoláva predovšetkým na M. Richmond (Social Diagnosis, 1917), V. P. Robinson (A Changing Psychology in Social Case Work, 1934), A.G. Hamilton (Theory and Practice of Social Case Work, 1940) F. Hollis (Social Case Work in Practice Family, 1945, Case Work A psychosocial Therapy, 1965), ale tiež na P. Leonard (Sociology in Social Work, 1966), J. Moffett (Concept in Casework Treatment, 1968).

sociálního případu, konkrétní pomoci, kdežto úsilí o vnitřní převýchovu sociálního případu výchovnou sociální péčí.“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 81). Krakeš, Krakešová následne pokračujú zdôvodnením nutnosti oddelenia „technickej“ zložky sociálnej práce od výchovnej zložky. V poznámke pod čiarou uvádzajú aj zdroj ich inšpirácie, ktorým bola práca *A study of social treatment*¹¹, autorom ktorej bol Porter R. Lee (1923). Ako manželia Krakešovi uvádzajú, Lee rozlišoval medzi *executive aspects of treatment* a *leadership aspects of treatment*. Termínom *executive aspects of treatment* označoval konkrétnu pomoc sociálneho pracovníka, ktorú chápal ako výkonnú zložku prípadovej sociálnej práce. Oproti tomu termín *leadership aspects of treatment* používal na označenie tej časti intervencie, ktorú popisoval ako vedenie, vodcovstvo, či smerovanie (Krakeš, Krakešová, 1934).

3 OD SOCIÁLNEJ PRÁCE INDIVIDUÁLNEJ K VÝCHOVNEJ SOCIÁLNEJ TERAPII

Diskusia okolo sociálnej terapie intenzívne prebiehala v dvoch vlnách. Prvú vlnu je možné začleniť do poslednej dekády 20. storočia v súvislosti s obnovením pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov a pracovníčok na vysokoškolskej úrovni¹². Druhá vlna prišla koncom prvej dekády nového milénia, pričom táto prebiehala (a doteraz nie je uzavretá) vo vnútri odboru sociálna práca.

V slovenskom prostredí sa v odbornej literatúre môžeme so sociálnou terapiou stretnúť v súvislosti s prácami zameranými na oblasť metód sociálnej (napr. Levická, 2002, 2008; Mátel, 2013; Mátel, Hardy, Bachyncová Giertliová, 2015; Šlosár a kol., 2017) a potom s časopiseckými príspevkami zameranými konkrétne na oblasť socioterapie, alebo sociálnej terapie (Balogová, 2016; Bosá, 2016; Kvašňáková, 2016; Balagová, Hamadej, Pížová, 2018 a i.)¹³. V kontexte sociálnej práce slovenskí a českí autori a autorky vždy odkazujú na sociálnu terapiu podľa Krakešovej-Doškovej, bez bližšieho objasnenia toho, ako Krakešová-Došková charakterizovala sociálnu terapiu. V niektorých prácach sa stretneme s tým, že autor/autorka stotožňuje Krakešovej výchovnú sociálnu terapiu z psychoterapiou, čo je ale v rozpore s jej nasledovným tvrdením. „Česká terminologie není dosud v tomto odboru ustálena¹⁴. I sám odbor sociální práce s jednotlivci a s jednotlivými rodinami měnil svůj název. Podle amerického termínu /A social case work/byl nazván „případovou prací sociální“, později konkrétní prací sociální a během let 1928-1949 je označován názvem „individuální sociální práce“. V nové době je v mezinárodní literatuře /americké i anglické/ používán termín Psychosocial therapy /psychosociální terapie/. Termín social case work však dosud existuje. V této knížce jsou užívány všechny termíny podle toho, co je čtenáři v dané situaci srozumitelnější. Vedle toho má tentýž význam název „sociální práce s jednotlivci“ a obor „psycho-sociální pomoc“ rodině a jednotlivci. Podobná nesnáze je s termínem, který je v cizí literatuře znám jako „Social case“ – sociální případ. Tento termín není vhodný, i jinde je pokládán za ponižující a urážející. Mezinárodně je však uznáván termín sociální klient /Social

¹¹ Tento príspevok bol publikovaný v časopise The Family.

¹² Táto diskusia prebiehala predovšetkým medzi zástupcami psychológie a reprezentantmi sociálnej práce, pričom dôvodom sporu bolo mylne stotožňované sociálnej terapie s psychoterapeutickou praxou.

¹³ Túto diskusiu autorka nepokladá za uzavretú, ale vzhľadom k cieľom tejto štúdie jej nebude venovať širšiu pozornosť.

¹⁴ Porovnaj s podobným argumentovaním, ktoré bolo použité v práci Sociální případ (Krakeš, Krakešová, 1934).

client/, který je i v této knize používán. V knize „*Psychogenese sociálních případů*“ je užíván termín „*člověk sociálně vykořeněný ei sociálně vyřinutý*.“ (Krakešová, 1973, s. 146).

Z tohto textu je zrejmé, že Krakešová-Došková síce vnímala ako problém používanie viacerých termínov na označenie toho, čo sa ako komplex začiatkom 20. storočia nazývalo prípadovou sociálnou prácou (social case work), no rozhodla sa ho teoreticky neriešiť. Ako sama píše „*V této knížce jsou užívány všechny termíny podle toho, co je čtenáři v dané situaci srozumitelnější.*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 146). Na základe toho by sme mohli zjednodušene tvrdiť, že Krakešová-Došková stotožňuje prípadovú sociálnu prácu so sociálnou terapiou. Stotožňovanie sociálnej práce prípadovej so sociálnou terapiou potvrdzuje aj jej nasledovné tvrdenie.: „*Tato kniha je věnována počátkům psycho-sociální pomoci, jinými slovy použití psycho- sociální terapie u nás.*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 20). Pri pozornejšom štúdiu jej práce *Výchovná sociální terapie*, I. díl však nachádzame Krakešovou-Doškovou načrtnuté základné rozdiely. „*Například v některých zápaních a severských zemích, kde byla před válkou hospodářská úroveň vyšší než u nás, sociální politika a sociální práce trpěly značnou konzervativností. V těchto zemích měly sice mnohá pokroková sociální zařízení, avšak sociální pomoc jednotlivcům podržela dlouho tradiční charitativní charakter. Bylo tomu snad tak proto, že sociální problémy jednotlivců, převážně materiálního rázu, se zdanlivo snadno řešily hmotnou pomocí bohatých jednotlivců či církevně nebo jinak soukromně organizovaných sociálních spolků. Problémům, které byly složitější po stránce psycho-sociální se věnovala pozornost až mnohem později, kdy již moderní psychologie a psychiatrie poskytly potřebné předpoklady.*“ (Krakešová, 1973, s. 12-13). Na základe tohto textu je možné konštatovať, že termín prípadová sociálna práca, alebo ako Krakešová-Došková častejšie používala, individuálna sociálna práca spájala so široko koncipovanou formou pomoci jednotlivcom a rodinám, ktorá obsahovala aj poskytovanie finančnej a materiálnej pomoci. Na označenie špecifického výseku tejto pomoci používa termín sociálna terapia. Sociálna terapia je určená jedincom, u ktorých prišlo k vzniku sociálnej úchylnosti (Krakešová-Došková, 1946), čiže k vzniku sociálno-patologického správania ako dôsledku nepriaznivých životných podmienok klienta počas jeho detstva (Krakešová-Došková, 1973). „*Do klientova dětství plného nesnázi zasahovaly četné destruktivní vlivy. Životní podmínky, ve kterých klient žil v dětství, byly neúměrné jeho psycho-sociální kapacitě, jež byla většinou negativně ovlivněna především jeho citovou a výchovnou deprivací.*“

Tak se životní historie sociálních klientů staly klíčem k ojasnění vzniku psychosociálních problémů u dospělého jednotlivce a základem pro psycho-sociální pomoc, jež u některých klientů záležela v dlouhodobém výchovném vedení.“ (Krakešová, 1973, s. 18).

Krakešová – Došková termín **sociálna terapia** tak používala na označenie sociálnej práce s vybranými skupinami, pri ktorých sa bežné formy sociálnej pomoci javia ako nedostatočné a to z dôvodu že „*Hluboká citová deprivace v klientově dětství vyvolala vnitřní změny v jeho vztazích a jeho nekritické postoje vynutily psychologický způsob pomoci.*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 20).

Krakešová tak postuluje, že sociálna terapia ako metóda nápravy porúch v oblasti sociálneho fungovania klientov musí byť postavená na psychologických poznatkoch o osobnosti klienta, znalostí z oblasti sociálnej patológie, z oblasti sociológie a tiež na poznatkoch a zručnostiach z oblasti pedagogiky, ktorá poskytuje sociálnej práci informácie o organizácii a realizácii prevýchovy. „*Sociální pracovník je praktický odborník, který má dospělému klientu pomoci svým vedením řešit jeho problém na úrovni poznatků dnešní psychologie, sociologie a psychiatrie a na úrovni vědomostí ze zdravotních a četných jiných přilehlých oborů.*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 145). V dôsledku

negativních zkušeností z dětstva si klient vytvořil nerealistický obraz o sebe, swojej rodine a celkovo o spoločnosti, preto je „*Cílem výchovného působení pracovníka je dát klientu možnost, aby si vypěstoval kritický smysl pro realitu svých problémů a jejich řešení. Pozvolna a postupně chce pracovník přivést klienta ke kritickému nazítání na svůj problém. Úkol je tím těžší, čím více je porušena klientova schopnost nezávislého myšlení a jednání.*“ (Krakešová-Došková, 1973, s.113). Krakešová-Došková na základe vlastnej praxe, ale aj na základe štúdia literatúry z oblasti psychológie a patopsychológie, si bola vedomá sily, ktorou negatívne až bolestivé skúsenosti z detstva môžu pôsobiť na dospelého klienta. Práve tieto zážitky sa stávajú predmetom záujmu sociálneho pracovníka, ktorý ich v začiatkoch spolupráce musí nielen správne identifikovať, ale v rámci formulácie sociálnej diagnózy je potrebné pomenovať aj kauzálne vzťahy medzi jeho detstvom a dospelosťou a na tomto základe potom pripraviť plán výchovno-sociálnej terapie. „*Rodinné prostředí a jiné příčinné skutečnosti, které negativně ovlivnily klientův socializační vývoj a dezintegrovaly jeho sociální vztahy, musí být ve výchovné sociální terapii nahrazeny novými skutečnostmi, které v klientově vývoji vyvolají nové konstruktivní síly a budou utvářet jeho nový sociální vývoj. Klientův deformovaný vývoj ukazuje jaké škodlivé vlivy na něj působily a jak na ně reagoval. Z příčinných vlivů a z procesu deformovaného vývoje lze určit, jakých nových vhodných zkušeností se musí klientu dostat k ozdravení jeho sociálního vývoje. Znalost klientova porušeného vývoje určuje jak volbu klientova výchovného prostředí ve styku s pracovníkem, tak volbu celého psychologického vývoje postupu ve vedení klienta, aby byly destruktivní zkušenosti a jejich deformující následky ve vyšším chování v procesu převýchovy nahrazeny zkušenostmi nového vývoje, jež vytvoří klientovy normální vztahy a postoje.*“ (Krakešová, 1973, s. 74).

Pojmom výchovné prostredie označuje vzťah, ktorý v rámci sociálnej terapie buduje sociálny pracovník so svojim klientom. „*Terapeuticko-výchovné prostředí buduje pracovník svým stykem s klientem. Počíná si tak, aby z klientovy počáteční nedůvěry vznikl nový vztah, který se stane pro klienta výchovným prostředím.*“

Většinou klienti spočátku nemají k pracovníku potřebnou důvěru, poněvadž mnozí jsou k svému okolí a ke společnosti vůbec velmi nedůvěřiví. Jiní mají vysloveně nepřátelský vztah k jakékoli autoritě. Sociální pracovník je ve své funkci autoritou a za takovou musí být pokládán, má-li jeho působení splnit svůj výchovný cíl.

Příprava a vytvoření výchovného prostředí závisí od splnění dvou základních podmínek: a. klient musí získat k pracovníkovi důvěru, b. potřebuje mít pocit, že pracovník je společenskou autoritou, aby ho mohl respektovat v jeho roli sociálního pracovníka.

Pracovník umožní klientu aby, aby v prostředí důvěry a víry v jeho společenskou autoritu a prestiž prodělal svůj společenský přerod a změnil vztahy k svému okolí.“ (Krakešová, 1973, s. 81-82)¹⁵

So zdôrazňovaním potreby pozitívneho vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a sociálnym prípadom/klientom sa stretáme už v práci Sociálny prípad „*Sociální pracovnice, jež skutečně chce přispěti k rozvoji osobnosti svěřencovi, musí dáti do své práci svoji osobnost.*“

---

¹⁵ Krakešová-Došková (1973) v tejto súvislosti upozorňuje na Biestekovu prácu (1963), v ktorej sa venoval práve otázkam vzťahu v sociálnej terapii. Ona sama cituje z tejto práce nasledovne „Vztah v sociální terapii je dynamickou interakcí citů a postojů mezi pracovníkem a klientem. Interakce má pomoc klientovi, aby docílil lepšího přispůsobení svému prostředí (Biestek, 1963, s. 12).“

Sociální pracovníce stává se součástí společenského života svěřencova. Působí na něho nikoli svými vnějšími projevy, nýbrž vnitřním obsahem celé své osobnosti. A nej to. Sama se účastní změn, jichž docílila v životě svěřencově. I ona se jimi mění.“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 84). V súvislosti s tým autori poukazujú na fakt, že „*Sociální případ nelze rozřešiti, dokud postrádá víry v sebe, víry ve svou soběstačnost. Do té doby možno jeho bolesti toliko utišovati podporami a dary. Dokud nařiká a obviňuje kdekoho, dokud jest nespravedlivý a zlý, není možno pomýšleti na trvalou pomoc. Teprve když se rozbřeskne v jeho duši světlo a tušení, že má dosti síly, aby si pomohl, možno doufati v obrat k lepšímu.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 89). Túto tézu hlbšie rozvíja aj v práci *Výchovná sociální terapie* (1973), kde na podklade vlastných praktických skúseností objasňuje, čo je podstatou prevýchovy realizovanej v rámci sociálnej terapie. „*V převýchově bylo nutné, aby klientka získala nové zkušenosti a potřebné vědomosti. Avšak otázka sociální terapie se javila složitější. Nešlo jen o konkrétní zkušenosti, které byly nahrazené v novém výchovném prostředí, šlo též o citovou a sociální proměnu klientčinych vnitřních vztahů, které byly vývojově porušeny. Klientky také nebyly schopné reálně vidět svoji situaci a kriticky posoudit nutnost nápravy. Byly pod vlivem narušeného vývoje, takže se nedovedly rozumnou cestou správně orientovat. Realizace vztahů byla tedy vedle výchovy též otázkou terapie, k výchovnému vedení přistupovala tudíž i nutnost psychologické terapie.*“ (Krakešová, 1973, s. 25).

Krakešová upozorňuje na význam dôkladne stanovenej sociálnej diagnózy, od ktorej sa odvíja vlastná terapeutická aktivita sociálneho pracovníka. Pričom už vo fáze prípravy terapeutického plánu musí sociálny pracovník zvažovať aj **prostriedky**, ktoré chce v rámci sociálnej terapie použiť. „*Patří mezi ně nejruznější psychologicko výchovné příležitosti jako je buď přímé vylíčení podobných případů, nebo jejich poznání četbou knih a časopisů, návštěvou vhodných divadelních her nebo filmů apod.*“ (Krakešová, 1973, s. 78).

Medzi ďalšie prostriedky používané v procese sociálnej prevýchovy zaradila Krakešová (1973):

- uvoľnenie, cieľom ktorého je odstránenie vnútorného napätia klienta,
- vonkajšia technická a hmotná pomoc,
- vlastné klientovo uspokojenie.

Arzenál prostriedkov používaných vo výchovno-sociálnej terapii tak Krakešová-Došková doplnila o vzdelávanie. V jej teórii sa stretne tiež s ukladaním úloh, ktoré má klientka riešiť. Okrem toho odporúča do procesu výchovno-sociálnej terapie zaradiť tiež rekreačné aktivity a relaxáciu klientov. Krakešová-Došková očakáva, že sociálny pracovník má „*smysl pro psychologickou únosnost výchovných lekcí*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 118).

Vracajúc sa k práci Psychogeneze sociálních případů, v ktorej sa venovala aj rozdeleniu klientov do základných skupín píše: „*Z hlediska výchovné terapie mělo sociologické roztrídění podle příčin deformací pro výchovnou terapii velký význam. Stalo se vodítkem po obsahové i metodické stránce pro výběr zkušeností a výchovných příležitostí, kterých se mělo klientovi dostat. Bylo jasné, že převýchova klientů, jejichž nesamostatnost a závislost vznikla jejich fyzickým vykořisťováním a útlakem, musela se zaměřit na zkušenosti k jejich osamostatnění. Výchovný program musel obsahovat zkušenosti emancipující klienta z jeho závislosti. Právě tak bylo zřejmé, že převýchova klientů neadaptovaných musela vést k jejich přizpůsobení se životu podle stávajícího životního stylu společnosti. Musela obsahovat zkušenosti, vedoucí k tomu, aby se seznámili se společenskými pravidly a předpisy a dobrovolně se jim přizpůsobili, když poznali ve vlastním případě jejich prospěšnost.*“ (Krakešová, 1973, s. 79). Na základe diagnózy je potrebné voliť rozdielne prístupy a to buď citovo pozitívny alebo

citovo negatívny - teda výchovné prostredie má klientke sprostredkovať takú emociálnu a sociálnu skúsenosť, ktorú klient potrebuje pre korekciu svojich predchádzajúcich zážitkov.

Krakešová samotný proces výchovného pôsobenia delí na dve časti a to na časť metodickú, kedy sociálny pracovník uvažuje a volí metódy, ktoré v procese výchovnej sociálnej terapie použije. Tieto metódy sú zamerané práve na tvorbu výchovného prostredia, ktorého hlavným cieľom je získanie klientovej dôvery a jeho ochoty k spolupráci. Po tejto časti nasleduje časť osvetovo-vzdelávacia. Ako argumentuje Krakešová, klient „*potrebuje doplniť radu konkrétnych poznatkov, ktorých se mu v jeho vývoji nedostalo.*“ (Krakešová, 1973, s. 113).

V rámci procesu výchovnej sociálnej terapie je potrebné, aby sociálny pracovník pravidelne sledoval a prehodnocoval vlastnú prácu s klientom, v súvislosti s tým navrhuje klásť si nasledovné otázky:

- a) Aké výchovné metódy v kontexte klientovej diagnózy je možné pokladať za vhodné pre výchovno-terapeutické pôsobenie na klienta?
- b) Aké boli zvolené výchovné lekcie a ako prebehla ich realizácia a aké výchovné príležitosti boli použité s cieľom rozvíjať klientovo kritické myslenie/kritické nazeranie na vlastný problém?
- c) Aké skúsenosti citového obsahu mali na klientku vplyv?
- d) Aké výchovné príležitosti, poučenia a úlohy sociálny pracovník použil aby doplnil klientove skúsenosti po stránke sociálnej, kultúrnej a technickej, ktoré klientka potrebovala pre svoj nový vývoj?
- e) Či výchovné skúsenosti tvorili jednotný celok a viedli k vyriešeniu problému? (Krakešová-Došková, 1973, s. 118).

4 SLOVENSKO A VÝCHOVNÁ SOCIÁLNA TERAPIA

Organizácia a riadenie vzdelávania v Československu po roku 1948 nadviazalo na predvojnový systém, ktorý bol založený na centrálnom riadení celého školstva. Je pravda, že tento spôsob organizácie umožňoval v období rokov 1918 - 1948 určitú diverzifikáciu, ale napr. aj cirkevné školy museli akceptovať požiadavky na daný stupeň vzdelávania určený ministerstvom. Ministerstvo školstva vydalo aj osnovy pre vzdelávanie na tzv. ženských školách, alebo na školách, ktoré realizovali o. i. aj prípravu budúcich sociálnych pracovníčok. Popri centrálnom riadení školstva, ktoré určovalo osnovy vzdelávania, bol súlad medzi Čechmi a Slovenskom následkom nedostatku odbornej literatúry a preto sa aj na Slovensku používali české učebnice, či iné texty. V období do roku 1940 sa tak príprava sociálnych pracovníkov realizovaná na Ústave M. R. Štefánika zameriavala na oblasť prípadovej sociálnej práce, čo potvrdzuje aj nasledovný text: „*Rovněž obě sociální školy získali si zásluhu o uvedení individuální práce sociální do praktického provádění sociální péče tím, že zařadily mezi učebné předměty teoretické přednášky i praktická cvičení v individuální práci pod názvem konkrétní péče sociální.*“ (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 106). V poznámke pod čiarou Krakešovi konkretizujú o ktoré dve školy ide. Jednou bola Vyšší škola sociální péče v Prahe a druhou bol Ústav M. R. Štefánika v Turčianskom sv. Martine. Teda priamo Krakešová-Došková potvrdila, že príprava sociálnych pracovníkov na Slovensku ide v súlade so vzdelávaním v českej časti republiky.

Zásahy do vzdelávania v oblasti sociálnej práce po februári 1948 sa rovnako dotkli oboch častí republiky. Po uzavretí vysokoškolského vzdelávania existovalo v ČSSR len 4-ročné domaturitné štúdium, ktoré bolo v roku 1962 nahradené dvojročným

pomaturitným štúdiom sociálno-právnym (Charvátová, 1987, Kováčiková, 2010). Školy sa otvárali paralelne na území oboch republík, pričom sa vo výuke používali tie isté učebnice. Sme preto oprávnení predpokladať, že čo do obsahu vzdelávania neboli rozdiely v závislosti od časti krajiny, kde sa vzdelávanie realizovalo.

Istý rozdiel je možné predpokladať v odbornej pripravenosti žiakov, ktoré mali možnosť dostať sa počas svojej praxe do kontaktu s Mariou Krakešovou-Doškovou, alebo s niektorou jej spolupracovníčkou, ktorá sa podieľala na výskumnej činnosti Krakešovej. V tomto prípade by však išlo len o pomerne úzky okruh žiakov študujúcich priamo v Prahe. Praktický výkon v oblasti sociálnej starostlivosti bol v nasledujúcich rokoch ovplyvňovaný prostredníctvom metodík, ktoré vydávalo rezortné ministerstvo práce a sociálnych vecí. Metodiky boli záväzným postupom pri práci s konkrétnou klientskou skupinou a ich dodržiavanie v praxi sa prísne sledovalo.

Začiatkom 70. rokov pracovala Krakešová-Došková ako poradkyňa na ministerstve práce a sociálnych vecí a preto sme oprávnení predpokladať, že ona sama priamo participovala na tvorbe metodík, ktoré ministerstvo práce v tomto období vydávalo. Navyše vydanie práce *Výchovná sociálna terapia* bolo realizované za priamej podpory ministerstva, ktoré malo záujem na tom, aby sa s myšlienkami Krakešovej-Doškovovej mohli oboznámiť aj študenti a študentky v celom Československu. Teoretické poznatky tak boli známe v celej republike. Otázkou zostáva, nakoľko bola táto teória v praxi aplikovaná, keďže po roku 1948 začal v ČSSR postupne prevládať administratívny prístup, ktorý minimalizoval prax prípadovej sociálnej práce.

Na strane druhej, ani Krakešová-Došková nepokladala za potrebné aplikovať výchovnú sociálnu terapiu na všetkých klientov. V svojej práci *Výchovná sociálna terapia* aplikuje tento prístup výlučne na ženy – matky, ktorých poruchy sociálneho fungovania boli zapríčinené radou negatívnych skúseností z ich detstva. Tento prístup je možné nájsť nielen v dobovej odbornej literatúre pred rokom 1990, ale aj v praktickom výkone sociálnych pracovníkov, predovšetkým sociálnych kurátorov. V súlade so vtedajším stavom poznania v prípade problematického vývoja detí v rodine sa odborníci primárne zameriavali na matku. Aj pri snahe o sanáciu rodinného prostredia sa sociálna práca orientovala práve na matky (napr. Charvátová, 1987).

V rozpore s jej snahou o nápravu patologického fungovania rodiny Krakešová-Došková podcenila potrebu výchovnej sociálnej terapie s deťmi. „*Citová deprivácia je smérodajný faktor pro volbu psychologické složky ve výchovné práci s klientem. Nicméně citová deprivácia dítěte jako taková – tedy jak obtíže nevysvětlený vliv – neměla pro sociální terapii význam*“ (Krakešová-Došková, 1973, s. 30). Krakešová-Došková sa pritom odvoláva na prácu Langmeiera a Matějčeka *Psychická deprivácia v dětství* (1968), v ktorej autori uvádzajú „*Psychická deprivácia je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“ (In: Krakešová-Došková, 1973, s. 150). Krakešová-Došková tak nereagovala predovšetkým na výzvy prof. Matějčeka o čo najskoršiu pomoc deťom, ktoré vykazujú znaky psychickej deprivácie. V 70. rokoch minulého storočia pritom už boli známe pozitívne výsledky pri eliminácii psychickej deprivácie u detí a mládeže. V metodikách, ktoré boli spracované začiatkom 70. rokov 20. storočia na ministerstve práce, sa však už nachádza aj usmernenie pre prácu s delikventnou mládežou.

Sociálna práca medzi rokmi 1948-1989 nebola vykonávaná vždy sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami, ktorí by mali adekvátne vzdelanie v tomto odbore a preto ani nie je možné očakávať, že by všetci, ktorí vykonávali praktickú sociálnu

prácu mali poznatky o teórii Marie Krakešovej-Doškovej. Praktický výkon sa v tom období riadil už spomínanými metodickými pokynmi ministerstva práce a sociálnych vecí. Tieto metodiky, ale aj iné organizačno-pracovné postupy vydávané ministerstvom, boli v súlade s teoretickými základmi prípadovej sociálnej práce. Vzhľadom na fakt, že dodržiavanie odporúčaných metodických postupov bolo kontrolované krajským národným výborom a následne samotným ministerstvom je možné konštatovať, že aj v slovenskom prostredí sa v praxi aplikovala výchovno-sociálna terapia.

ZÁVER

Z uvedených informácií je zrejmé, že téma sociálnej terapie bola pre Krakešovú-Doškovú celožitovnou témou. Už prvou prácou, ktorú publikovala spoločne s manželom, sa snažila československej odbornej obci predstaviť subjekt – sociálny prípad, okolo ktorého sa koncentruje celá sociálna starostlivosť, ktorá je cieľom sociálnej práce. Človek v problémoch, ktoré nedokáže zvládnuť vlastnými silami, sa stal ústredným bodom jej záujmu. Predbiehajúcu dobu deklarovala, že pre správne poznanie a porozumenie sociálnemu prípadu je nevyhnutné poznať aj jeho rodinu (Krakeš, Krakešová, 1934; Krakešová, 1946, 1973). Rodinu chápe ako jeden celok, v rámci ktorého majú veľký význam pre správne formovanie jedinca práve vzťahy medzi členmi rodiny a rodinná atmosféra. Na rodinnú atmosféru má vplyv jej sociálny status a širšie prostredie, v ktorom rodina žije (Krakešová, 1946). Tieto prvky je možné nájsť aj v systémovej sociálnej práci, ktorej prvky sa začali postupne postulovať už v 30. rokoch minulého storočia.

Za zamyslenie stojí skutočnosť, že jej začiatkom 70. rokov bol umožnený návrat do verejného života. Ak by Krakešová-Došková nebola prostredníctvom svojej praktickej sociálnej práce v kontakte s praxou a prostredníctvom svojich bývalých študentiek stále angažovaná vo výskume sociálnej práce, jej návrat by bol minimálne problematický, ak nie nemožný. Skutočnosť, že začiatkom 70. rokov bola prizvaná, aby na ministerstve práce pôsobila ako poradkyňa, je možné označiť ako nevyslovenú rehabilitáciu Krakešovej-Doškovej a zároveň to bol zrejme aj impulz pre vydanie dvojdielnej práce *Výchovná sociálna terapia* v roku 1973 (Krakešová, Kodymová, Brnula, 2019). V niektorých prácach napr. u Novotnej, Schimmerlingovej (1992) nachádzame tvrdenie, že vydanie tejto práce bolo možné vďaka politickému uvoľneniu, ktoré nastalo v 70. rokoch. Domnievame sa, že toto tvrdenie celkom nezodpovedá realite, keďže 25.-29. mája 1971 sa uskutočnil XIV. zjazd KSČ, ktorý definitívne zastavil obrodné procesy spustené v rokoch 1967-1968 a v rámci Československa spustil neslávne známy proces normalizácie.

Dôvody návratu Krakešovej – Doškovej by sme spájali skôr s narastajúcimi sociálno-patologickými javmi predovšetkým u mládeže a s potrebou vlády reagovať na tento trend. V prospech návratu Krakešovej-Doškovej a umožnenie publikovania jej práce mohla rozhodnúť tiež skutočnosť, že Krakešová od začiatku jasne deklarovala, že jej chápanie prípadovej práce individuálnej sa striktne orientuje na jedinca a jeho rodinu s cieľom pomôcť im porozumieť prečo prichádza k problémom v ich sociálnom fungovaní a **naučiť ich ako majú správne fungovať v tých ekonomických podmienkach, ktoré sú charakteristické pre ich sociálne postavenie**. Názor, ktorý prezentovali manželka Krakešová v práci *Sociální případ, že sociálna práca individuálna sa výhradne stará o jednotlivé sociálne prípady a „Neodstraňuje ani nezmenšuje hospodárske a sociální nedostatky platného svetového rádu.“* (Krakeš, Krakešová, 1934, s. 12), si udržali celé obdobie. Práce Marie Krakešovej-

Doškovej tak mohli byť akceptované aj komisiami zriadenými pri ministerstve školstva, ktoré prehodnocovali obsahy všetkých publikácií z hľadiska politickej škodlivosti. Jej práce boli politicky neutrálne a odborne sa pohybovali na úrovni vtedajšej svetovej literatúry, čo ich robilo atraktívnymi a použiteľnými aj po roku 1990.

Krakešová-Došková na základe kvalitnej znalosti súdobej odbornej literatúry, vlastnej praxe a vlastnej výskumnej práce postupne vytvorila ucelený teoretický komplex, ktorý má nárok byť označený ako originálna teória prípadovej sociálnej práce, ktorá má výrazný interdisciplinárny základ. Krakešová-Došková opakovane poukazuje na prínos psychologických poznatkov pre prácu s klientom, sama však nenazýva a ani nechápe svoju teóriu ako psychologickú, o čom svedčí aj používanie terminologického spojenia výchovná sociálna terapia.

POĎAKOVANIE

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 009UCM-4/2021 Dejiny slovenskej sociálnej práce.

POUŽITÉ ZDROJE

BALOGOVÁ, Beáta. 2016. Metodologické inšpirácie rodinnej terapie Virginie Satirovej pre socioterapiu. In: *Journal socioterapie*. 2(1-2): 6-9.

BALOGOVÁ, Beáta. *Socioterapia v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

BALOGOVÁ, B., HAMADEJ, M., PÍŽOVÁ, L. 2018. (Socio)terapie v sociálnej práci – nejednoznačný teoretický koncept. In: *Kontakt*, XX(3): 301-310.

BOSÁ, Monika. 2016. Metodologické aspekty feministickej terapie ako inšpirácia pre socioterapiu v sociálnej práci. In: *Journal socioterapie*. 2(1-2):24-27.

BRNULA, P., KODYMOVÁ, P., MICHELOVÁ, R. 2014. *Marie Krakešová. Priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu*. Bratislava: IRIS, ISBN 9788089726004.

CHARVÁTOVÁ, Dagmar. 1987. *Metody sociální práce I. pro střední školy sociálně právní*. 4. vyd. Praha : SPN. 148 s. R. č. 14-219-87.

GARRAGHAN, G. J. 1946. *Guide to Historical Method*. New York: Fordham University Press

KLIMENTOVÁ, Eva. 2013. *Sociální práce: teorie a metody I : studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s.50-59. ISBN 978-80-244-3439-1.

KODYMOVÁ, Pavla. 2015. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. Praha: Univerzita Karlova, ISBN 978-80-246-2256-9.

KRAKEŠOVÁ, M., KODYMOVÁ, P., BRNULA, P. 2019 *Sociální kliniky. Z dejin sociální práce a sociálního školství*. Praha: Univerzita Karlova, ISBN: 9788024643007.

KRAKEŠ, J., KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, M. 1934. *Sociální případ*. Praha: Organizace sociálních pracovníků.

KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, Marie. 1946. *Psychogenese sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti*. Praha: Nakladatelství Nová Osvěta v Praze.

KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, Marie. 1948. *Úvod do praxe na sociálních klinikách*. 1.vyd., Sociální fakulta VŠPS, 1948.

KRAKEŠOVÁ, Marie. *Výchovná sociální terapie 1. díl*. Organizační a tiskové oddělení Ministerstva práce a sociálních věcí ČSR, 1973. ISBN neuvedené.

- KRAKEŠOVÁ, Marie. *Výchovná sociálna terapia 2. díl*. Organizační a tiskové oddělení Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, 1973. ISBN neuvedené.
- KRÁLÍK, J. 1986. Lázně Toušeň- Známi rodáci [online]. [2022-10-10]. Dostupné z: <http://www.laznetousen.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocloclanku=2007100011#mkrake>.
- KVAŠŇÁKOVÁ, L. 2016. Potenciál rodinných centier ako priestoru pre výkon socioterapie s ohrozenými rodinami. In: *Journal socioterapie* [online]. II.(1,2): 17-21. [2022-9-11]. Dostupné z: <http://socialnaprava.weebly.com/268asopis-socioterapia.html>.
- LEE, P. R. 1923. A study of social treatment. *The Family*, IV(8):191-198. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/104438942300400801>.
- LEVICKÁ, J., K. LEVICKÁ, K. *Prípadová sociálna práca – zrod a rozvoj*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN: 978-80-7435-574-3.
- LEVICKÁ, Jana. 2002. *Metódy sociálnej práce*. Trnava: FZaSP TU. ISBN: 80-89074-38-3.
- LEVICKÁ, Jana. 2008. *Na ceste za klientom*. Trnava: Oliva. ISBN: 978-80-89332-03-8.
- MÁTEL, Andrej. 2013. *Metódy a prístupy v sociálnej práci*. Nitra: FSVaZ UKF; 2013.
- MÁTEL, A., HARDY, M. , BACHYNCOVÁ GIERTLIOVÁ , D. 2015. *Teórie sociálnej práce a metódy sociálnej práce II*. m.n: Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce. ISBN 978-80-971445-7-9.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0211-0.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001,s.43-48. ISBN 80-903070-0-0. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/ uuid:e2fb3600-029e-11e4-9789-005056827e52>.
- NAVRÁTIL, KŘÍČKOVÁ. 2020. *Vybrané přístupy v sociální práci*. In: Is.muni [online]. [2022-10-25]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2016/SPR703/um/TMSP_22_10_2016.pdf?fbclid=IwAR3Tg3Voqm0cQsuRuQT_ZMRIxLnn4z3LN0kvgRuk0wT331OZxSukqSzJylQ.
- NOVOTNÁ, Věra a Věra SCHIMMERLINGOVÁ. 1992. s.31-33. *Sociální práce její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-483-5.
- SOTONIAKOVÁ, Eva. 2005. *Teorie a metody sociální práce*. Ostrava: FF OSU. ISBN 60-7368-118-8.
- ŠLOSÁR, Dušan a kol. 2017. *Teórie sociálnej práce a vybrané klientske skupiny*. Košice: FF UPJŠ, ISBN:978-80-8152-577-3.
- ŠOLTÉSOVÁ, D. , BOSÁ, M., BALOGOVÁ, B. 2016. Socioterapia a jej vymedzenie. *Journal socioterapie*. 2015;1(1):9–16.
- WOODS, M.E. HOLLIS,F. 1990. *Casework – a psychosial therapy*. New York: McGraw-Hill.

Kontakt

prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD. (jana.levicka@ucm.sk)

Katedra sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

Bučianska 4/A, Trnava, 917 01

CHARITATÍVNO-SOCIÁLNA ČINNOSŤ MANŽELOV FRANTIŠKY A DIONÝZA ANDRÁSSYOVÝCH

CHARITABLE AND SOCIAL ACTIVITY OF FRANTIŠKA AND DIONÝZ ANDRÁSSY

Michaela VACEKOVÁ, Jana LEVICKÁ

Abstrakt

Dejiny sociálnej práce sú úzko prepojené s charitatívnou činnosťou predovšetkým tzv. vyšších sociálnych vrstiev, príslušníci, ale hlavne príslušníčky ktorých mali dostatok finančných prostriedkov, sociálnych kontaktov a primerané vzdelanie, aby vedeli charitatívnu činnosť plánovať a organizovať. Na základoch tejto činnosti sa postupne rozšíril okruh sociálnych problémov, na ktoré bola zacielená sociálno-charitatívna pomoc, ktorá sa v 19. storočí začala postupne profesionalizovať a premieňať na sociálnu prácu. Cieľom príspevku je priblížiť pohľad na charitatívno-sociálnu činnosť manželov Andrássových.

KLúčové slová: MANŽELIA ANDRÁSSYOVCI. CHARITATÍVNO-SOCIÁLNA ČINNOSŤ. DEJINY. SOCIÁLNA PRÁCA.

Abstract

The history of social work is closely linked to charitable activity, particularly those undertaken by members of higher social classes, but particularly by female members, who had the necessary financial means, social connections, and educational background to be able to plan and coordinate charitable activity. Based on this activity, social-charitable aid's focus progressively widened to include a wider range of social issues, and in the 19th century, social work started to take on a professional identity of its own. The aim of the article is to give readers a deeper look at the Andrásseys' charitable and social activity.

Keywords: THE ANDRÁSSY COUPLE. CHARITABLE AND SOCIAL ACTIVITY. HISTORY. SOCIAL WORK.

ÚVOD

Dobročinnosť bola jedným z pilierov, na ktorých stála charitatívna práca v minulosti. Prostriedky, ale aj iná nemateriálna pomoc, poskytnuté inštitúciám umožňovali rozvíjať sociálne služby a poskytovať pomoc tým, ktorí boli na takúto formy pomoci odkázaní. Dobročinnosť poskytovaná jednotlivcami, alebo celými rodinami slúžili zároveň ako inšpirácia pre užšie i širšie okolie.

Niektoré príklady dobročinnosti realizovanej na území dnešnej Slovenskej republiky sú známe širokej verejnosti, veľa ich však zostáva nepoznaných. K týmto takmer neznámym príbehom patrí aj dielo Františky a Dionýza Andrássových, ktoré vyrástlo z ich hlbokého humanizmu. Ich životné dielo rozširuje nielen poznatky z dejín sociálnej a charitatívnej práce, ale v čase narastajúcej individualizácie v globalizovanej spoločnosti môže byť aj motiváciou pre mnohých členov spoločnosti. Dobročinnosť a pomoc iným nie sú podmienené len veľkým majetkom, ale môžu byť poskytované aj formou osobnej účasti na

rôznych dobrovoľníckych programov, ktoré realizujú jednotlivé sociálne orientované organizácie.

1 ANDRÁSSYOVCÍ

Andrássyovci patrili medzi najvýznamnejšie rody v Rakúsku a neskôr v Rakúsko-Uhorsku. Pôvod mali v Sedmohradsku, ktoré musel Peter Andrásy opustiť po prehre Štefana Báthoryho s Gašpárom Békessym. Peter Andrásy, ako Békessyho stúpenec, prišiel na územie Horného Uhorska v roku 1575. Andrásy stratil všetky svoje sedmohradské majetky, čo bol zrejme hlavný dôvod, ktorý ho priviedol do služieb Habsburgovcom. Začiatok jeho uhorskej kariéry je spojený s mestom Komárno a neskôr s hradom Krásna Hôrka, ktorý sa usiloval získať do dedičného vlastníctva. V tomto úsilí pokračovali aj jeho potomkovia. Do dedičského vlastníctva Krásnu Hôrku pre rod Andrásyových získal až jeho vnuk Matej Andrásy II. a to v roku 1642 od cisára Ferdinanda II. (György, 2006, Štefanča, 2009, Kalinová, 2013). Podobne ako iné rody, aj Andrásyovci zveľaďovali svoj majetok výhodnými manželskými zväzkami pri uzatváraní ktorých popri majetku dôsledne dozerali aj na dodržanie „rodovej príslušnosti“. Ako šľachtický rod sa preslávili v oblasti domácej politiky a tiež vo vojenskej službe, najmä v boji proti Turkom a v tzv. stavovských protihabsburských povstaniach. Za vojenské, ale aj občianske zásluhy získal Mikuláš Andrásy v roku 1676 od cisára Leopolda I. dedičný titul barón (György, 2006).

V roku 1695 sa bratia Štefan I. a Juraj II. rozhodli rozdeliť rodinný majetok, čím vznikli dve vetvy Andrásyových a to:

- 1) betliarska veta (staršia) – na čele ktorej bol Štefan Andrásy I. a so sídlom na Betliari,
- 2) monocká (dlholúcka) vetva – na jej čele bol Juraj Andrásy II., táto mala sídlo v Krásnohorskej Dlhej Lúke.

Na základe dohody rodinný hrad na Krásnej Hôrke zostal v spoločnej držbe všetkých súrodencov. Všetci súrodenci mali rovnaké právo pobývať na hrade, ale aj povinnosť prispievať na jeho údržbu. Práve z monockej vetvy pochádzal aj Juraj IV., ktorého otcom bol vnuk Juraja Andrásyho II. - Štefan Andrásy III., ktorý bol o. i členom uhorského parlamentu a ktorému v roku 1766 Mária Terézia udelila grófsky titul (György, 2006). Juraj Andrásy IV. je dodnes pokladaný za všestranného reformného politika Uhorska. Z manželstva s grófkou Königsegg-Aulendorfovou Františkou sa mu narodili štyri deti a to Mária, **Dionýz**, Alžbeta a Juraj V. (Kalinová, 2013).

Obrázok 1: Gróf Dionýz Andrásy so súrodencami 1860

Zdroj: Lörinčíková, S. 2006, s. 35, In: Kalinová, 2013

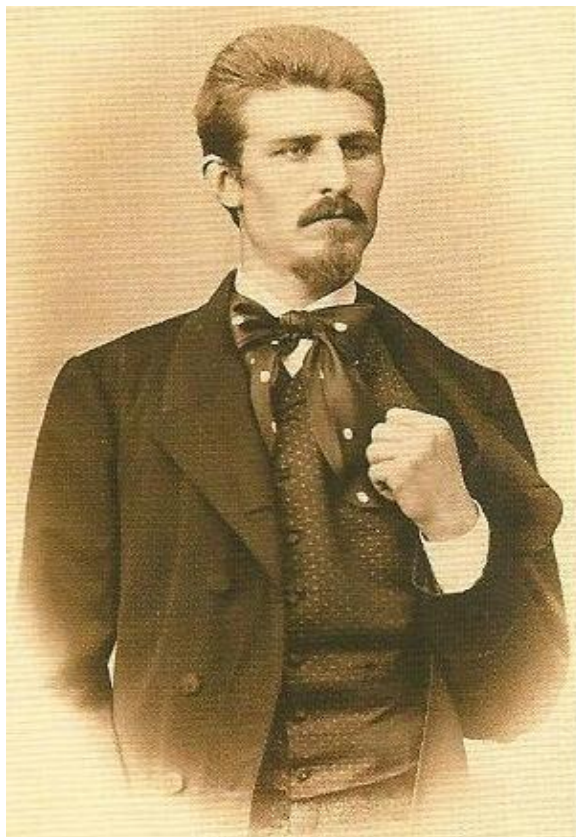
1.1 Dionýz a Františka

Manželský pár Františka a Dionýz Andrásyoví sú aj napriek ich širokej charitatívnej činnosti slovenskej verejnosti takmer neznámi. Verejnosť ich vníma predovšetkým ako majiteľov hradu Krásna Hôrka a pietnej stavby – mauzólea v Krásnohorskom Podhradí. Napriek tomu, že Andrásyovská krypta sa nachádzala na hrade Krásna Hôrka, rozhodol sa Dionýz pre stavbu novej krypty, v ktorej mali byť uložení oni dvaja, čím potvrdil ich celoživotnú izoláciu od zvyšku svojej rodiny. Krypta, ktorú dal postaviť Dionýz po smrti svojej manželky Františky, má charakter kaplnky. Ako píše György (2006), Dionýz doslova vytvoril Františkin kult. „*Nemám iné želanie, cieľom môjho života bolo zvečniť pamiatku dobrotivej manželky a odvdáčiť sa jej za 36 rokov šťastného manželstva*“ (György, 2006, s. 8). V mauzóleu zhromaždil významné a aj zdanlivo bezvýznamné maličkosti, ktoré nejako súviseli s Františkou. Medzi nimi je vystavený aj rýľ, s ktorým urobil Dionýz prvý výkop pre stavbu mauzólea. Na rýle je nápis „*Zbožňovanej zomrelej manželke, grófske Franciske týmto rýľom vydvihol prvú hrudu zeme na stavbu mauzólea v Krásnohorskom Podhradí dňa 22. marca 1903 gróf Dionýz Andrásy.*“ (György, 2006, s. 8).

1.1.1 Dionýz Andrásy

Gróf Dionýz Andrásy sa narodil 18. novembra 1835 v Gemerskej župe, na Krásnohorskej Dlhej Lúke, ako druhé dieťa Juraja Andrásyho IV. a grófsky Königsegg-Aulendorfovej Františky (Kerekešová et al., 2006).

Obrázok 2: Dionýz Andrásy okolo 1860

Zdroj: Lörinčíková, S. 2006, s. 39, In: Kalinová, 2013

Detstvo a mladosť prežil v kaštieli na Krásnohorskej Dlhej Lúke. Pre jeho mimoriadne vľúdnu povahu bol obľúbencom nielen svojej rodiny, ale aj širšej verejnosti. Otec, Juraj Andrásy IV., si pre syna želal diplomatickú dráhu, hoci Dionýz vždy inklinoval k umeniu. Ditrich (2006, In: Kalinová, 2013) uvádza, že Dionýz sa zaujímal o výtvarné umenie, literatúru a maliarstvo. Napriek tomu, ho otec poslal študovať do Viedne na Východnú akadémiu, kde sa pripravovali budúci diplomati. György (2006) píše, že mladý Dionýz mal blízky vzťah k domovu a chcel svoje poznatky využiť na rozvoj svojej vlasti. Lörinčíková (2006) uvádza, že Dionýz získal diplom aj na univerzite v Bonne, kde študoval právo.

Život vo Viedni sa pre mladého Dionýza stal zlomovým. Oslobodil sa tu definitívne spod otcovho vplyvu a stretol tu v roku 1866 svoju celoživotnú lásku Františku Hablawetzovou (György, 2006; Kalinová, 2013; Lörinčíková, 2006).

1.1.2 Františka Andrásy

Skutočnosť, že Františka nepochádzala zo šľachtického rodu zapríčinila nielen roztržku medzi Dionýzom a jeho rodinou, ale aj to, že o jej predchádzajúcom živote je len málo informácií, pričom si niektoré odporujú. Napr. pri dátume jej narodenia sa uvádza termín 4. október 1838, ale aj 9. marec 1840. V ostatných rokoch sa dokonca objavilo tvrdenie, že sa mala narodiť už v roku 1831 (Holečková, 2021).

Obrázok 3: Grófica Františka – asi z rokov 1870 - 1875

Zdroj: Lörinčíková, S. 2006. s. 38, In: Kalinová, 2013

Podobne je to aj s údajmi o jej rodine. Autori sa prevažne zhodujú na tom, že otec, ale aj celá rodina boli umelci – hudobníci. Jednotliví autori sa však líšia v tom, či bol aktívnym hudobníkom, alebo riaditeľom viedenského konzervatória (Kalinová, 2013). György (2006), ktorý sa zaoberá históriou Andrassyovského rodu uvádza, že Františkin otec bol dirigent. Informácie viažuce sa priamo k samotnej Františke sú rovnako rozporné. Od tvrdenia, že bola tanečnicou až po tvrdenie, že bola opernou speváčkou (Barczy, 2007). Rovnako predpoklad, že Františka pochádzala zo židovskej rodiny je založená na nepriamych dôkazov, medzi ktorými sa uvádzajú napr. taburetky ozdobené Dávidovými hviezdami, ktoré sa nachádzajú v mauzoleu, ďakovná tabuľa na podporu výstavby rožňavskej synagógy a pod. (Kalinová, 2013). Tieto skutočnosti nie je možné pokladať za dostatočné potvrdenie náboženskej orientácie Františky Andrassy a myslíme si, že nijako neovplyvnili Dionýzovu lásku. Skôr to bola jej povaha. „Františka bola výnimočne pôvabnou, jemnocitnou a ušľachtilo rozmýšľajúcou ženou, ktorá veľmi rýchlo vzbudila pozornosť bohatého grófa Andrassyho. Ich známosť za krátky čas prerástla do takej hlbokej lásky, že boli nerozlučný pár. Gróf Dionýz Andrassy sa nezaujímal o predsudky a aristokratické tradície. Ako náhle si uvedomil, že nemôže žiť bez svojej vyvolenej, hneď ju požiadal o ruku a predviedol pred oltár.“ (Tököly, 2006, s.21 In Kalinová, 2013). György (2006, s. 7) sa o Františke vyjadril nasledovne: „V Gemeri, v sídle Andrassyovcov nepoznali Františku, ale poznali jej duševnú veľkosť a šľachetné srdce. Svojou dobročinnosťou sa zapísala do srdca tisícov chudobných a opustených. Bola ideálom ženy, ktorá svojimi myšlienkami a srdečnosťou vedela naplniť život svojho manžela aj napriek

tomu, že pochádzala z inej spoločenskej vrstvy a bola inej národnosti. Získala ho pre myšlienku urobiť niečo v prospech chudobných, pomôcť trpiacim.“

Manželstvo uzavreli 6. apríla 1866 v talianskej Pise, pretože si František bol vedomý odmietavého postoja nielen svojej rodiny, ale šľachty všeobecne. Po sobáši František prerušil styky so svojou rodinou. Juraj Andrassy IV. z hnevu vylúčil Dionýza z dedičných práv prvorodeného syna.¹

Mladí manželvia napriek roztržke s rodinou viedli pekný život pričom sa zdržiavali väčšinou mimo územia Uhorska. Žili v Paríži, vo Florencii, v Mníchove. V Mníchove Dionýz navštevoval Akadémiu výtvarného umenia. Postupne sa z neho stával úspešný maliar o čom svedčí fakt, že niekoľko Dionýzových obrazov bolo vystavených na medzinárodnej výstave v Mníchove. Obrazy však nevystavoval pod menom Andrassy, ale pod menom Szentkirályi (Kalinová, 2013).

Uhorsko navštívili len raz a to v októbri 1879, kedy sa Františka bola pozrieť na miesta, kde Dionýz vyrastal. Ako uvádza György (2006), majetok, ktorý Dionýz zdedil bol v hodnote 2 193 519 vtedajších fórintov a tento sa rozhodli manželvia práve na základe osobného stretnutia s chudobou na Gemeri využiť na charitatívne účely.

Františka zomrela 26. októbra 1902 v Planegu pri Mníchove. Po jej smrti upadol Dionýz do hlbokej depresie, z ktorej ho vytrhla až snaha obyvateľov mesta Rožňava o postavenie sochy, ktorou sa chceli Františke poďakovať za jej dobročinnosť (Kalinová, 2013). Rožňavčania vypísali súťaž na Františkin pamätník, ktorú napokon financoval Dionýz Andrassy, ktorý sa rozhodol vrátiť na Gemer a vybudovať tam pamätník pre svoju milovanú Františku² (György, 2006; Kalinová, 2013; Lörinčíková, 2006).

2 CHARITATÍVNO-SOCIÁLNA ČINNOSŤ FRANTIŠKY A DIONÝZA ANDRÁSSYOVÝCH

Ako uvádza Kalinová (2013), bola to práve dobročinnosť, čo charakterizovalo spoločný život Františky a Dionýza. A bol to Andrassyovský majetok, ktorý im to umožnil. V rámci pozostalosti zdedil Dionýz o. i. 8 kaštieľov a kúrií, ktoré postupne predával prostredníctvom ústredného riaditeľstva v Košiciach, ktoré riadilo správu Andrassyovského majetku. Dedičstvo nebolo uložené len v klasických šľachtických sídlach, ale aj v rodovom hospodárstve, ktoré obsahovalo okrem poľnohospodárstva, či lesníctva tiež napr. bane, továrne, železnice a pod. Zisky, ktoré z takéhoto hospodárstva plynuli, umožňovali nielen investície do údržby a rozširovania majetku, ale postačili aj na rozsiahlu charitatívnu činnosť Františky a Dionýza Andrassyových.

Andrassyovci finančne podporovali široký okruh aktivít, medzi ktoré patrí napr. Hornouhorské múzeum³, múzeum baníctva, hutníctva a minerálov v Rožňave, odborná škola

---

¹ Po smrti mladšieho brata Juraja a aj na jeho príhovor, ktorý bol v liste adresovanom otcovi Juraj Andrassy IV. svoje rozhodnutie zrušil a tak sa Dionýz stal dedičom obrovského Andrassyovského majetku.

² Pamätník – mauzóleum Andrassyovcov nie je len symbolom úcty a lásky dvoch ľudí, ale je aj symbolom dobročinnosti a starostlivosti o tých, ktorí sú odkázaní na pomoc.

³ Bratia Klimkovicoví a I. Myszkovský v r. 1872 v Košiciach založili Hornouhorský muzeálny spolok. Koncom 19. storočia múzeum potrebovalo novú budovu, na ktorú prispeli manželvia Andrassyoví sumou 16 000 korún. V súčasnosti táto inštitúcia nesie názov Východoslovenské múzeum.

banícka, verejná knižnica v Rožňave, obrazáreň v Krásnohorskom Podhradí. Na podporu uhorských umelcov založil Dionýz Andrassy v roku 1896 umeleckú základňu (nadáciu), ktorá poskytovala mladým umelcom štipendium. Na rozvoj náboženských škôl venovali celkovo 100 000 korún⁴ a to bez rozdielu ich zamerania. Medzi podporenými školami bolo napr. Evanjelické vyššie gymnázium v Rožňave, Katolícke vyššie gymnázium v Rožňave, Evanjelická dievčenská škola v Rožňave, ale tiež materská škola v Rožňave (Šk. č. I/168, Šk. č. I/6). V Košiciach finančne podporili Košickú univerzitu, Rímskokatolícky výchovný inštitút, Vyššiu priemyselnú školu (Sulyovszky, 1908 In Kalinová, 2013, Šk. č. I/168). Manželia však nepodporovali len mestské školy, ale finančne podporili množstvo dedinských škôl, Ako uvádza Sulyovszký⁵ (1908 In Kalinová, 2013), manželia Andrassyoví podporili štúdium nadaných chudobných detí. Sulyovszký zdôrazňoval, že gróf Andrassy podporoval aj iné cirkevné inštitúcie, či spolky, pričom svojho správcu žiadal, aby tieto cirkevné inštitúcie podporoval bez rozdielu vierovyznania (Šk. č. I/94, Šk. č. I/1, Šk. č. I/6).

S ohľadom na našu odbornú profiláciu nás ale viacej zaujíma *ich sociálne orientovaná charitatívna činnosť*.

Medzi známe charitatívne činy Františky a Dionýza Andrassyových sa radí aj *záchrana obce Sliepkovce* (Szlelepka v maďarčine). Sliepkovce sa nachádzajú v Košickom samosprávnom kraji, zhruba 11 km od Michaloviec. Popri obci, ktorá leží uprostred Východoslovenskej nížiny, tečie rieka Laborec a neďaleko obce preteká aj potok Duša. V minulosti trpeli Sliepkovce, ktoré sa v tom čase nachádzali v lokalite Starý valal, častými záplavami. Stále záplavy spôsobili, že domy sa rúcali, obyvatelia obce prichádzali o úrodu a tiež v dôsledku života prakticky uprostred bahna bolo ohrozené aj zdravie obyvateľov obce. Mimoriadne veľké záplavy boli v roku 1895. Situácia bola natoľko zlá, že jediné riešenie videli obyvatelia obce v presídlení. Toto však obec nedokázala riešiť sama a preto sa obrátila na grófa s prosbou, aby im gróf umožnil prenajať, prípadne odkúpiť časť z jeho majetku v Puszte – Sztrázs.

Obrázok 4: Pôvodný dom v obci Sliepkovce

Zdroj: Ditrich, 2006

⁴ Išlo o koruny v dobovej mene.

⁵ Sulyovszký bol správcom majetku D. Andrassyho.

Manželia na túto prosbu reagovali nielen súhlasom, aby obci Sliepkovce bolo požadované územie pridelené, ale pretože spomínané územie už bolo dané do prenájmu na ďalších 12 rokov dvom iným obciam, Andrassyovci vyplatili sumu 12000 korún ako odškodné obidvom obciam. Ďalších 20 000 korún poskytli obci na výstavbu obecného úradu, cintorína, cesty, školy a materskej školy. Podľa nariadenia manželov zvyšok z týchto peňazí sa rozdelil medzi najchudobnejších obyvateľov obce, ktorí nemali prostriedky na pokrytie nákladov spojených so sťahovaním a stavbou nového domu, medzi ktoré patrila aj kúpa pozemku. Majetnejším obyvateľom, ktorí patrili do vyšších spoločenských tried umožnili, aby im náklady vyvolané sťahovaním obce splatili do 20 rokov (šk. č. II/14). V ďalšom roku (pravdepodobne v r. 1896) dostala obec ďalší finančný dar v sume 8000 korún určených na vydláždenie cesty v obci a 12 000 korún na postavenie kostola. Manželia tiež obci darovali dubový les, ktorý bol v blízkosti obce. Drevo z tohto lesa použili nielen pri výstavbe obce, ale aj na stavbu hrádze na rieke Laborec a na nevyhnutné regulačné práce na jej toku, ktoré mali zabrániť ďalším veľkým záplavám. Práce na presťahovaní obce boli ukončené 7. mája 1897. Z archívnych záznamov sa dozvedáme, že podpora grófskeho páru pokračovala aj v neskoršej dobe. Napr. v roku 1902 darovali obci 40 000 korún na splatenie zvyšných kúpnych dlhov (šk.č.II/14). Finančná pomoc obce Sliepkovce prekročila sumu 100 000 korún, za túto pomoc sa obyvatelia rozhodli požiadať o zmenu názvu na Dénesfalva, v slovenčine Dionýzovo. Tento názov obec používala až do roku 1945 (šk.č.II/14).

Pitná voda pre Ložín

Obec Ložín nemala studňu, v ktorej by celoročne dostupná pitná voda. Obec síce mala pitnú vodu, ktorá však bola veľmi často znečistená, následkom čoho bola chorobnosť obyvateľov a vysoká úmrtnosť novorodencov. Františka Andrassyová sa preto obrátila na manžela, aby obci pomohli. V roku 1901 dal Dionýz Andrassy vyvrtáť obecnú studňu, ktorá bola hlboká 219 m. Nová studňa skutočne prispela k zníženiu detskej úmrtnosti. Ložínčania studni dali meno „Františkin prameň“ (šk. č. II/14).

Základnina grófa Dionýza a Fanny Andrassyovcov

Dňa 17. júla 1894 vložili sumu 40 000 korún ako základ pre budúci fond na pomoc chudobným hospodárom (Sulyovsky, 1908 In Kalinová, 2013). Z tohto fondu sa nemali poskytovať peniaze ako nejaká almužna, ale mali byť poskytnuté na podporu chudobným hospodárom aby sa takto mohla zlepšiť ich situácia. Správou základniny a teda aj rozhodovanie o poskytnutí finančnej podpory, poverili Andrassyovci predstavenstvo župy Gemer a Kis-Hont (Malohont). Práve tu pôsobiaci úradníci najlepšie poznali situáciu ľudí žijúcich na tomto území. Podľa archívnych záznamov pomoc do výšky 50 korún bola daná tým, ktorí dostali podporu aj z iných zdrojov. Inak boli ľuďom najčastejšie poskytnuté čiastky 100, 140. či 200 korún. Posúdenie žiadosti o finančnú pomoc sa robilo v novembri a peniaze sa k ľuďom dostali pred vianočnými sviatkami. Podľa rozhodnutia Andrassyovcov, sa ročne prerozdělili 2 tretiny z ročných úrokov a jedna tretina úrokov bola pripísaná k základnej sume. Pokiaľ pôvodná suma nepresiahla 60 000 korún, finančnú pomoc zo základniny mohli získať len obyvatelia žijúci na panstve Krásna Hôrka. Po navýšení základniny bola pomoc poskytnutá aj ľuďom žijúcim a pracujúcim v Drieňove (Somos) a Štítniku (Csetnek). Z tejto základniny mohli získať finančnú podporu aj vdovy a siroty, ktoré tam žili. Manželia prísne zakázali pri rozhodovaní o poskytnutí podpory a jej výšky robiť rozdiely na základe vierovyznania, alebo národnosti tých, ktorí pomoc potrebovali (Kalinová, 2913; Lörinčíková, 2006).

Za unikátne pokladáme zavedenie dôchodkového zabezpečenia pre svojich zamestnancov, ktoré bolo hradené z nadačných prostriedkov. **Panský dôchodkový základ** je názov nadácie, ktorú založili Františka a Dionýz Andrásyoví dňa 19. októbra v roku 1899. Pri jej vzniku jej darovali 200 000 korún (Šk. č. I/14156).

Cieľom nadácie bolo, aby zamestnanci panstva, a to úradníci, hájníci a ich rodinní príslušníci mali zabezpečený dôchodok a zároveň, aby budúci zamestnanci, ktorých zamestnajú prípadní potomkovia grófa, mohli tiež mať úžitok z tejto nadácie.

V štatúte nadácie sú uvedené nasledovné podmienky na výplatu finančnej podpory z jej zdrojov:

- 1) Právo čerpať podporu z nadácie mali mať úradníci, hájníci, pisári, poddôstojníci, ktorých do zamestnania prijal gróf a disponovali stálou výplatu. Tí zamestnanci, ktorí boli prijatí na určitú prácu a určitú dobu, nemali nárok na podporu z nadácie.
- 2) Vdovy, prípadne siroty týchto zamestnancov, dostali buď jednorazové, alebo stále zaopatrenie. Dôchodok, ktorý sa vzťahoval na panských úradníkov, poddôstojníkov alebo na ich manželky, ako a j príspevok na ich deti sa považoval za stále zaopatrenie.
- 3) Ako jednorazový príspevok sa počítal príspevok na pohreb alebo iná jednorazová podpora.
- 4) Na príspevok si nemohli nárokovať tí zamestnanci, vdovy a ich siroty, ktorí
  - a. sa vzdali svojho zamestnania,
  - b. samovoľne opustili svoje zamestnanie a ani na výzvu sa nevrátili do svojho zamestnania,
  - c. bez povolenia nastúpili do inej služby,
  - d. spáchali trestný čin,
  - e. žili nemravným spôsobom života, zanedbali svoju prácu – okrem choroby – a pre zneužitie svojej úradnej moci boli prepustení zo zamestnania.
- 5) Veľkosť stálej alebo jednorazovej sumy sa vypočítala podľa dĺžky odrobených rokov a z výšky pravidelnej výplaty
- 6) Kto bol 10 rokov v panskej službe, mal nárok na stály príspevok.
- 7) Cena bytov, pôdy, pastvín, chovu koní, služobníctvo, naturálie, podiel z predaja - sa nebrali na vedomie pri udeľovaní stáleho príspevku.

Jednorazovú sumu vyplatili hneď po jej určení, kým stály dôchodok bol vyplácaný mesačne. (Šk. č. I/14156).

Pre jednotlivé sociálne skupiny boli špeciálne upravené podmienky pre vznik finančnej podpory z nadácie. Napríklad pre zaopatrenie **úradníkov a poddôstojníkov**, ktorí pracovali u Andrásyovcov boli stanovené nasledovné podmienky:

Každý panský úradník, pisár, praktikant a poddôstojník, ktorý bol zamestnaný u grófa Dionýza Andrásyho aspoň 10 rokov, do konca života alebo sa po chorobe znovu vrátil do zamestnania, mal nárok na dôchodok, ak :

- 1) zavšíl 60. rok svojho života,
- 2) odslúžil si svoju povinnú služobnú dobu,
- 3) zanikla jeho práca
- 4) pre telesnú alebo psychickú chorobu dlhodobo nemohol vykonávať svoju profesiu.

Zamestnanec sám nemohol požiadať o odchod do dôchodku, o tomto rozhodovali správcovia. výnimkou boli prípady, ak zamestnanec dovŕšil 60. rokov života, alebo vyslúžil všetky roky povinnej služby. Počet povinných rokov služby bol 40.

V prípade choroby sa vyžadovalo lekárske potvrdenie. Keď zamestnanec bol len dočasne neschopný práce pre chorobu, nárok mal len na **dočasný dôchodok**, z ktorého mohol byť presunutý na stály dôchodok len ak dovŕšil vek 60 rokov, alebo ak z dôvodu choroby nemohol vykonávať svoju prácu. Ak sa jeho zdravotný stav zlepšil, tak mu bol dočasný dôchodok odobratý a on mal nastúpiť späť do služby. V prípade neprijatia späť do služby, bol odchod do dôchodku konečný, a návrat do služby už nebol povinný.

V situácii, kedy úradník alebo hájnik bol prepustený z práce bez pravdivých dôvodov, alebo bol nútený pre urážku opustiť svoju pozíciu, mal právo na jednorazovú podporu alebo dôchodok. Návrat na panstvo sa už viac vyžadovať od neho nemohlo.

Úradníkom sa ako základ pre dôchodok započítalo 40% z 10-ročnej praxe. Táto suma sa navyšovala vždy po ďalších desiatich odpracovaných rokoch tak, že v prípade odpracovania 40-tich rokoch povinnej služby mali dôchodok v plnej výške svojho platu. Horný limit dôchodku bol ohraničený sumou 6000 korún (Šk.č.1/14156). Tí úradníci alebo poddôstojníci, ktorí sa stali neschopnými služby, dostali o 10% vyšší dôchodok. V prípade, keď neodslúžili 10 rokov, bol im poskytnutý dôchodok vo výške 40% z ich ročnej výplaty.

Pre výpočet dôchodku u **hájnikoch** sa základ dôchodku po 10-20-tich rokoch služby stanovil na 1/8 ich platu a po 20-30-tich rokoch 3/4 platu až napokon po 40-tich rokoch služby dosiahol celú čiastku ročnej výplaty. Odmeňovanie hájnikov záviselo od náročnosti ich práce a preto v prípade, že výška dôchodku nepresahovala ročne 200 korún, túto sumu doplnili na minimálnu výšku dôchodku (Šk.č.1/14156). Výšku minimálneho dôchodku sme v archívnych dokumentoch, ktoré sme mali k dispozícii nenašli.

Andrássy upravil aj podmienky pre zrušenie výplaty dôchodku. Mohlo k tomu prísť v nasledovných situáciách.

- 1) ak dôchodca zomrel,
- 2) ak na panstve získal stále zamestnanie s príjmom zodpovedajúcim výške v predchádzajúcom zamestnaní,
- 3) ak sa dočasný dôchodca nechcel po zániknutí dočasného dôchodku vrátiť do zamestnania.

Od dôchodcu, ktorý poberal stály dôchodok sa už ďalšia práca nevyžadovala.

V prípade zaopatrenia vdov a sirôt platilo, že nárok na stály príspevok mali len tie ženy a deti, ktorých manžel či otec slúžil aspoň 5 rokov na panstve, respektíve tie vdovy, ktoré:

- a) vstúpili do manželstva pred, alebo počas služby,
- b) žili spolu s manželom pred začatím jeho dôchodkovej doby,
- c) žili morálnym životom,
- d) sa vydali za muža už v dôchodkovom veku, teda po dovŕšení jeho 60. roku života a z tohto manželstva sa narodilo dieťa.

Výplata finančných príspevkov pre vdovy bola obmedzená nasledovne:

- a) žena, ktorá sa vydala za muža pred ukončením povinnej služby, alebo za dôchodcu, ktorý išiel do dôchodku pred 60. rokom života a z tohto vzťahu sa narodilo dieťa, mala nárok len na pohrebný príspevok,
- b) žena, ktorá sa vydala za muža nad 60 rokov, mala nárok na stály príspevok len vtedy, ak jej manžel po sobáši odslúžil na panstve aspoň 3 roky, alebo ak

sa z tohto manželstva narodilo dieťa, alebo bolo adoptované. V tomto prípade mali na príspevok nárok aj deti,

- c) ženy, ktoré v čase smrti manžela nežili v spoločnej domácnosti, pokiaľ nedosvedčili, že nežili spolu z manželovej viny a rozvedené ženy – nemali nárok na žiadnu podporu. Ich deti na podporu však nárok mali,
- d) ženy, ktoré žili nemravný život, alebo ktoré boli odsúdené pre trestný čin, nemali nárok na príspevok, v prípade, keď im bol pred tým poskytnutý, tak ho stratili. Ich deti však príspevok dostávali.

Vdovy úradníkov, ktoré si nárokovali na príspevok na zaopatrenie, dostávali z manželovho platu, ak táto suma bola do 1200 korún 50%. Keď manželova výplata prekročila 1200 korún, potom z prvých 1200 korún dostávali 50% a zo zvyšnej sumy 20%. Takto vypočítaná suma tvorila vdovský dôchodok. Vdovy hájnikov dostávali 1/3 z manželovej výplaty. Vdovský dôchodok však nesmel prekročiť 1600 korún. Vdova z vdovského dôchodku bola povinná zaopatriť nielen svoje vlastné deti, ale aj deti pochádzajúce z prípadného predchádzajúceho manželstva svojho manžela. Ak mala vdova, v čase smrti svojho manžela maloleté dieťa, prípadne bola tehotná – mali jej deti nárok na **výchovný príspevok** do určitého veku. Výchovný príspevok dostali **aj tie siroty**, ktoré si po smrti otca mohli nárokovať stály príspevok na zaopatrenie. Príspevkom nedisponovalo dieťa, ale matka alebo zákonný zástupca. Či tento príspevok bol použitý na výchovu dieťaťa, kontrolovalo panstvo. Počet rokov pre poberanie výchovného prostriedku nebol jednotný. V prípade ak išlo o synov úradníkov, títo naň mali nárok do 20 rokov. Dcéry úradníkov mohli príspevok poberať len do 18 rokov. Synom poddôstojníkov mohol byť príspevok vyplácaný do 16 rokov a ich dcéram len do 14 rokov. Suma výchovného príspevku pre siroty úradníkov bola na jedno dieťa vypočítaná ako 1/6 z čiastky, ktorá pripadala na pre matku. Siroty hájnikov dostávali na osobu 36 korún. Nárok na príspevok pre vdovy a siroty nastal po smrti otca. Deťom, ktoré sa narodili po smrti otca bol príspevok vyplácaný dňom narodenia. Sirotám bez obidvoch rodičov nárok na príspevok nadobudol účinnosť hneď po úmrtí rodičov (šk. č. I/14156).

Aj v tomto prípade sa odzrkadlil Dionýzov vzťah k umeniu a svojej vlasti, keďže stanovil, že príspevok deťom, ktoré chodili do škôl vo svojej vlasti, alebo študovali výtvarné umenie, bol pridelený do ukončenia štúdií, teda najviac do 24. roka života (šk. č. I/14156) Vdovy a siroty po panských úradníkoch a hájnikoch, okrem vdovského a výchovného príspevku mali nárok aj na pohrebný príspevok.

V zmysle nadačných pravidiel sa stály vdovský a výchovný príspevok prestal poskytovať, ak:

- a) sa vdova opäť vydala,
- b) siroty dosiahli stanovený vek,
- c) boli siroty pre trestný čin odsúdené,
- d) sirotám v prípade, keď matka umrela, znovu sa vydala alebo z iných dôvodov jej dôchodok prestal existovať, týmto sirotám prináležal výchovný príspevok ako sirotám bez obidvoch rodičov (šk. č. I/14156).

Základnina pani grófký Andrássovej

Dionýz Andrassy v roku 1908 reagoval na neutešenú situáciu zostarnutých, práceneschopných a chudobných učiteľov a vychovávateľov založením **Základniny pani grófký Andrássovej**. Andrassy rozhodol, že úroky plynúce z vloženej sumy budú patriť *Budai Női Jótékonyági Egyesület*, teda Budinskemu ženskému dobročinnému spolku (šk. č. 1/9b). Z týchto prostriedkov sa mala poskytovať materiálna podpora, prípadne ich

umiestnenie v domove učiteľov, alebo podobnej inštitúcii. V prípade umiestnenia v nejakej zaopatrovacej inštitúcii mala byť poskytovaná bezplatná starostlivosť každému mužovi, alebo žene, ktorí pracovali ako učelia, či vychovávatelia (Šk. č. I/25).

V nami vybraných príkladoch pomoci manželov Františky a Dionýza Andrássových vidíme nielen silu ich humanizmu, ale aj vplyv Františky. Dionýz však v dobročinnosti neprestal ani po jej smrti. Naopak, ako keby tieto aktivity ešte posilnil, čím si podľa jeho slov chcel uctiť pamiatku svojej zosnulej manželky. Len v roku 1903 sa vďaka jeho pomoci dostala pomoc sirotám, vdovám, chudobným a chorým a pod. prostredníctvom prostriedkov, ktoré použil na založenie nadácií, z úrokov ktorých sa mala hradiť potrebný pomoc.:

Sirotinec pre dievčatá v Döblingu

Manželia Andrássoví žili v Döblingu (časť Viedne), kde uprostred parku stála ich vila. Po Františkinej smrti túto vilu aj s parkom Dionýz daroval mestu Viedeň pod podmienkou, že tam zriadi dievčenský domov – sirotinec. Aj v tom prípade stanovil pravidlá, podľa ktorých mal sirotinec fungovať.

- 1) Sirotinec bude vždy mať v názve meno grófký Františky Andrássovej, Jej meno bude uvedené na stene budovy a na všetkých úradných listinách.
- 2) Vila môže byť využitá výlučne len pre dievčenský sirotinec.
- 3) Využívanie vily na iné účely, alebo je zbúranie bolo zakázané.
- 4) Gróf a ani jeho prípadní potomkovia nebudú mať žiadne práva ohľadne vily, parku v ktorom stála a ďalších nehnuteľností, ktoré sa na pozemku nachádzali.

Prvé obyvateľky sa do domova nasťahovali už v septembri 1903. Celkovo tu našlo v tomto roku domov 45 sirôt.

Hodnota celého areálu v tom čase bola vyčíslená na 700 000 korún. V darovacej listine neboli žiadne obmedzenia, ktoré by sa týkali hospodárskych budov. Mesto Viedeň získalo od grófa Andrássoho súhlas, aby v dolnej časti parku zriadilo aj domov- sirotinec pre chlapcov, ktorý bol otvorený v roku 1906 (Kalinová, 2013).

Trojité základnina grófký Františky Andrássov

Už v 1903 Dionýz v Budapešti vložil sumu 40 000 korún ako základ pre nadačný fond, ktorý mal tri rôzne ciele. Prvú časť sumy venoval už 31. januára 1903 a táto suma bola určená na podporu dievčenského sirotinca s názvom Alžbeta a tiež na podporu chlapčenského sirotinca s názvom Jozef. Oba sa nachádzali v Budapešti. Gróf rozhodol, že táto suma má byť využitá na zaopatrenie pre 2 chudobné dievčatá a pre 1 chudobného chlapca. Ďalších 20 000 korún vložil 12. mája 1903 ako základ pre nadačný fond na podporu zariadenia Milosrdný domov, ktorého zriaďovateľkou bola princezná San Marco. Milosrdný domoc poskytoval starostlivosť nevyliciteľne chorým ľuďom. Zo základniny (nadácie) s názvom **Základnina grófký Františky Andrássovej** mala byť zabezpečená starostlivosť o dvoch nevyliciteľne chorých ročne (Šk. č. II/13).

Františkin domov pre chudobných v Rožňave

Mestskej pokladnici v Rožňave 20. januára 1903 venoval 60 000 korún s podmienkou, že darovanú sumu doplnenú o kapitál mesta vo výške 21 000 korún, ktorý bol určený pre pomoc chudobným. Z týchto peňazí potom mesto Rožňava zriadi dom pre chudobných. Do tohto domova potom mesto umiestni toľko chudobných, ktorých bude možné z úrokov tejto sumy zaopatriť.

Základnina v župe Gemer-Malohont

Táto základnina v župe Gemer-Malohont vznikla na jar 1903, pričom gróf Andrassy pri jej vzniku vložil sumu 10 000 korún. Predsedníctvo základniny malo každý rok 26. októbra – na výročie úmrtia grófkyně Františky vyplatiť finančnú čiastku 20 korún na osobu. Podpora bola určená 2 nemajetným sirotám alebo vdovám z 10 obcí Gemersko-malohontskej župy. Andrassy konkrétne uviedol názvy obcí. Išlo o Podhradie Krásnej Hôrky, Krásnohorská Dlhá Lúka, Jovice, Pacsa, Úhorná, Hárskút, Drnava, Kocácsvágás, Monok, Ložín- tieto dve obce boli zo zemplínskej župy (Szulyovský, 1908 In Kalinová, 2013).

ZÁVER

Gróf Andrassy s manželkou svojou dobročinnosťou zakladali nadácie a podporovali rôzne charitatívne inštitúcie, ale poskytovali tiež individuálnu finančnú pomoc. Barczy (2007) uvádza, že čiastka, ktorú manželvia darovali na charitatívnu pomoc presiahla 50 miliónov. Ako viac ráz zopakovali, išlo o peniaze, ktoré mohli minúť na svoje záľuby či koníčky, tak ako to bolo v tom čase medzi šľachtou bežné. Im však väčšiu radosť robila pomoc tým, ktorí boli na dobročinnosť odkázaní.

Pri sledovaní ich dobročinnosti nie je možné prehliadnúť ani sociálno-výchovný rozmer pomoci. Napr. pri premiestnení obce Sliepkovce, či pri zriadení základniny na podporu chudobným hospodárom, alebo pri vytvorení základniny Panský dôchodkový základ a pod. Poskytnutie finančnej pomoci bolo vždy spojené s tým, aby človek žil morálnym životom, aby pracoval a aby sa vlastným pričinením usiloval o zlepšenie svojej životnej situácie. Po smrti Františky sa usiloval nielen o dokončenie ňou začatých projektov, ale realizoval veľa vlastných nových dobročinných akcií, ktoré vždy spájali s menom manželky. Vo všetkých týchto prípadoch je uvedené dodatok: „*S nehynúcou láskou k mojej manželke*“.

Dionýz Andrassy v tejto činnosti pokračoval celých 11 rokov po smrti Františky, teda až do svojej smrti 26. februára 1913, kedy zomrel vo veku 78 v Palerme na Sicílii, kam sa odišiel vyliečiť zo zápalu pľúc.

POĎAKOVANIE

Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 009UCM-4/2021 Dejiny slovenskej sociálnej práce.

POUŽITÉ ZDROJE

BARCZI, Július. 2007. NON VIDERI SED ESSE! *Dionýz a Františka Andrassyovci I.* [online]. [2007- 09- 08]. Dostupné na:

<http://www.inforoznava.sk/vsetky-clanky/non-videri-sed-esse-dionyz-a-frantiskahttp://www.inforoznava.sk/vsetky-clanky/non-videri-sed-esse-dionyz-a-frantiska-andrassyovci-iandrassyovci-i>

GYÖRGY, Tibor. 2006. *Mauzóleum Andrassyovcov v Krásnohorskom Podhradí*. Rožňava: Slovenské národné múzeum - Múzeum Betliar. ISBN 80-8060-170-4.

HOLEČKOVÁ, Sylvia. 2021. *Františka Andrassyová – obklopená láskou, obdarená dobročinnosťou*. [online]. Rožňava: Banické múzeum. [2022-10-12]. Dostupné na:

<https://www.banmuz.sk/galerie/clanky-a-aktivity/373-frantiska-andrassyova-obklopena-laskou-obdarena-dobrocinnostou>.

KALINOVÁ, M. 2013. *Sociálno-charitatívna činnosť Františky Andrassyovej*. Bakalárska práca. Trnava: FZaSP TU v Trnave.

LÖRINČÍKOVÁ, Silvia. 2014. *Podnikateľské aktivity rodu Andrassyovcov v oblasti baníctva a hutníctva v 19.storočí*. Dizertačná práca. Bratislava.

ŠTEFANČA, Peter. 2009. *Banícke železiarne rodiny Andrassyovcov*. Rožňava: Roven ISBN 978-80-89168-31-6.

Archívne zdroje:

Šk. č. I/1, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/9b, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/6, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/25, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/94, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/168, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. I/14156, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. II/13, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Šk. č. II/14, Archív Dionýza a Františky Andrassyovcov, SNM – Múzeum Betliar.

Kontakt

Mgr. Michaela Vaceková, interná doktorandka (vacekova1@ucm.sk)

prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD. (jana.levicka@ucm.sk)

Katedra sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

Bučianska 4/A, Trnava, 917 01

KUSIN Vasko, ŠEBESTOVÁ Petronela, DRÁBIKOVÁ Jana. 2015. *Etika v sociálnej práci a otázky ľudských práv a slobôd*. Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálnych štúdií. 192 s. ISBN 978-80-8167-025-1.

Autori publikácie *ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI A OTÁZKY ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD* sú prof. PhDr. Vasko Kusín, DrSc. Pôsobí na Fakulte sociálnych štúdií Vysokej školy Danubius vo funkcii profesora od roku 2005. Venuje sa filozofickým a sociálno-politickým otázkam kreovania tvorivej osobnosti v aplikácii na potreby sociálnej práce, v rámci čoho publikoval množstvo štúdií, článkov a monografií. Jeho vedecko-výskumná činnosť úzko korešponduje s požiadavkami výchovno-vzdelávacej činnosti poslucháčov školy. V súčasnosti je predsedom Akademického senátu FSS, je členom Vedeckej rady, predsedom komisie pre ŠZS a Rigorózneho pokračovania; prednáša problematiku z oblasti filozofie, politológie etiky a sociológie.

Spoluautorkou knihy je doc. PhDr. Petronela Šebestová, PhD., ktorá pôsobí na Fakulte sociálnych štúdií Vysokej škole Danubius. V roku 2010 pri príležitosti 5. výročia založenia VŠD jej bola udelená medaila za rozvoj súkromnej vysokej školy. Dlhodobo sa venuje sociálnej práci ako z hľadiska teoretického, tak aj praktického. Vo svojej vedecko-publikačnej činnosti sa venuje otázkam manažmentu sociálnych služieb, sociálnemu poradenstvu ako aj podmienkam kvality sociálnych služieb a prevencii vzniku možných rizík pri poskytovaní sociálnych služieb.

Ďalšou spoluautorkou knihy je PhDr. Jana Laščiaková, PhD. pôsobí na Katedre sociálnej práce FSS Vysokej školy Danubius pôsobí od roku 2014. Jej pedagogická činnosť je zameraná na rodinné poradenstvo, autorkina doterajšia publikačná a vedecko-výskumná činnosť je orientovaná na etické problémy sociálnej práce.

Publikácia *ETIKA V SOCIÁLNEJ PRÁCI A OTÁZKY ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD* sa zaoberá etikou už od jej samotného vzniku a vývoja na úrovniach filozofických, teoretických a teologicko-pragmatických reflexií. Publikácia je interesovaná nie len do sociálnej práce, ako vyplýva z jej názvu, ale aj do poznania etiky v environmentálnej sfére, v médiách, v manažmente sociálnej práce až po etické súvislosti ľudských práv a slobôd.

Preukázanie spojitostí v publikácií medzi etikou, sociálnou prácou, slobodou a ľudskými právami je determinované ich vzájomnými väzbami ako je opisovaná ako ľudský potenciál, dôstojnosť ľudskej osoby, celok integrity osobnosti, kde nechýbajú jeho podstatné štruktúrne zložky, vďaka ktorým sa jedinec môže osobnostne rozvíjať, podieľať sa na stabilite sveta, v ktorom žije. Fenomény, rámčujúce osobnosť ľudského individua z hľadiska jeho existencie v sociálnom svete, v kooperácií s inými ľudskými bytosťami a v inštitucionálnom zabezpečení tohto spolunažívania, kooperácie na rôznych úrovniach existenčného prejavu sú základnými konštantami ľudského bytia, ich rovnovážne fungovanie je určitou zárukou pre zdravý sociálny rozvoj nielen jednotlivcov, ale aj spoločnosti.

Publikácia je členená na dvanásť kapitol a ich podkapitoly, ktoré na seba nadväzujú, odborne súvisia s už spomínanou problematikou etiky ľudských práv. V prvej kapitole sa kolektív autor zameriava na inštitucionalizáciu etiky, ktorá priamo vplýva na celkový význam etiky v spoločnosti. „V dôsledku globalizácie, digitalizácie, dynamických

informačných vplyvov sa život ľudského individua zmenil, čo sa prejavuje najmä značnou hodnotovou nestabilitou, otázky dobra a zla, férovosti, neférovosti, egoizmu, individualizmu, solidarity, humánnej reciprocity sa nie vždy zreteľne vymedzujú“ (Kusín, Šebestová, Drábiková, 2015 s. 13). S tvrdením vyňatým z publikácie si dovoľíme súhlasiť, ďalej chceme poukázať na to, ako globalizácia a modernizácia 21. storočia ovplyvňuje nie len činy a postoje spoločnosti voči iným osobám, ale aj voči životnému prostrediu. Mnohé činy modernej doby vedú k nepriaznivým environmentálnym dopadom na ktoré autori v publikácii tiež poukazujú.

Autori Kusín, Šebestová, Drábiková, sa vo svojej publikácii ďalej zameriavajú na vývoj etiky, etiku médií či skúmajú etiku v oblasti sociálnej práce. Dovoľíme si zamerať sa na kapitolu „*Etika a sociálna práca – sféry ich prieniku“*, v ktorej autori poukazujú na aktuálne fenomény pomoci, spravodlivosti, normality a mravnosti. „*Etický rozmer pomoci sociálnej práce súvisí s morálnou kvalitou reálnych subjektov tejto pomoci, s mierou ich empatie a sociálnym cítením, súvisí s dimenziou ľudskosti ako určujúcej štrukturálnej zložky ich osobnosti. „Kde zlyháva právo a kde sú ľudské slobody ohrozené, aktivuje sa neinštitucionalizovaná subjektivita človeka v podobe vôle pomôcť, táto vôľa je morálny základ, je eticky kvalifikovanou vôľou. Ani dnešné charitatívne inštitúcie by nemohli existovať, keby ich „subjekty“ nedisponovali týmto určením ako je nezištnosť, aktivizujúci súcit, úprimnosť, konanie dobra, solidárnosť“ (Kusín, Šebestová, Drábiková, 2015, s. 120). Tu možno poukázať na to, že etika ľudské správanie v súlade s dobrom je neodmysliteľnou súčasťou každej pomáhajúcej profesie. Poskytnutie pomoci osobe, ktorá sa ocitla v nepriaznivej životnej situácii je predmetom sociálnej práce, vzťah sociálneho pracovníka a klienta založený na dobre, empatii či dodržiavaní ľudských práv je nevyhnutný pre obe strany.*

Na to, aby sociálny pracovník mohol vykonávať pomáhajúcu profesiu je potrebné nie len kvalifikované vzdelanie ale aj poznanie a využívanie Etického kódexu sociálneho pracovníka, na túto skutočnosť poukazujú aj autori Kusín, Šebestová, Drábiková, (2015, s.152) v kapitole s názvom „*Metodické a prakticko-aplikačné otázky etických kódexov“*. Sociálna práca reflektuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch i situáciách. Sociálna práca zasahuje v oblastiach, kde prichádza k interakcií ľudí a ich prostredia a využíva na to teóriu ľudského správania a teóriu sociálnych systémov. Základom sociálnej práce sú princípy ľudských práv a sociálna spravodlivosť.

Etickými súvislosťami ľudských práv a slobôd sa autori publikácie zaoberajú v poslednej dvanástej kapitole. „*Hľadanie súvislosti medzi etikou, ľudskými právami a slobodou znamená identifikovať základné sociálne, politické, ekonomické a kultúrne podmienky na ľudský, dôstojný život. Človek sa narodil ako slobodná bytosť a týmto určením sa má uberať jeho existencia počas celého jeho bytostného seba-prejavu“ (Kusín, Šebestová, Drábiková, 2015, s.156).*

Cieľom publikácie bolo čitateľovi ozrejmiť význam etiky od počiatkov jej vzniku až po neustály vývoj novodobého sveta. Poznania základných etických noriem považujeme za dôležité nie len v profesionálno – pracovnej sfére ale aj v spoločnosti ľudí voči druhým a najmä voči sebe. Publikácia „*Etika v sociálnej práci a otázky ľudských práv“* od autora Vasko Kusín a kol., 2015 poskytuje čitateľovi komplexný prehľad o tom, ako je nevyhnutné dodržiavať etické, morálne zásady a ľudské práva v sociálnej práci pri priamej praxi s klientom, či ako sa v súlade s dobrom správať voči kolegom a ako celkovo vnímať túto pomáhajúcu profesiu bez toho, aby sociálny pracovník predišiel syndrómu

Revue sociálnych služieb, ročník 2, číslo 2, rok 2022

Vydavateľ: Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

<https://rss.fsvucm.sk/index.php/rss/index>

DOI: <https://doi.org/10.34135/rss.220205>

vyhorenia. Kniha je spracovaná komplexne k prejedávanej tematike, publikáciu odporúčam nie len študentom pomáhajúcich profesií ale aj verejnosti či dobrovoľníkom, ktorí sa zameriavajú na konanie dobra či nezištnú pomoc.

PhDr. Erika Ochabová

interná doktorandka Katedry sociálnej práce

FSV UCM v Trnave

OPAČIĆ, Ana. 2021. *Practicing Social Work in Deprived Communities, Competencies, Methods, and Techniques, European Social Work Education and Practice*. Springer. ISBN 978-3-030-65986-8.

Komunita je pre jednotlivca významným priestorom, kde získava cenné sociálne skúsenosti a zručnosti a kde sa ďalej učí spoločenskému správaniu mimo svojho domova. Komunita ponúka svojim členom miesto pre vlastnú sebarealizáciu, pre spolužitie s inými a pre socializáciu. Komunita vie jednotlivca významne podporovať a aktivizovať, no zároveň môže jednotlivca aj zaťažiť a výrazne sťažiť jednotlivé osudy. Na svete niet krajiny, v ktorej by určitá komunita nečelila rozvojovej výzve. Dynamická globalizácia, či aktuálne bezpečnostné výzvy stále viac roztvárajú pomyselné nožnice nerovnosti a priepasť medzi rôznymi sociálnymi skupinami sa neustále prehľbuje. Vylúčené komunity ako dôsledok celosvetového vývoja nie sú schopné niesť toto ťažké bremeno. Nemajú kapacity, zdroje a prostriedky na to, aby zmiernili dopad týchto dôsledkov. A práve tu sa vynára príležitosť pre sociálnu prácu realizovať svoj transformačný potenciál.

Publikácia „Prax sociálnej práce vo vylúčených komunitách“ predkladá detailný pohľad na špecifický sociálny fenomén – vylúčenú komunitu, vďaka ktorému, má čitateľ príležitosť nielen spoznať vylúčenú komunitu ako takú, ale zároveň naskytá sa mu aj priestor uvedomiť si rozsah a význam sociálnej práce vo vylúčených komunitách. Tím autorov na čele s Anou Opačić, ponúka ucelený prehľad teoretických konceptov, ktoré sa zaoberajú vylúčenou komunitou, zdôrazňuje náročnosť profesie sociálneho pracovníka pôsobiaceho vo vylúčenej komunita a taktiež volá po tom, aby sa sociálna práca v komunita považovala za špecifický profesionálny odbor.

Editorka knihy, Ana Opačić v spolupráci s ďalším medzinárodným autorstvom, prináša pohľad na sociálnu prácu s vylúčenými komunitami z Indie, Subsaharskej Afriky, Severnej a Strednej Európy a Severnej Ameriky.

Publikácia si kladie dva ciele. Prvým cieľom je priniesť ucelený pohľad na teoretické koncepty upravujúce pojem vylúčená komunita. Druhým, hlavným cieľom je ilustrovať praktické modely sociálnej práce vo vylúčených komunitách.

Knihy je členená do troch hlavných častí, ktoré zastrešujú jednotlivé kapitoly. Prvá časť, ktorá obsahuje tri kapitoly sa venuje základným teoretickým východiskám skúmaného sociálneho javu, pričom prináša aj výsledky rozsiahleho empirického výskumu zameraného na využívanie synonymických pojmov označujúcich vylúčenú komunitu naprieč svetom. Druhá, hlavná časť knihy obsahuje šesť kapitol, ktoré prezentujú prax sociálnej práce vo vylúčených komunitách po celom svete. Posledná časť knihy sa venuje teoretickým modelom podpory a rozvoja sociálnych pracovníkov, ktorí pôsobia vo vylúčených komunitách.

Výnimočný aspekt publikácie tkvie v tom, že vôbec prvýkrát sú všetky teoretické koncepty zastrešujúce vylúčenú komunitu zhromaždené v jednom zväzku. Knihy ponúka detailný rámec pre pochopenie vylúčenej komunity ako ústredného termínu celej publikácie. Uvádza, že v súčasnosti je bežne používaných až 15 termínov, ktoré odkazujú na vylúčené komunity. Zaujímavým momentom knihy je spracovaný index deprivácie, ktorý identifikuje kľúčové ukazovatele, ktoré vychádzajú z individuálnej úrovne (príjem,

vzdelanie, zamestnanosť, i.) a z komunitnej úrovne (geografická vzdialenosť od dôležitého centra, dostupnosť sociálnych služieb).

Zaujímavou časťou titulu je tá, ktorá zameriava pozornosť na jednotlivca, ktorý je príslušník vylúčenej komunity. Detailne vymenováva všetky negatívne aspekty, spojené so životom vo vylúčenej komunite. Snaží sa odhaliť závažné dôsledky kumulatívnej sociálnych problémov vychádzajúcich zo života vo vylúčenej komunite. Práve táto časť knihy môže byť pre sociálnych pracovníkov pôsobiacich vo vylúčených komunitách mimoriadne podnetná, nakoľko im odostiera nespočetné množstvo sociálnych problémov a výziev, ktorými člen vylúčenej komunity musí čeliť. Rovnako prínosný pre sociálnych pracovníkov môže byť podrobný pohľad na význam komunitného rozvoja. Príspevok ponúka niekoľko metód komunitného rozvoja, pričom sa snaží navrhnúť aj špecifickejšie princípy komunitného rozvoja vychádzajúce z praktických skúseností, ktoré taktiež predkladá na ilustráciu.

Osobne ma zaujala Bhattacharyya-ova teória komunitného rozvoja, v ktorej zdôrazňuje dôležitosť kľúčových komunitných aktérov a význam zdieľania spoločných čít a noriem príslušníkmi komunity, ktoré sú dôležité pre komunitný rozvoj. Podľa tejto teórie sú najvhodnejšími metódami pri práci s komunitou svojpomoc, participácia a strategický prístup k napĺňaniu potrieb. Príslušníci komunity majú mandát, ale aj zodpovednosť formulovať problémy a potreby komunity, ale zároveň aj aktívne sa podieľať na ich riešení a naplňovaní. Táto teória ponúka miestnym aktérom pocit moci a vplyvu a v relatívne krátkom čase sa stala medzi profesionálnymi pôsobiacimi v komunitách veľmi obľúbenou.

Dovolím si tvrdiť, že v najbližšom čase budeme môcť pozorovať zvýšenú záujem sociálnych pracovníkov využívať teoretický prístup založený na odolnosti komunity, ktorý môže byť aplikovaný v situáciách, kedy je komunita vystavená ekologickým rizikám, klimatickým výzvam, prírodným katastrofám či vojnovým konfliktom, ktoré sú v poslednom období dramatickejšie, rozsiahlejšie a devastujúcejšie.

Jednotlivé príspevky tejto knihy sa snažia poskytnúť koncepčné objasnenie mnohých pojmov, spracovávajú špecifické komunitné procesy a zdôrazňujú ich efekt na blahobyt vybranej vylúčenej komunity.

V závere, vybraní autori, venujú zvýšenú pozornosť úlohe sociálnej práci vo vylúčených komunitách. Tvrdia, že sociálna práca vo vylúčených komunitách by mala byť špecifickou oblasťou praxe nielen sociálnej práce, ale aj komunitnej práce. Špecifický dôraz kladú na ďalšie vzdelávanie a podporu sociálnych pracovníkov pracujúcich s vylúčenou komunitou. Snažia sa tiež odpovedať na otázku, prečo sociálna práca vo vylúčených komunitách potrebuje podporu a načrtávajú možnosti ako posilniť jej schopnosti v daných komunitách.

Ana Opačić, PhD. je odbornou asistentkou na Katedre sociálnej práce Právnickej fakulty Univerzity v Záhrebe, v Chorvátsku. Špecializuje sa na komunitnú sociálnu prácu, medzinárodnú sociálnu prácu a teóriu sociálnej práce. Okrem iného sa aktívne angažuje aj v miestnych vylúčených komunitách v Chorvátsku. Okrem výskumnej činnosti sa podieľa na tvorbe a vývoji programov servisného vzdelávania, sociálnych služieb a strategického plánovania a hodnotenia rozvojových projektov.

Mgr. et Mgr. Zuzana Strculová

interná doktorandka Katedry sociálnej práce
FSV UCM v Trnave